

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ШЕНДРИК ІРИНА СЕРГІЇВНА

УДК 347.78

ДИСЕРТАЦІЯ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЧАСТИНИ ТВОРУ

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів та текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ І.С. Шендрик

Науковий керівник –

Ульянова Галина Олексіївна,
доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

Шендрик І.С. Правове регулювання використання частини твору. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

Дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням природи, змісту, сутності та закономірностей розвитку частини твору, її загальнотеоретичного, нормативно-правового та правозастосовчого розуміння як передумови забезпечення ефективного правового регулювання використання частини твору та її судового захисту.

Вивчено генезу становлення категорії «частина твору» у міжнародних актах та національному законодавстві. Досліджено трансформацію підходів до охорони частин твору з інструментального до самостійного, що стало можливим лише з прийняттям Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року, коли частина твору отримала статус окремого об'єкта правової охорони.

На основі гносеологічного, системного та діалектичного методів проаналізовано сутнісні характеристики частини твору через призму співвідношень «частина і ціле», «форма та зміст». Зроблено висновок, що під частиною твору варто розуміти структурно-організаційний, внутрішньо і зовнішньо динамічний елемент або сукупність елементів твору, здатних містити у собі і відображати частково або повністю зміст композиції, тобто духовно-мисленнєве посилення автора; мати чітку, стабільну і незмінну відносно зовнішніх явищ форму, проте надзвичайно мінливий зміст, та призначених для встановлення асоціативного зв'язку між чуттєво-конкретним сприйняттям споживачем товару, послуги або іншого об'єкта асоціації із сформованим у пам'яті споживача уявленням про прочитаний/побачений твір.

Виокремлено «докомпозиційний», «композиційний» та «посткомпозиційний» рівні формування змісту частини твору. Наголошено,

що саме у дуальності природи частини твору, наявності у ній внутрішніх протиріч, таких як її структурна та змістовно-відображальна сутність, бачення її змісту автором та реципієнтами, суперечність між її тяжінням до самостійного розвитку та збереженням значення як невід'ємного елемента змісту твору, – і полягає внутрішній розвиток досліджуваної категорії.

У результаті аналізу законодавства у сфері права інтелектуальної власності, наукових підходів, практики Верховного Суду сформовано критерії охороноздатності частини твору: а) оригінальність у трьох аспектах; б) здатність до самостійного використання; в) наявність змістовного зв'язку із твором; г) об'єктивна форма вираження.

Досліджено чотири доктринальні підходи щодо співвідношення ознак «оригінальності» та «творчого характеру» та зроблено висновок що найбільш змістовним є розширювальне розуміння критерію «оригінальності», котрому властиві три аспекти: а) змістова оригінальність – у частині твору повинні відображатись результати інтелектуальної творчої діяльності автора; б) формальна оригінальність, як абсолютна унікальність частини твору, існуюча в силу неповторності природного інтелекту людини; в) творча завершеність, тобто здатність частини відображати задум автора щодо ідейного наповнення твору, його частини.

Виділено три підкритерії оригінальність частини твору.

Перший – вимога до сутності і процесу створення частини твору. Внутрішня оригінальність (вимога наявності творчого характеру) акцентує увагу на внутрішньому, а не зовнішньому вираженні твору; на суб'єктивному, а не об'єктивному; на якості процесу мислення, а не на якості його кінцевих висновків. Саме тому критерій «інтелектуальної творчої діяльності» вимагає від автора під час створення композиції проявити мисленеві творчі здібності в тому чи іншому обсязі, залежно від різновиду твору, однак, є байдужим до результатів такого процесу.

Внутрішній аспект оригінальності тісно пов'язаний із властивістю діалектичної частини відображати зміст цілого, тобто мисленнево-духовне

посилання, ідею, основну думку, творчу самобутність, котру автор бажає передати читачу за допомогою твору.

Другий – зовнішня оригінальність, тобто доведенню підлягає саме унікальність, неповторність результатів інтелектуальної творчої діяльності автора. При цьому оригінальними, з формальної точки зору, слід визнавати тільки ті частини творів, котрі відображають у собі абсолютно нові, індивідуальні, самостійні інтелектуальні творчі рішення автора, котрі не є результатом машинної (нетворчої) переробки або копіювання інших творів та є унікальними в силу неповторності природного інтелекту людини, а не в силу унікальності скопійованих та перероблених, наприклад ШІ, інших творів/їхніх частин.

Третій – творча завершеність частини твору, котра полягає у здатності елементу відображати не хаотичний набір творчих ідей, думок та образів автора, а містити у собі системний взаємозв'язок між такими ідейними посиланнями автора, а також мати певні обриси, форму, котра дозволяє відрізнити їх від інших частин твору.

Виокремлено три основні ступені «відокремленості» частини від твору, які впливають на можливість та способи її використання:

- несамостійність - занадто тісний зв'язок між композицією і елементом, що унеможливорює виокремлення та самостійне використання частини твору без завдання шкоди цілісності твору або частині та втрати сутнісного навантаження;

- самостійність використання - ступінь зв'язку між твором та частиною, який передбачає можливість виокремлення частини твору зі збереженням її сутнісного наповнення та без втрати цілісності твору, за наявності асоціативного взаємозв'язку між частиною та твором;

- самостійність існування – ступінь зв'язку, при якому частина має самостійне значення та сутнісне наповнення незалежно від твору, до складу якого вона входить (наприклад, у похідних творах, збірниках тощо).

Обґрунтовано, що правовий режим «*sui generis*» має поширюватись на неоригінальні частини творів, згенеровані комп'ютерною програмою, у разі її використання окремо від об'єкта, у складі якого вона згенерована. З метою регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з генеруванням частин твору комп'ютерною програмою запропоновано доповнити частину 1 статті 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» абзацом другим у такій редакції: «Право особливого роду (*sui generis*) розповсюджується на частину неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, у разі її використання окремо від об'єкта, у складі якого вона згенерована».

Зроблено висновок, що охороноздатність назви чи заголовку твору полягає не у наявності самостійного від твору значення та певної афористичності, а у здатності самостійно відображати мисленнєво-духовне послання, котре автор бажає висловити шляхом створення твору; ті унікальні (на думку деяких науковців) суспільно значимі, засновані на індивідуальному сприйнятті автором світу ідеї, теми, стилі викладення та інші ознаки, котрі перетворюють звичайний текст на літературну композицію, а малюнок – на витвір мистецтва.

У результаті сутнісного дослідження категорії «самостійність використання» твору запропоновано критерії розмежування незавершених творів та частин творів. Незавершений твір навіть за відсутності закінченого сюжету або змісту є оригінальним самодостатнім доробком автора і для його повного усвідомлення та розуміння не потрібно звертатись до інших джерел. Зі свого боку, зміст частини твору, навіть найбільш комплексної та завершеної, не може бути досягнутий без дослідження змісту твору, до складу якого така частина входить.

Використання частини твору передбачає вчинення щодо неї дій, визначених законом або договором, на посткомпозиційному рівні з комерційною або без комерційної мети творцем або третіми особами, які набули такі права.

Умови та способи використання частини твору залежать зокрема від таких умов: суб'єкт використання (творець, треті особи, які набули право на використання на підставі закону чи договору); строк дії майнових прав та твір, частина якого підлягає використанню; мета використання (комерційна, без комерційної мети).

Запропоновано під механізмом здійснення авторських прав під час використання частини твору розуміти систему взаємопов'язаних способів і засобів, що забезпечують реалізацію волі та інтересів творця (його правонаступників) шляхом вчинення дій щодо визначення статусу частини твору, її ролі у творчому результаті, форм її втілення у матеріальних носіях та визначення на підставі цього обсягу правомірних дій щодо частини твору з боку третіх осіб.

Доведено, що головною відмінністю персонажа від інших різновидів частин твору є обов'язковість його внутрішньої динаміки у тому значенні, що він відображає не будь-який зміст твору, а лише той, що передається через перебіг сюжетної лінії.

З метою забезпечення прав та інтересів творців та користувачів частини твору як учасників договірних відносин у сфері використання частини твору, запропоновано доповнити абз. 2 ч. 2 ст. 48 Закону України «Про авторське право та суміжні права» в такій редакції: «Якщо об'єктом договору щодо розпоряджання майновими правами є частина твору, у договорі зазначаються відомості про твір, частина якого є об'єктом договору, а також її детальний опис».

Визначено, що вибір способу судового захисту авторських прав та законних інтересів, порушених у зв'язку з неправомірним використанням частини твору, має відбуватись з урахуванням таких особливостей правового регулювання та використання частини твору: а) потенційна невизнаність частини твору охороноздатною (адже такі критерії охороноздатності, як оригінальність, самостійність, творча завершеність, наявність змістовного зв'язку із твором, не є абсолютно визнаними, і їхня «притаманність» частині

твору повинна доводитись у кожному окремому випадку); б) частина твору може захищатись у межах судового розгляду як самостійний об'єкт авторських прав або як складова іншого об'єкта інтелектуальної власності чи засобу індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг; в) частина твору може бути проміжним результатом інтелектуальної творчої діяльності, а тому спір між сторонами може виникнути у зв'язку із доопрацюванням автором частини твору, суттєвої переробки її змісту тощо; г) частина твору має різноманітні зв'язки із твором, іншими частинами твору, похідними від первинної частини елементами твору, а тому зміна правового статусу частини твору може впливати на названі об'єкти авторських прав; д) на композиційному та посткомпозиційному етапах визначення змісту частини твору співучасть осіб може мати зовсім різний характер, необмежений лише індивідуальним авторством та співавторством; е) чинне законодавство, як і судова практика, не містить чітких дефініцій різновидів частин твору, як-от персонаж, назва, образ, заголовок тощо; є) визначальну роль у дослідженні питання охороноздатності частини твору відіграють експертні установи.

Встановлено, що судові спори, пов'язані із визнанням авторських договорів щодо використання частини твору, або їхніх окремих положень недійсними, переважно виникають з таких підстав: 1) сторони не узгодили, що частина, котра є предметом договору, визнається ними обома об'єктом авторських прав; 2) сторони не окреслили характерні юридично значимі ознаки, за якими частину твору слід визнавати оригінальною, самостійною і творчо завершеною; 3) сторони не вказали, у змістовному зв'язку із яким твором, його частиною, перебуває охороноздатна частина твору; 4) сторони не узгодили період фіксування змістовних властивостей, асоціативно-відображуваного розуміння частини твору (відповідно до характеристик на композиційному рівні, на посткомпозиційному рівні) тощо, що має важливе практичне значення у спорах щодо неправомірного використання частини твору у видозміненому контексті, або самого твору у такий спосіб, котрий

істотно змінює позиціонування частини твору, щодо використання якої укладено договір.

У результаті вивчення основних способів судового захисту авторських прав на частину твору та судової практики у цій сфері зроблено висновок, що алгоритм дій суду під час розгляду таких справ передбачає: 1) попереднє встановлення юридичних фактів, пов'язаних із правовим статусом частини твору (визначення відповідності частини твору усім загальним та спеціальним критеріям правової охорони; суб'єктного складу авторів та загалом усіх осіб, які долучились до формування посткомпозиційного та докомпозиційного змісту частини твору, а також характер їхньої співучасті); 2) дослідження доказів на підтвердження належності позивачу особистих немайнових та майнових авторських прав на частину твору; 3) встановлення факту порушення/невизнання таких прав та дослідження, чи винен відповідач у правопорушенні (у випадку якщо це становить предмет спору); 4) оцінка правомірності, належності, ефективності та обґрунтованості висунутих заявником вимог, а також загалом обраного нею способу судового захисту.

Ключові слова: інтелектуальна власність; авторські права; твір; частина твору; співвідношення понять; договір; персонаж; назва твору; використання твору; захист прав; суд; практика ЄСПЛ.

SUMMARY

Shendryk I.S. Legal regulation of a part of a work use. - Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 081 – Law (field of knowledge 08 – Law). - National University ‘Odesa Law Academy’, Odesa, 2025.

The dissertation is the first comprehensive monographic study of the nature, content, essence and patterns of development of a part of a work, its general theoretical, regulatory and law enforcement understanding as a prerequisite for ensuring effective legal regulation of the use of a part of a work and its judicial protection.

The author studies the genesis of the category of ‘part of a work’ in international instruments and national legislation. The author investigates the transformation of approaches to the protection of parts of a work from instrumental to independent, which became possible only with the adoption of the Law of Ukraine ‘On Copyright and Related Rights’ of 1993, when a part of a work received the status of a separate object of legal protection.

On the basis of the epistemological, systemic and dialectical methods, the author analyses the essential characteristics of a part of a work through the prism of the ‘part and whole’, ‘form and content’ relations. It is concluded that a part of a work should be understood as a structural and organisational, internally and externally dynamic element or a set of elements of a work capable of containing and reflecting partially or fully the content of the composition, i.e. the author's spiritual and thought message; have a clear, stable and unchanging form in relation to external phenomena, but extremely variable content, and are intended to establish an associative link between the consumer's sensory perception of a product, service or other object of association with the consumer's memory of the read/seen work.

The author distinguishes ‘pre-compositional’, “compositional” and ‘post-compositional’ levels of forming the content of a part of a work. It is emphasized that it is the dual nature of a part of a work, the presence of internal contradictions

in it, such as its structural and content-reflective essence, the vision of its content by the author and recipients, the contradiction between its tendency to independent development and preservation of its meaning as an integral element of the work's content, which is the internal development of the studied category.

Based on the analysis of intellectual property law, scientific approaches, and the Supreme Court case law, the author formulates the criteria for the protectability of a part of a work: a) originality in three aspects; b) the ability to be used independently; c) the presence of a substantive connection with the work; d) an objective form of expression.

The author examines four doctrinal approaches to the correlation between the features of 'originality' and 'creative character' and concludes that the most meaningful is an expanding understanding of the criterion of 'originality' which has three aspects: a) substantive originality - a part of a work should reflect the results of the author's intellectual creative activity; b) formal originality as an absolute uniqueness of a part of a work existing due to the uniqueness of human natural intelligence; c) creative completeness, i.e. the ability of a part to reflect the whole work.

There are three sub-criteria for the originality of a part of a work.

The first is the requirement to the essence and process of creation of a part of a work. Internal originality (the requirement of creative character) focuses on the internal rather than the external expression of the work; on the subjective rather than the objective; on the quality of the thinking process rather than the quality of its final conclusions. That is why the criterion of 'intellectual creative activity' requires the author to demonstrate his or her mental creative abilities to a greater or lesser extent, depending on the type of work, but is indifferent to the results of such a process.

The internal aspect of originality is closely related to the property of the dialectical part to reflect the content of the whole, i.e. the mental and spiritual message, idea, main idea, creative identity that the author wishes to convey to the reader through the work.

The second is external originality, i.e., the uniqueness, inimitability of the results of the author's intellectual creative activity is subject to proof. At the same time, only those parts of works that reflect completely new, individual, independent intellectual creative decisions of the author, which are not the result of machine (uncreative) processing or copying of other works and are unique due to the uniqueness of the natural human intelligence, and not due to the uniqueness of other works/parts thereof compiled and processed, for example by AI, should be recognised as original from the formal point of view.

The third is the creative completeness of a part of a work, which consists in the ability of an element to reflect not a chaotic set of creative ideas, thoughts and images of the author, but to contain a systematic relationship between such author's ideological references, and to have certain outlines and shape which allows distinguishing them from other parts of the work.

The author distinguishes three main degrees of 'separation' of a part from the work, which affect the possibility and methods of its use:

- non-independence - too close a connection between the composition and the element, which makes it impossible to separate and independently use a part of the work without damaging the integrity of the work or part and losing the essential meaning;

- independence of use - the degree of connection between a work and a part, which provides for the possibility of separation of a part of a work with preservation of its essential content and without loss of integrity of the work, provided that there is an associative relationship between the part and the work;

- independence of existence - the degree of connection when a part has an independent meaning and substantial content independently of the work of which it is a part (for example, in derivative works, collections, etc.).

The author substantiates that the *sui generis* legal regime should apply to non-original parts of works generated by a computer program if it is used separately from the object as part of which it is generated. In order to regulate social relations arising in connection with the generation of parts of a work by a computer program, it is

proposed to supplement part 1 of Article 33 of the Law of Ukraine 'On Copyright and Related Rights' with the second paragraph as follows: 'The sui generis right extends to a part of a non-original object generated by a computer program if it is used separately from the object as part of which it was generated'.

The author concludes that the protectability of a work's title or heading does not lie in the presence of a meaning independent of the work and a certain aphorism, but in the ability to independently reflect the mental and spiritual message that the author wishes to express by creating a work; those unique (in the opinion of some scholars) socially significant ideas, themes, presentation styles and other features based on the author's individual perception of the world, which turn an ordinary text into a literary composition and a drawing into a work of art.

As a result of the substantive study of the category of 'independent use' of a work, the author proposes criteria for distinguishing between unfinished works and parts of works. An unfinished work, even in the absence of a complete plot or content, is an original self-sufficient work of the author and no other sources are required for its full realisation and understanding. On the other hand, the content of a part of a work, even the most complex and complete one, cannot be comprehended without studying the content of the work of which such part is a part.

The use of a part of a work implies the performance of actions in relation to it, determined by law or contract, at the post-composition level, for commercial or non-commercial purposes by the creator or third parties who have acquired such rights.

The conditions and methods of use of a part of a work depend, in particular, on the following conditions: the subject of use (creator, third parties who have acquired the right to use on the basis of law or contract); the term of validity of property rights and the work, a part of which is to be used; the purpose of use (commercial, non-commercial).

The author suggests that the mechanism of copyright enforcement when using a part of a work should be understood as a system of interrelated ways and means ensuring the implementation of the will and interests of the creator (his/her

successors) by means of actions aimed at determining the status of a part of a work, its role in the creative result, forms of its embodiment in material media, and determining, on this basis, the scope of lawful actions in relation to a part of a work by third parties.

The author proves that the main difference between a character and other types of parts of a work is that its internal dynamics is mandatory in the sense that it does not reflect any content of the work, but only that which is conveyed through the course of the storyline.

In order to ensure the rights and interests of creators and users of a part of a work as parties to contractual relations in the field of use of a part of a work, it is proposed to supplement para. 2 of Part 2 of Article 48 of the Law of Ukraine 'On Copyright and Related Rights' as follows: 'If a part of a work is the object of an agreement on the disposal of property rights, the agreement shall contain information about the work, a part of which is the object of the agreement, as well as its detailed description.'

It was determined that the choice of the method of judicial protection of copyrights and legitimate interests violated in connection with the improper use of a part of a work should take into account the following features of legal regulation and use of a part of a work: a) the potential non-recognition of a part of a work as protected (because such criteria of protection as originality, independence, creative completeness, the presence of a meaningful connection with the work are not absolutely recognized and their «inherence» a part of a work must be proven in each individual case; (b) a part of a work can be defended within the framework of court proceedings as an independent object of copyright or as a component of another object of intellectual property or a means of individualization of participants in civil turnover, goods and services; (c) a part of a work can be an intermediate result of intellectual creative activity, and therefore, a dispute between the parties may arise in connection with the author's finalization of a part of a work, a significant revision of its content, etc.; (d) a part of a work has heterogeneous connections with by the work, other parts of a work, elements of a work derived from the primary part, and

therefore a change in the legal status of a part of a work can affect the named objects of copyright; (e) at the compositional and post-compositional stages of determining the content of a part of a work, the complicity of persons can have a completely different character, unlimited only by individual authorship and co-authorship; (e) current legislation, like judicial practice, does not contain clear definitions of the types of parts of a work, such as character, title, image, title, etc.; (are) a determining role in the study of the issue of the security capability of part of a work is played by expert institutions.

It has been established that legal disputes related to the recognition of copyright contracts regarding the use of a part of a work, or their individual provisions, as invalid, mainly arise on the following grounds: 1) the parties did not agree that the part that is the subject of the contract is recognized by both of them as the object of copyright; 2) the parties did not outline the characteristic legally significant features by which a part of a work should be recognized as original, independent and creatively completed; 3) the parties did not specify in the substantive connection with which work, its part, the protected part of a work is; 4) the parties did not agree on the period of recording the substantive properties, the associative-reflected understanding of a part of a work (according to the characteristics at the compositional level, at the post-compositional level), etc., which has important practical significance in disputes regarding the improper use of a part of a work in a modified context, or the work itself in such a way that significantly changes the positioning of a part of a work regarding the use of which a contract has been concluded.

As a result of the study of the main ways of judicial protection of copyrights for a part of a work and judicial practice in this area, it was concluded that the algorithm of actions of the court during the consideration of such cases provides for: 1) preliminary establishment of legal facts related to the legal status of a part of a work (determination of compliance of a part of a work with all general and special criteria of legal protection; subject composition of the authors and in general all persons who participated in the formation of the post-compositional and pre-

compositional content of a part of a work, as well as the nature of their complicity); 2) research of evidence to confirm the plaintiff's ownership of personal non-property and property copyrights to a part of a work; 3) establishing the fact of violation/non-recognition of such rights and investigating whether the defendant is guilty of an offense (if it is the subject of a dispute); 4) assessment of legality, propriety, effectiveness and reasonableness of the claims put forward by the applicant and also the method of judicial protection chosen by her in general.

Keywords: intellectual property; copyright; work; part of a work; relationship of concepts; contract; character; title of a work; use of a work; protection of rights; court; practice of the ECtHR.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шендрик І. Оригінальність як критерій охороноздатності частини твору: доктринальні та правореалізаційні аспекти. *Юридичний вісник*. 2024. № 5. С. 274-283. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v5_2024/33.pdf.

2. Шендрик І.С. Захист прав на частину твору: досвід України в умовах цифровізації у світлі міжнародних стандартів. *Право та державне управління*. 2024. № 3. С. 325-330. URL : http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2024/3_2024.pdf

3. Шендрик І.С. Обсяг і зміст механізму здійснення авторських прав на частину твору : теоретичний та праксеологічний виміри. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 665-669. URL : http://lsej.org.ua/10_2024/10_2024.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

4. Шендрик І.С. Самостійне використання частини твору як умова її охороноздатності. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 6 (66). С. 167-172. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.6.24>.

5. Шендрик І.С. Особливості правового статусу об'єктів, створених комп'ютерною програмою. *Проблеми цивільного права у постпандемічну добу* : матер. круг. столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) / укл. : І.В. Давидова, О.В. Шамота ; за ред. : Є.О. Харитонova, І.В. Давидової ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса, 2023. С. 85-88. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7229eaf5-60c3-4ca9-8f65-b01a6287c0dd/content>

6. Шендрик І.С. Фотографічний твір у системі об'єктів авторського права. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття : синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*

: у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 616-618. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/32c187ac-ae9b-4bd7-834e-e38643c7d947/content>

7. Шендрик І.С. Природа та сутність художнього образу як об'єкту авторських прав. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.) / НУ «ОЮА» ; за заг. ред. С.В. Ківалова ; відп. за вип. М.Р. Аракелян. Одеса : Фенікс, 2024. С. 683-684 URL : <https://hdl.handle.net/11300/28085>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ПРАВ НА ЧАСТИНУ ТВОРУ.....	12
1.1. Становлення охорони частини твору в авторському праві.....	12
1.2. Сутнісна характеристика частини твору.....	27
1.3. Нормативні критерії охороноздатності частини твору.....	40
РОЗДІЛ II. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЧАСТИНИ ТВОРУ.....	63
2.1. Використання окремих частин твору: нормативно-прикладні аспекти.....	63
2.2. Механізм здійснення авторських прав під час використання частини твору.....	90
III. СУДОВИЙ ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА ЧАСТИНУ ТВОРУ, ПОРУШЕНИХ ВНАСЛІДОК ЇЇ НЕПРАВОМІРНОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	114
3.1. Поняття, обсяг та способи судового захисту прав на частину творів.....	114
3.2. Особливості застосування способів судового захисту авторських прав на частину твору.....	128
3.3. Вдосконалення правових засад судового захисту авторських прав на частину твору.....	143
ВИСНОВКИ.....	157
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	165
ДОДАТКИ.....	189

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасному культурному та інформаційному просторі широкого використання поряд з творами отримали частини творів. Персонажі, цитати, оригінальні назви, окремі фрагменти творів використовуються як у сфері господарювання з комерційною метою (реклама, торговельні марки, промислові зразки), так і у сфері науки, освіти, соціальній сферах без комерційної мети. Широкий спектр можливих способів використання частини твору обумовлює актуальність визначення правових засад охорони частини твору як самостійного результату творчої діяльності. Адже охопити на рівні законодавства всі можливі частини твору не є можливим, що обумовлено динамічністю як творчої діяльності, так і способі використання її результатів. У зв'язку з чим практичне значення має визначення загальних критеріїв охороноздатності частин твору, як передумови встановлення способів та умов їх використання. Слід відзначити, що єдиної позиції щодо правового статусу частини твору та умов надання їй правової охорони ані на нормативному, ані на доктринальному чи правозастосовчому рівні не вироблено, що породжує у межах судової, договірної практики різних підходів до визнання частин творів оригінальними та/або самостійними; відмову в наданні правового захисту охороноздатним частинам твору, вибір неналежного та/або неефективного способу захисту. Крім того, потребує законодавчого врегулювання питання щодо використання частини твору, згенерованої комп'ютерними програмами поряд з неоригінальними творами у зазначеній сфері.

Окремі питання визначення сутності та ознак частин творів, здійснення і захисту авторських прав на них досліджували у своїх наукових доробках такі вчені, як: Н.П. Бааджи, С.В. Бондаренко А.О. Вербицька, В.Г. Віленко, Л.І. Галупова, А.В. Кирилюк, С.М. Клейменова, О.Д. Лубчук, Л.Р. Майданик, Г.В. Омельченко, І.І. Петренко, Г.О. Ульянова, І. Томаров, Р.О. Стефанчук, П.П. Черевко, А. Шрайнер, О.І. Харитонova, В.А. Шевченко, І.Є. Якубівський. Разом з тим, комплексного монографічного дослідження сутності та ознак

категорії «частина твору», її загальнотеоретичного, нормативно-правового та правозастосовчого розуміння, різновидів та умов правової охорони, що має суттєве формування правових засад використання частини твору у сучасній науці цивільного права допоки не здійснювалось.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідницької роботи кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції «Проблеми охорони і захисту прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет в умовах інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції «Людиноцентристський підхід у забезпеченні прав інтелектуальної власності у цифрову добу» на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0122U000266). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 3 від 4 листопада 2021р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розкриття правових засад використання окремих частин твору на підставі аналізу природи, змісту, сутності частини твору, її загальнотеоретичного, нормативно-правового та правозастосовчого розуміння та особливостей судового захисту авторських прав на частину твору, які порушено внаслідок її неправомірного використання.

Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні завдання:

- визначити сутність, зміст, умови розвитку частини твору як правової категорії, природу та характер взаємообумовленості і взаємодії твору і його змістовної частини;

- з'ясувати законодавчі, правозастосовчі та доктринальні підходи до визначення умов надання правової охорони частинам творів як окремим об'єктам авторських прав;

- розкрити критерії охороноздатності частини твору;

- визначити правові засади реалізації авторських прав у сфері використання частини твору та сформулювати рекомендації щодо вдосконалення договірної практики у зазначеній сфері;

- розкрити правові засади захисту авторських прав на частину твору при їх неправомірному використанні;

- сформулювати пропозиції щодо удосконалення правових засад використання частини твору.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері правового регулювання використання частини твору.

Предметом дослідження є правове регулювання частини твору.

Методологічною основою дослідження **Методи дослідження.** Методологічною основою дослідження стали принципи, методи, категорії та закономірності діалектичного наукового пізнання. Зокрема метод аналізу та синтезу застосовувався під час встановлення трьох ступенів «відокремленості» частини від твору, після чого такі ступені поєднувались і співвідносились для формування діалектичного вірного розуміння критерію охороноздатності частини твору – самотійності використання (розділ 1). У подібних напрямках вказаний метод застосовувався під час аналізу персонажів творів за критерієм одухотвореності, правових режимів частин творів, згенерованих за допомогою штучного інтелекту; складення і наступному застосуванні багатьох інших класифікацій (розділи 1-3). Метод моделювання було застосовано в процесі схематичного відображення обсягу правомочностей на частину твору суб'єктів в залежності від кількості осіб, які

брали участь у розвитку змісту частини твору на композиційному та посткомпозиційному етапах розвитку, а також характеру участі кожного з суб'єктів. За допомогою закономірностей співвідношення діалектичних категорій «форма і зміста» та «частина і ціле» встановлено сутнісні характеристики частини твору, її зміст, характер розвитку та взаємообумовленості із твором як на композиційному, так і на посткомпозиційному рівнях (розділ 1). З метою дослідження законних і підзаконних нормативних актів, судової, договірної і адміністративної практики, актів м'якого права застосовано формально-юридичний метод (1-3 розділи). За допомогою герменевтичного методу проведена інтерпретація судових рішень, рішень Суду Справедливості, Конституційного Суду України та закордонних судових органів, що дозволило встановити недоліки критеріїв, за якими суд визначає, чи підлягає частина твору захисту як окремий об'єкт авторських прав; недосконалості окремих способів судового захисту прав на частину твору (2-3 розділи).

Компаративний метод застосовано для порівняння законодавства, судових рішень, доктрини та інших форм права різних країн, переважно англо-американської правової сім'ї, та України для того, щоб імплементувати найкращі практики та позиції щодо встановлення чітких критеріїв правової охорони прав на твір (розділ 2). Методи наукової абстракції і теоретичного узагальнення застосовано в процесі формулювання висновків дослідження.

Нормативною основою дисертаційного дослідження є Конституція України, акти міжнародного права, закони України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади у сфері гарантування авторських прав на частину твору та інших об'єктів інтелектуальної власності, у складі яких частина твору може використовуватись та набувати правової охорони.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становить договірна практика встановлення сторонами правових режимів використання та охорони частини творів, Методики проведення судових експертиз, постанови Пленуму

Верховного Суду України, Великої Палати Верховного Суду в частині врегулювання спорів, пов'язаних із захистом прав на частину твору, доведення її охороноздатності; судові рішення у вказаних спорах.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що робота є першим у вітчизняній науці цивільного права комплексним дослідженням правового регулювання використання частини твору, розкриття змісту, сутності категорії «частина твору», її загальнотеоретичного, нормативно-правового та правозастосовчого розуміння, умов її правової охорони, судового захисту.

За результатами проведеного дослідження сформульовано наукові положення, пропозиції та висновки:

вперше:

- сформовано «докомпозиційний», «композиційний» та «посткомпозиційний» рівні змістовного наповнення та формування частини твору.

На докомпозиційному рівні частина є невід'ємним елементом змісту незавершеного твору, тобто лише однією зі складових форми відображення ідеї, теми, основної думки автора.

На композиційному рівні частина являє собою змістовний і структурний елемент завершеного твору.

На посткомпозиційному рівні частина твору використовується поза межами об'єкта авторського права та може набувати нових рис, властивостей, що можуть трансформувати відповідну частину твору як в позитивному, так і негативному аспектах, що може призводити до порушення авторських прав та спотворення ідейного задуму автора;

- характерними ознаками частини твору як об'єкту авторських прав визначено такі: а) частина твору є одночасно структурно-організаційним та змістовним елементом твору; б) здатна повністю або частково відображати зміст твору, що на практико-прикладному рівні можна ідентифікувати за вираженням у такому елементі творчості особистості автора; в) має чітку,

стабільну та незмінну форму; г) частина обов'язково зберігає сутнісний і формальний зв'язок зі змістом твору; д) здатна змінювати своє призначення в процесі розвитку та набувати самостійний від твору зміст; е) основним практико-прикладним призначенням частини твору є встановлення асоціативного зв'язку між чуттєво-конкретним сприйняттям частини твору, об'єктом, в якому вона використовується, зі сформованим у пам'яті споживача уявленням про прочитаний/побачений твір;

- встановлено, що різниця між частиною твору та незавершеним твором полягає у тому, що незавершений твір навіть за відсутності закінченого сюжету або змісту є оригінальним самодостатнім доробком автора і для його повного усвідомлення та розуміння не потрібно звертатись до інших джерел; у свою чергу, зміст частини твору, навіть найбільш комплексної та завершеної, не може бути досягнутий без дослідження змісту твору, до складу якого така частина входить;

- в контексті вивчення правового статусу частин творів, створених комп'ютерними програмами, запропоновано поширити правовий режим «*sui generis*» на неоригінальні частини творів, згенеровані комп'ютерною програмою, у разі їх використання окремо від об'єкту, у складі якого вони згенеровані;

- визначено механізм здійснення авторських прав під час використання частини твору – це система взаємопов'язаних способів і засобів, що забезпечують реалізацію волі та інтересів творця (його правонаступників) шляхом вчинення дій щодо визначення статусу частини твору, її ролі у творчому результаті, форм її втілення у матеріальних носіях та визначення на підставі цього обсягу правомірних дій щодо частини твору з боку третіх осіб;

- визначено особливості правового регулювання та використання частини твору, які визначають вибір способу судового захисту авторських прав та законних інтересів, порушених у зв'язку з неправомірним використанням частини твору;

удосконалено:

- законодавчі критерії охороноздатності частини твору: 1) оригінальність у трьох формах вираження; 2) здатність до самостійного використання; 3) наявність змістовного зв'язку із твором; 4) об'єктивна форма вираження;

- підхід до визначення сутності відокремленості частини твору та виокремлено три основні ступені «відокремленості», які впливають на можливість та способи її використання частини: несамостійність; самостійність використання; самостійність існування;

- рекомендовано внести зміни до Методики проведення судових експертиз літературних творів від 02.03.2012 р. (реєстраційний код 13.1.1.01) стосовно того, що охороноздатність назви чи заголовку твору полягає не у наявності самостійного від твору значення та певної афористичності, а у здатності самостійно відображати мисленнєво-духовний посыл, який автор бажає висловити шляхом створення твору, його первинної частини;

Набули подальшого розвитку:

- доктринальні підходи до визначення поняття оригінальності частини твору та виділено три її підкритерії;

- критерії відокремлення частини твору від суміжних, зокрема і юридично байдужих (наприклад, слова, букви, ідея, тема, звуки) категорій;

- характерні ознаки персонажу твору та надано авторське визначення персонажу як об'єкту авторського права; встановлено, що відмінністю персонажа від інших різновидів частин твору є обов'язковість його внутрішньої динаміки у тому значенні, що він відображає не будь-який зміст твору, а лише той, що передається через перебіг сюжетної лінії.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що їх може бути використано у: науково-дослідній сфері (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження від 30 квітня 2025р.) – як підґрунтя для подальшого дослідження змісту, закономірностей розвитку та використання частини твору, її окремих різновидів, як об'єкта авторських прав, інших інститутів права інтелектуальної власності; правотворчому

процесі – для удосконалення окремих положень Закону України «Про авторські та суміжні права», інших актів законодавства, пов'язаних із охороною прав на частину твору; правозастосовній діяльності – для удосконалення практики із вирішення спорів, пов'язаних із захистом авторських прав і законних інтересів на частину твору; уніфікації алгоритму дій суду в процесі вирішення вказаних категорій спорів; навчальному процесі – в ході викладання таких навчальних дисциплін, спеціальних курсів: «Право інтелектуальної власності», «Авторське право».

Апробація результатів дослідження. Окремі ідеї, тези, аргументи і висновки дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія».

Результати дослідження оприлюднено у доповідях на: круглому столі «Проблеми цивільного права у постпандемічну добу» (м. Одеса, 26 травня 2023 р.); міжнародних науково-практичних конференціях: «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) та «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею авторки. Основні ідеї та розробки, практичне значення одержаних результатів, висновки й рекомендації авторка здобула особисто.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи викладено у семи публікаціях, у тому числі трьох статтях, опублікованих у наукових періодичних фахових виданнях категорії «Б», перелік яких затверджено МОН України, одна стаття у зарубіжному науковому виданні, трьох тезах доповідей на національних і міжнародних наукових та науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел та двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 193 сторінок, з них основного тексту – 164 сторінки, список використаних джерел – 24 сторінки (180 найменування), додатки розміщено на 5 сторінках.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ПРАВ НА ЧАСТИНУ ТВОРУ

1.1. Становлення охорони частини твору в авторському праві

Мислення є набутою в результаті довготривалого біологічного процесу еволюції людини здатністю пов'язувати між собою образи, уявлення, поняття, визначати можливості їхньої зміни та застосування, обґрунтовувати висновки, які регулюють поведінку, спілкування, а також подальший розвиток безпосередньо думки індивіда [1, с. 78]. Відомий український вчений О.А. Івакін не випадково обрав саме вказану дефініцію поняття «мислення» задля ілюстрації ролі, яку воно відіграє у процесі розвитку людини як трансцендентального суб'єкта. З точки зору гносеології та загалом діалектичної філософії, мислення являє собою одну з найвищих форм існування онтологічних категорій «відображення» і «розвиток», оскільки, за аналогією із відомим у фізиці законом «заломлення світла», мислення дозволяє людині при контакті з інформацією не лише поглинати її, але і якісно обробляти та відображати шляхом створення нових думок і, відповідно, нової інформації [1, с. 122]. При цьому думка людини перебуває у постійному русі, обмірковується і переосмислюється, через що здатна саморозвиватись навіть за відсутності впливу зовнішньої інформації. У такий спосіб мислення, з одного боку, опосередковує інтелектуальний розвиток людини, оскільки у процесі мислення особа акумулює та обробляє знання про навколишнє середовище і, власне, про себе; а з іншого боку, мислення стимулює соціальний розвиток індивіда, адже, розвиваючи думку, суб'єкт впливає на оточуюче його буття, а також здійснює передачу результатів мислення іншим суб'єктам.

З огляду на зазначене, слід погодитись із науковцями, які обстоюють позицію, що саме мислення є тією ознакою, котра у поєднанні із «актом волі» відрізняє людину від інших біологічних істот та надає їй можливість обіймати місце на вершині ноосфери [2, с. 176]. Тому можемо без перебільшення тезувати, що мисленнєвий процес у всій багатоманітності форм його розвитку

та відтворення, зокрема, міркування, творчість, судження, аналітика, та у всьому розмаїтті сфер його відображення – література, мистецтво, наука, економіка, техніка, соціально-політична сфера, публічне управління, право, архітектура та багато інших – перетворює звичайного представника роду «Номо» на суб'єкт пізнання і, як наслідок, на те, що ми сьогодні вкладаємо у категорію «Людина».

Відповідно, враховуючи надзвичайну роль мисленнєвої діяльності у розвитку кожного індивіда окремо та соціальних груп загалом, надзвичайно важливими є питання гарантування та захисту результатів такої діяльності. Особливо вказане стосується результатів інтелектуального творчого процесу, котрий охоплює набагато ширше коло галузей людської діяльності, ніж інші форми мислення, а процес створення таких продуктів – творчість, пов'язана із пізнанням навколишнього середовища та самопізнанням не лише на абстрактному, але і на чуттєво-конкретному рівні, зокрема, і найвищому з його можливих ступенів – естетичному [3, с. 16]. При цьому характерною особливістю інтелектуальної творчої діяльності є її необмеженість як у сутнісному наповненні – автор завжди вільний у виборі ідеї, теми, сюжету, стилю викладення тощо, так і у способі відображення – автор може комбінувати, переробляти та використовувати усталені у суспільстві форми висловлення думки, а також вигадувати нові (наприклад, неповторні за стилем твори художників-постмодерністів). Внаслідок цього надзвичайно складним видається встановлення ефективного нормативно-правового регулювання сфери охорони і захисту прав на результати інтелектуальної творчої діяльності, тому що таке регулювання повинно завжди дотримуватись дуже тонкого «балансу» між відносною імперативністю, для встановлення належної охорони творів, та диспозитивністю, щоб не обмежувати мисленнєво-естетичну діяльність автора.

У цьому аспекті актуальним є питання ефективності нормативного гарантування охорони прав на частину твору, котра, попри стрімко зростаючу популярність у комерції, зокрема, але не виключно, пов'язану із поширенням

комп'ютерних програм, здатних автономно генерувати елементи літературних, художніх, музичних фотографічних та багато інших творів, не отримала належного закріплення правового статусу ані на законодавчому рівні (навіть у світлі євроінтеграційних реформ), ані на рівні судової практики, ані принаймні у межах доктрини. При аналізі напрацювань теоретичного та практико-прикладного вимірів виникає значна кількість залишених без відповіді питань, зокрема, що собою являє частина твору: окремий об'єкт авторського права, різновид засобів індивідуалізації суб'єктів господарювання, товарів і послуг або категорію зовсім іншого субінституту права інтелектуальної власності; чи здатна частина твору отримувати повноцінну правову охорону і якщо так, то за яких конкретних умов/критеріїв; як відрізнити частину твору від схожих «нетрадиційних» об'єктів інтелектуальної власності, наприклад, незавершеного твору; та загалом, чи не слід розглядати оригінальний завершений елемент композиції як окремий твір? Для відповіді на вказані вище, а також низку інших питань слід здійснити змістовне та всебічне пізнання категорії «частина твору», передусім її сутності та онтології.

Так, з аналізу ретроспективи формування та розвитку частини твору як нормативно-правового поняття, вбачається, що до кінця XIX – першої половини XX століття ані на національному, ані на міжнародному рівні охорона немайнових та/або майнових прав на частину твору не надавалась. Вперше, хоча і досить аспектно, правове регулювання елементів твору було закріплено лише у 1886 році в результаті прийняття фундаментального у межах авторського права документа – Бернської Конвенції про охорону літературних і художніх творів [4, с. 151] [5]. Зокрема, у ч. 5 ст. 2 Конвенції зазначено, що збірники літературних і художніх творів, наприклад, енциклопедії та антології, що являють собою за добором і розміщенням матеріалів результат інтелектуальної творчості, охороняються як такі, без шкоди правам авторів кожного з творів, що становлять частину таких збірників. Аналогічно у п. «b» ч. 1 ст. 4 Бернської Конвенції було встановлено,

що охорона авторських прав, передбачених цим Документом, застосовується, навіть якщо умови, передбачені статтею 3, не будуть виконані, зокрема, до авторів творів архітектури, споруджених у будь-якій країні Союзу, або інших художніх творів, які є частиною будівлі чи іншої споруди, розташованої в будь-якій країні Союзу [5].

Зі змісту наведених, а також низки інших подібних положень міжнародного акта вбачається, що станом на той час самостійний правовий статус та, відповідно, окрему правову охорону отримували частини досить обмеженого кола творів і лише за наявності виключних умов, передбачених Конвенцією, а саме: 1) твір повинен бути «складеним», тобто його складовими частинами є виключно інші самостійні завершені твори, так звані «первинні композиції»; до складених творів Конвенція відносила, зокрема похідні твори: енциклопедії, антології, збірники тощо; 2) частини складених творів отримували окрему правову охорону лише у разі, якщо створювались різними суб'єктами авторського права, тобто кожен з авторів «первинних творів» зберігав за собою немайнові та майнові авторські права виключно на ту частину твору, до створення якої він безпосередньо долучився; 3) Бернська Конвенція надмірно окреслювала різновиди складених творів, частини яких підлягали самостійній правовій охороні, наприклад, вже згадані антології, збірки, енциклопедії¹; 4) частини складних художніх та архітектурних творів отримували самостійну правову охорону виключно у випадку, якщо така частина становила елемент будівлі або споруди, розташованої в країні Союзу, проте її автор не був громадянином країн-підписантів Конвенції; до таких частин можна віднести, наприклад, розпис фасаду будівлі, фреску, мозаїку, ескіз, проєкт будівлі тощо.

¹ Варто відзначити, що вказаний перелік на практико-прикладному полі не був вичерпним та потенційно міг бути розширений суб'єктами авторських правовідносин у договірному порядку, проте у такому разі останнім для отримання правової охорони чи захисту потрібно було в межах окремої процедури доводити юрисдикційним та судовим органам наявність «інтелектуальної творчості» у процесі створення складеного твору і, як наслідок, відповідність такої композиції та її окремих частин критеріям охороноздатності, визначеним Конвенцією.

Зі свого боку, охорона та захист частин усіх інших складних та складених творів здійснювалась виключно у межах правового режиму відповідних творів, та самостійного правового статусу такі частини за Бернською Конвенцією не отримували. Так само жодних положень стосовно можливості виокремлення, охорони та використання частини простого твору, тобто такого, який би не складався з інших оригінальних творів, Конвенція не містила та такі правомочності не гарантувала.

Враховуючи вищенаведене, можемо дійти висновку, що виділення частини твору як окремої правової категорії із самостійним правовим режимом використання та охорони здійснювалось у той час як виняток із загального правила. Встановлення такого унікального правового режиму було обумовлено певною компенсаційною метою, а саме захистити немайнові та майнові права авторів, котрі хоча і не створювали завершений твір або інший охоронюваний Конвенцією об'єкт авторського права, проте здійснили значний внесок у процесі його формування. При цьому для надання правової охорони такий «внесок» повинен бути простим для ідентифікації та відокремлення, через що конвенційну охорону отримували лише частини складених об'єктів авторського права, іноді складних, та ніколи – простих.

З часу прийняття Бернської Конвенції і до середини XX сторіччя включно суттєвих змін у процесі розвитку механізму гарантування прав на частини твору у міжнародно-правовому розрізі не відбулося. Не були винятком і положення чинного у той час на території України внутрішнього законодавства. Так, основні нормативно-правові акти національного рівня, які приймалися на початку XX століття, зокрема, «Положення про авторське право» 1911 року, декрет ЦВК 1917 року «Про державне видавництво», постанова ЦВК та РНК 1925 року «Основи авторського права», Декрет РНК 1928 року «Основи авторського права Союзу РСР», жодним чином особливості охорони та/або використання частини твору не регулювали, а тому у межах даного наукового дослідження вказані документи мають лише історіографічну цінність [6; 7, с. 14].

Першим на території України законодавчим актом, який закріпив на внутрішньодержавному рівні підхід до регулювання частини твору, вироблений Бернською Конвенцією, кількісно та якісно розширив перелік об'єктів авторських прав, частини яких могли отримати правову охорону, та загалом сформував концепцію регулювання правового статусу частини твору, котра частково застосовується в Україні і натеper, є Цивільний Кодекс УРСР (далі ЦК УРСР), прийнятий у 1963 році.

Так, за аналогією із Бернською Конвенцією про охорону літературних і художніх творів, ЦК УРСР гарантував надання окремої правової охорони немайнових та майнових авторських прав первинним творам як частинам складних і складених творів, у разі якщо елементи композиції були створені різними авторами. Водночас, на відміну від положень міжнародного акта, цивільний кодекс значно розширив та деталізував перелік таких творів, що усунуло можливі спори стосовно охороноздатності тих чи інших композицій, а також щодо розмежування правомочностей авторів на сформовані ними частини складених творів. До прикладу, норма частини 3 статті 483 ЦК УРСР прямо встановлювала, що авторіві сценарію, композиторіві, режисеру-постановникові, головному операторіві, художнику-постановникові і авторам інших творів, які увійшли складовою частиною в кінофільм або в телевізійний фільм, належить авторське право кожному на свій твір [8].

Разом з цим важливішим є те, що цивільний кодекс радянського періоду кардинально змінив концепцію розуміння співавторства та, відповідно, диференціацію правових режимів охорони і використання частин творів. Згідно з положеннями ст. 479 ЦК УРСР авторське право на твір, створений спільною працею двох або більше осіб (колективний твір), належить співавторам спільно незалежно від того, становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких має також і самостійне значення. Кожний з співавторів зберігає своє авторське право на створену ним частину колективного твору, яка має самостійне значення. Частина колективного твору

також визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору [8].

Тобто ЦК УРСР 1963 року фактично презюмував, що виокремлення та, як наслідок, самостійна правова охорона може бути надана частині будь-якого твору, незалежно від його сутнісної чи формальної багатоманітності, а також особливостей правового статусу суб'єкта авторського права (наприклад, громадянства автора), за умови, що твір створено спільною працею двох або більше осіб. При цьому єдиним, достатньо диспозитивним, критерієм охороноздатності частини твору була закріплена «самостійність значення» такої частини, що дозволяло авторам використовувати та охороняти навіть елементи простих творів. Слід зауважити, що умова «самостійність значення» частини твору виконувала подвійну функцію, адже, з одного боку, диференціювала правові режими охорони частин колективного твору, а з іншого – безпосередньо визначала правовий статус самого колективного твору, тому що саме за вказаним критерієм встановлювалось, чи належить твір співавторам на праві спільної часткової або спільної сумісної власності.

Водночас, не дивлячись на наявність суттєвих зрушень у процесі розвитку механізму охорони частин творів, зокрема, закріплення універсальних критеріїв їхнього виділення, слід констатувати, що концепція, сформована ЦК УРСР 1963 року, все ще обмежувалась виключно інструментальним розумінням категорії «частина твору». Іншими словами, кодекс використовував поділ твору на умовно самостійні частини суто як спосіб/метод розмежування прав і обов'язків співавторів, а також інших суб'єктів авторського права; проте Закон не розглядав частину твору як окремий об'єкт авторського права, а тим більше як самостійний твір.

Вказана обмеженість законодавчого регулювання частини твору, на нашу думку, пояснюється двома зовнішніми факторами. Передусім суспільно-політичним та соціально-економічним ладом, котрий діяв на території України у той час. Як слушно зазначав Г.О. Андрощук, аналізуючи у своїх працях економічну та промислову сутність права інтелектуальної власності, авторське

право є економічно-правовим інститутом, невід’ємною частиною багатства держав і активів фірм. Воно є основою розвитку багатьох галузей промисловості, забезпечуючи зростання доданої вартості, збільшення робочих місць і обсягів зовнішньої торгівлі. Виключно будучи приватною власністю, авторське право стає фінансовим активом, набуває вартості і стає предметом економічних угод [9, с. 9]. Відповідно, розвиток обсягу правомочностей авторів на власний твір прямо пропорційно залежить від ступеня забезпечення творчої свободи публічним правопорядком, а також від обсягу попиту споживачів, насамперед суб’єктів господарювання, на такий твір та на пов’язані з ним особисті немайнові і майнові права. Екстраполюючи вказані висновки на об’єкт нашого наукового дослідження, можемо зазначити, що автор починає поділяти свій твір на самостійні частини із наданням їм самостійного значення виключно за умови, якщо така можливість принаймні не обмежується, а краще – гарантується державою; а також за умови наявності у споживачів попиту в отриманні прав на такі частини, наприклад, використати персонажа художнього твору задля рекламування продукції.

Зі свого боку, в період наявності тоталітарно регульованої економіки та відсутності вільного ринку авторські правовідносини розвивались надзвичайно повільно та обмежено. Зазначене, як наслідок, призвело до відсутності необхідного попиту та законодавчо передбаченої можливості для автора поділяти свій твір на частини та використовувати останні для забезпечення свого особистого матеріального інтересу. Згадаємо, зокрема, історію Пожитнова Олексія Леонідовича, розробника всесвітньо відомої гри «Tetris», котрий попри ніким не оспорюване авторство на відеогру та шалену популярність останньої за кордоном, був фактично позбавлений державною владою можливості надавати суб’єктам господарювання ліцензію на її відтворення та, загалом, використовувати гру у будь-який спосіб, отримувати дохід від розпорядження правами на «Tetris» [10].

Другим фактором, який обумовлював застосування законодавцем виключно інструментального підходу до розуміння необхідності поділу твору

на частини, є загальна диспропорція обсягу авторських прав, гарантованих ЦК УРСР [4]. Так, радянський кодекс надавав перевагу закріпленню немайнових прав авторів, зокрема, на визнання авторства, на ім'я, на недоторканість твору тощо. Натомість, майнові права цивільний кодекс переважно залишав без уваги, зазначаючи умови їхньої реалізації лише в загально-засадничих рисах, без відповідної конкретизації та переліку; що також пояснюється наведеними вище соціально-економічними умовами розвитку авторських відносин у радянській державі.

Подібну оцінку ЦК УРСР 1963 року надавали і С.В. Бондаренко із І.Ю. Южарською, зазначаючи, що авторські права в СРСР були значно звужені і не відповідали міжнародним правовим нормам, якими користувалися автори європейських країн. З цієї причини СРСР не міг приєднатися до міжнародних конвенцій, в тому числі до Бернської конвенції, а більш гнучка Всесвітня конвенція авторських прав була ратифікована тільки у 1973 році [11, с. 44].

Таким чином, саме дві вищевикладені обставини були передумовою та основною причиною закріплення у ЦК УРСР інструментального (суб'єктного) підходу до розуміння категорії «частина твору», за якого поділ твору на самостійні частини та, відповідно, диференціація правових режимів його використання і охорони, здійснювалась виключно з метою визначення кола суб'єктів, які долучались до його формування, та надання охорони їхнім немайновим правам. Разом з цим питання, пов'язані з майновими правами авторів на частини твору, зокрема, але не виключно, чи може автор «штучно» поділити свій твір на окремі елементи з метою їхнього використання у комерції, які можуть існувати умови, способи, обмеження у використанні частин твору та отримання прибутку від розпорядження правами на них, які є різновиди частин твору, здатних отримувати окрему правову охорону – ЦК УРСР ніби умисно залишав без уваги та відповіді на такі питання не надавав. Згадаємо, до прикладу, положення частини 3 статті 483 ЦК УРСР, котрі визначали правовий статус телевізійних творів та кінофільмів. Норма вказаної статті замість того, щоб конкретно зазначити, які охороноздатні частини

входять до складу такої композиції (наприклад, сценарій, музика, образи, персонажі) і, відповідно, які з цих частин автор може використовувати окремо від кінофільму для задоволення своїх майнових інтересів, натомість, перелічує суб'єктний склад осіб, котрі можуть бути долучені до створення картини та отримати частину немайнових прав на неї (сценарист, режисер, головний оператор).

Варто зауважити, що суто інструментальний підхід до поділу творів на самостійні елементи та умисне обмеження правосуб'єктності авторів у частині належних їм майнових прав призвів до зниження темпу розвитку загалом усього інституту колективного авторства. На підтвердження цього свідчить той факт, що за більше ніж тридцять років дії ЦК УРСР (з 1963 року по 1993 рік) законодавцем так і не було змінено надзвичайно оціночний, необ'єктивний та застарілий критерій виділення частини твору «самостійність значення», попри наявність таких змін у законодавстві інших країн. Суб'єкти авторських правовідносин у своїй більшості були позбавлені жодної матеріальної мотивації доводити свою причетність до складення колективного твору, і, відповідно, звертатись до судів або адміністративних органів із відповідними заявами, формуючи практику і доводячи до відома законодавця необхідність модернізації нормативних конструкцій цивільного кодексу.

Виключно зі здобуттям Україною незалежності та початком розвитку вільних ринкових економічних відносин, впровадженням приватної власності і комерції у суспільне життя громадян майнові права авторів, зокрема, і на частину твору, отримали новий етап розвитку. 23.12.1993 року було прийнято Закон України «Про авторське право і суміжні права», котрий, крім належного доопрацювання інституту співавторства та, відповідно, інструментального аспекту категорії «частина твору», нарешті закріпив останню як окремий об'єкт авторського права. Нормою статті 6 Закону було встановлено, що частина твору, яка може використовуватися самостійно, включаючи і оригінальну назву твору, розглядається як твір і охороняється цим Законом [12].

Водночас дослідження історії розвитку категорії «частина твору» було б неповним без зазначення низки актів, котрі хоча не належать до сфери авторського права, проте були першими документами, які закріпили можливість використання частин твору, а також певною мірою деталізували критерії їхньої охороноздатності та умови використання. Йдеться про нормативні документи інституту засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, а саме Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні, затверджене Указом Президента України від 18.09.1992 року № 479/92, а також прийнятий 15.12.1992 року Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [13]. Вказані законодавчі акти ще до прийняття профільного Закону «Про авторське право і суміжні права» 23.12.1993 року передбачали можливість використання суб'єктами господарювання в комерційній діяльності частин творів, а в деяких випадках навіть прямо називали їхні різновиди і умови охороноздатності. Наприклад, за згодою власника як товарний знак могли бути зареєстровані назви відомих в Україні наукових праць і творів літератури та мистецтва або цитати з них, твори мистецтва або їхні фрагменти (пункт 8 Тимчасового положення та аналогічна за змістом норма частини 4 статті 6 Закону у редакції 23.12.1993 року) [14] [13].

Зазначимо, що сучасне законодавство у сфері індивідуалізації учасників цивільного обороту містить набагато більше конкретизованих положень щодо критеріїв, умов та порядку використання частин твору навіть порівняно із профільним нормативно-правовим актом, що детальніше буде розглянуто у наступних підрозділах наукового дослідження.

Таким чином, дослідивши історичні аспекти розвитку категорії «частина твору», можливо дійти таких висновків.

Поділ твору на умовно самостійні частини запроваджено як на національному, так і міжнародному рівнях з метою відокремлення правових режимів використання і охорони прав на композиції, створені авторами

спільно; а також з компенсаційною ціллю, тобто задля гарантування правомочностей суб'єктів, котрі хоча самотійно і не створювали завершений твір, проте здійснили значний внесок у процесі його формування. Як приклад, можна вказати створення особою сценарію до фільму, проєкту будівлі, оригінальної назви телепрограми, музики для відеогри тощо.

Разом з цим у процесі розвитку суспільних відносин, насамперед сфери послуг, поділ композицій на самотійні для використання елементи став для авторів самоціллю. Адже в результаті таких дій суб'єкти авторства отримували можливість виокремлювати у творі найбільш значущі частини, котрі якнайкраще для споживача передавали зміст твору або відображали його найсуттєвіші риси; а також надавати права на їхнє використання третім особам, отримуючи від цього прибуток.

Відповідно, розвиток частини твору як окремого об'єкта авторського права тісно пов'язаний саме із розвитком майнових прав авторів на твір, їхнім обсягом та ступенем гарантування у державі.

У зв'язку із надзвичайною стагнацією вільних економічних відносин, приватної власності та творчості, тотальним контролем державного апарату за сферою господарських правовідносин за радянських часів сформувався такий публічно-правовий режим, за якого реалізація авторами належних їм майнових прав на створені композиції була фактично унеможливлена, що відобразилось, зокрема, але не виключно, і у положеннях ЦК УРСР 1963 року. Це, зі свого боку, на півстоліття уповільнило логічний розвиток категорії «частина твору», котра з огляду на її значний комерційний попит, здатність у лаконічній формі асоціювати товар чи послугу із твором, завжди тяжіла до самотійного використання та отримання окремого правового статусу.

Як наслідок, станом на той час логічний розвиток досліджуваного поняття повинен був виявитись у закріпленні у профільному законодавстві частини твору як окремого об'єкта авторського прав та, відповідно, відходження від суто інструментального (суб'єктного) підходу до її розуміння. Інакше кажучи, положення авторських нормативно-правових актів того часу

повинні були відповідати не лише на питання, кому належать немайнові права на частину твору, але і на які оригінальні частини можливо поділити той чи інший твір; які майнові права може отримати автор у зв'язку із таким поділом, та в результаті самотійного використання виокремлених частин твору. Зазначимо, що у середині XX століття такий підхід до правового регулювання авторських правовідносин вже широко застосовувався у нормативно-правових актах зарубіжних країн.

Частина твору як самотійний об'єкт авторського права, обсяг її охорони, різновиди та способи реалізації надзвичайно тісно пов'язані із економічними суспільними відносинами. Саме суб'єкти господарювання і звичайні споживачі фактично вкладають зміст у необхідність поділу композиції на окремі елементи та їхнє самотійне використання; учасники правовідносин, а не законодавець, формулюють на практико-прикладному полі різновиди частин твору, на які є попит, і лише потім такі частини закріплюються законодавцем у нормативно-правовому масиві. Тобто наявний виключно висхідний напрямок нормотворчої волі.

Наприклад, прослідковуючи популярність книги «Гаррі Поттер», власник продукції «Lego» бажає асоціювати свій продукт із персонажами та образами літературного твору, навіть якщо законодавством певної країни охорона прав на такі елементи композиції не гарантована. Врегульовуючи дані правовідносини договірним шляхом та стискаючись із відповідними прогалинами та суперечностями нормативного масиву, суб'єкт господарювання шляхом звернення до судів та адміністративних органів доводить до законодавця свій інтерес і волю у необхідності розширення нормативного переліку самотійних частин твору; або принаймні – у викладенні проблемних юридичних норм з більшим ступенем узагальнення, охоплюючи можливість розпорядження майновими правами на персонажі, образи, стиль та інші запитувані споживачами частини твору [15, с. 14].

Зазначену закономірність ми можемо прослідкувати і на прикладі розвитку українського авторського законодавства. Так, якщо у положеннях

статті 6 Закону в редакції від 23.12.1993 року безпосередньо вказувалась лише оригінальна назва, як різновид самостійної частини твору, то в редакції від 01.12.2022 року, крім назви, згадується також оригінальний персонаж твору, у разі його використання окремо від твору [16].

Через це, на наше переконання, надаючи у межах даного наукового дослідження оцінку вітчизняному та наднаціональному законодавству в частині правового регулювання умов реалізації і охорони авторських прав на частини твору, слід керуватись насамперед такими критеріями: 1) реалізм (норми права повинні перебувати у тісному зв'язку із суспільними відносинами та реально відображати суспільні потреби) [17, с. 80]; 2) підвищена динамічність норм права (не завжди формальна, проте обов'язково змістовна) [18, с. 99]; 3) переважання диспозитивного методу правового регулювання над імперативним; 4) висхідний напрямок нормотворчої волі. Іншими словами, положення нормативно-правових актів повинні або викладатись із високим ступенем абстракції, за якого юридичні норми охоплюватимуть усі наявні та потенційні для виокремлення у майбутньому частини твору і сфери їхньої реалізації (профільний закон обрав саме вказаний підхід), або чітко встановлювати перелік творів, котрі можуть бути поділені на частини, із зазначенням таких конкретних частин. У будь-якому випадку законодавство, що регулює суспільні відносини, пов'язано із охороною прав на частину твору, має характеризуватись надзвичайно високою адаптивністю до змін в економічному, технологічному й інноваційному полі та, відповідно, трансформуватись прямо пропорційно трансформації відповідних сфер правовідносин (на відміну, наприклад, від аплікаційних, штучно сформованих законодавцем об'єктів правової охорони, таких як сирітські твори [19, с. 29]).

Як слушно зазначає Л.Р. Майданик, функція прогресу, котру виконує авторське право, неухильно пов'язана із сучасними технологіями, які часто у своїй основі містять комп'ютерні програми, графічні твори. По суті, створення нових творів у цій сфері і сприяє прогресу людства [15, с. 16].

Наостанок, у межах вивчення генези розвитку об'єкта пізнання, зауважимо, що відповідно до сформованого у вітчизняному правовому полі підходу категорія «частина твору», безперечно, належить до інституту авторського права.

Разом з цим, як вже було зазначено вище, досить значний масив нормативного регулювання прав на частину твору зосереджено у законодавстві сфери засобів індивідуалізації суб'єктів господарювання, товарів і послуг. Такий розподіл обсягу правового підґрунтя, на нашу думку, є цілком логічним, оскільки основною сферою майнового використання авторських прав на частину твору є сектор послуг, зокрема, реклама та маркетинг, а також сектор індивідуалізації компаній і товарів, котрі регулюються нормами актів у галузі охорони прав на знаки для товарів і послуг. Як наслідок, можемо дійти висновку, що в рамках дослідження сутності категорії «частина твору» авторське право і право засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту співвідносяться як зміст та основна форма його відображення.

У цьому аспекті зазначимо, що деякі країни, зосереджуючись на практико-прикладному полі, надають перевагу формі над змістом та відносять окремі різновиди частин твору не до авторського права, а до засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту. До прикладу, у США та Великій Британії зазвичай захищається не оригінальність назви твору, а виключно оригінальність зареєстрованої торгової марки, в межах якої застосовується відповідна назва [92, с. 65]. Такий підхід, як вже зазначалось вище, суперечить сутності та змісту частини твору, оскільки оригінальний елемент композиції, зокрема, назва, повинна захищатись і охоронятись з моменту створення твору, незалежно від сфери її використання та загалом факту застосування у комерції. До того ж сфера індивідуалізації учасників цивільного обороту хоча є основним, проте далеко не єдиним напрямом використання майнових прав на частину твору. Елементи композицій

повноцінно застосовуються і у патентному праві, наприклад, як складові промислового зразку.

1.2. Сутнісна характеристика частини твору

Вивчення змісту категорії «частина твору» через призму діалектичного співвідношення «частина та ціле», а також інструментарію (засобів, способів та методів) теорії системності дозволить більш повно розкрити .

Так, професор О.А. Івакін слушно зауважував, що абстрактно-розсудкове розуміння співвідношення «ціле і частина» бачить у «цілому» – певне тіло, а у «частині» – будь-яку частину цього тіла. При цьому навіть на рівні формально-логічного розуміння вказаних категорій проявляється той емпіричний факт, що властивості цілого принципово відрізняються від властивостей його частин. Справа в тому, що дійсне ціле – це не якась сукупність частин і не взаємодія частин, а процес породження і створення себе як цілого, породження всіх форм свого існування та розвитку. Принцип розвитку підкреслює глибинну спорідненість категорій та єдність походження логічних форм, котрі з першого погляду здаються зовнішніми відносно одна одної [1, с. 257]. Наприклад, як підкреслюють у наукових дослідженнях вчені, саме наявність творчості, креативності перетворює базу даних з простого матеріального об'єкта, який охороняється правом *sui generis*, в об'єкт авторського права [20, с. 263; 21, с. 2].

У вказаному розрізі важливо відмітити й інші висновки професора О.А. Івакіна, здійснені із посиланням на праці відомого казахського філософа К.А. Абішева, відповідно до яких діалектика цілого і частини полягає в тому, що у справжньому органічному цілому лише одна з частин, її природа, як це не було б парадоксально на перший погляд, становить сутність усіх інших частин, лише вона у своєму розвитку породжує свої, але інші форми існування, має в них саму себе, але в іншій формі, набуваючи в цьому русі нового змісту і перетворюючи його в свої нові якості. Утворення цілого – результат розвитку саме цієї частини. При цьому такий елемент є не просто рядовою, а

субстанціальною частиною, що подвоюється в процесі розвитку на себе та на своє інше, на себе і на свою протилежність [22, с. 230].

Таким чином, задля набуття рядовим елементом «цілого» субстанціального наповнення та перетворення на «частину» як діалектичну категорію, такий елемент повинен відповідати чотирьом основним критеріям: 1) бути структурною складовою змісту «цілого», зберігаючи до того ж із останнім «глибинну спорідненість», тобто сутнісний зв'язок; 2) відображати зміст «цілого» та/або виконувати функцію форми існування останнього; 3) мати здатність до самостійного розвитку як у рамках «цілого», так і за його межами; 4) мати здатність набувати окремий від «цілого» зміст, зокрема, органічно формувати нове ціле в процесі розвитку [22, с. 231].

Екстраполяція вказаних особливостей на об'єкт даного наукового дослідження і, як наслідок, відповідь на питання, чи будь-який елемент твору є «частиною» «цілого» у діалектичному розумінні, дозволить ідентифікувати, які елементи здатні використовуватись самостійно від композиції і яким з них слід надавати окрему правову охорону. Важливо відмітити, що законодавчі критерії охороноздатності частини твору, такі як «оригінальність», «завершеність», «самостійність використання», та інші, є законодавчим підходом щодо окреслення та закріплення кола сутнісно значущих частин «цілого» – твору.

Отже, з метою встановлення, які елементи твору можуть розглядатись як частина, передусім слід дослідити сутність взаємозв'язку між частиною та змістом твору.

Так, під змістом твору у даному розрізі пропонується розуміти думки, відчуття, те мисленнєво-духовне посилення, котре автор бажає висловити шляхом створення твору, ті унікальні, суспільно значущі, засновані на індивідуальному сприйнятті автором світу ідеї, теми, стилі викладення та інші ознаки, котрі перетворюють звичайний текст на літературну композицію, а малюнок – на витвір мистецтва. Відповідно, частина, як форма прояву твору, повинна відображати або повністю у лаконічному (з точки зору форми) виді,

або аспектно/частково, зміст твору, тобто його ідею, тему, основну думку тощо.

Як наслідок, керуючись вищевикладеними закономірностями науковця О.А. Івакіна щодо глибинної спорідненості цілого та частини, проявів у другому результатів розвитку першого, можемо дійти висновку, що далеко не кожний формально-структурний елемент твору є його частиною зі змістовної точки зору, як самостійна категорія, яка може підлягати правовій охороні авторським правом. Саме така частина твору відрізняється від елементів твору, які є його складовими, однак не мають сутнісного, вирізняльного змісту та не підпадають під правову охорону як окремі результати творчої діяльності. Так, не є частиною твору букви, рядові словосполучення, звуки, кольори, репліки персонажів та інші елементи, котрі не містять у собі жодного семантичного, змістовного значення, а виконують лише функцію інструмента зв'язки, тобто засобу або способу висловлення ідеї автора. Аналогічно не є частинами твору і розділи, абзаци, акти, дії (наприклад, у п'єсі), та інші структурно-організаційні елементи твору, оскільки вони лише формально впорядковують зміст композиції, однак жодним чином не відображають у собі сутність останньої.

При цьому відмітимо наявність у співвідношенні «частина – твір» так званої «зовнішньої відносності логічних форм» [22], адже твір є формою відображення духовно-мисленнєвої діяльності автора, а частина твору, у свою чергу, є формою відображення такого твору. Саме тому, якщо дотримуватись загальновідомого підходу, що літературна композиція як об'єкт авторського права відрізняється від звичайного тексту своєю унікальністю та наявністю творчого характеру під час її створення [23, с. 23], то елемент композиції, як наслідок, повинен визнаватись частиною твору виключно за умови, якщо він містить у собі прояв тієї самої творчості автора, тобто у ньому проявляється повною мірою або частково власні відчуття, роздуми, думки, особливості сприйняття автором світу і себе та інші індивідуально-унікальні властивості, котрі автор бажав вкласти у твір. Усі інші елементи, позбавлені відповідного

відображення інтелектуальної творчої діяльності автора, не мають жодного зв'язку зі змістом твору і, як наслідок, є юридично байдужими [24, с. 444].

Слід зауважити, що зазначений висновок щодо обов'язкового збереження творчого характеру, так званого «особистого дотику автора» [25, с. 105] у частині твору дозволяє, зокрема, дійти висновку щодо неможливості існування як окремої охороноздатної частини «неоригінальних творів», наприклад, створених автономно штучним інтелектом. Адже частина не може відображати творчість, якої не містить власне композиція, так само як і людина не може передати іншій особі права, які не має сама («*nemo potest plura iura in rem*»).

Таким чином, керуючись наведеним щодо змістовного наповнення частини твору, вбачається можливим виокремити такі її різновиди: оригінальні мовленнєві конструкції, зокрема, назви творів; дизайн, персонажі, образи, стиль викладення/зображення, творче поєднання кольорів, комбінація елементів одягу; теми й тематики, проєкт і ескіз архітектурної будівлі, сценарії до кінофільму, а також інші елементи, котрі, по-перше, містять у собі повністю або частково зміст композиції, тобто її мисленнєво-духовне наповнення, наявність якого можна ідентифікувати за відбитком творчості, індивідуальності автора; а, по-друге, здатність бути формою існування твору, тобто відображати його зміст споживачам-реципієнтам.

При цьому вважаємо за необхідне детальніше зупинитись на другій складовій «діалектичності» частини твору та зауважити, що потенційна здатність «частини» містити у собі та відображати зміст «цілого» не завжди свідчить про дійсну можливість першого бути формою відображення другого. Адже відповідно до усталеного у гносеологічній філософії підходу форма є вираженням змісту, його обумовленням. Це внутрішня і зовнішня організація змісту, спосіб його існування, який має певну визначеність, стабільність і самостійність [26, с. 72]. Тобто обов'язковим атрибутом діалектичної «частини» є наявність певної стабільної організації і структури, а також здатність зберігати таку структуру (форму) відносно незмінною у процесі

розвитку та взаємодії із іншими категоріями. В іншому випадку елемент хоча і належатиме до змісту «цілого», проте не зможе існувати самостійно від нього та належним чином передавати/відображати інформацію від комунікатора до реципієнта, у нашому випадку від автора до читача або глядача. Як наслідок, ми не можемо віднести до категорії «частина твору» абстрактні, певною мірою «безформені» частини твору, такі як тема, тематика і, в деяких випадках, стиль викладення/написання/зображення, оскільки вони, безперечно, містять у собі повністю або частково зміст твору, проте не здатні чітко та самостійно відображати його.

Аналогічно не можуть визнаватись діалектичною частиною твору ідея, основна думка, матеріал твору, сюжетне ядро, ідейний зміст та інші подібні категорії, котрі, наприклад, О.О. Кулініч слушно відносить до юридично байдужих елементів композиції [24, с. 445]. Водночас, на нашу думку, вказані елементи не є частиною твору насамперед не через те, що вони не мають чіткої та сталої структури, форми, а тому що зазначені категорії являють собою безпосередньо зміст твору, тобто вони і є твір. Відповідно, якщо третьою особою неправомірно використовується, наприклад, сюжет композиції автора, логічним є захист прав на весь твір, а не лише на сам сюжет. Інакше, порушується загально-усталений, цілісно-орієнтований підхід до охорони авторських прав, відповідно до якого, основним об'єктом авторського права є твір, котрий за певних умов може отримувати правову охорону на окремі частини; а не навпаки, елементо-орієнтований, за якого першочерговій охороні підлягають частини твору, сукупність яких у певних випадках може отримувати колективну охороноздатність у виді твору. Остання закономірність є справедливою виключно щодо складених творів, про які детальніше буде йтися в інших підрозділах.

Отже, задля набуття елементом твору самостійності як частини твору йому недостатньо мати лише самостійність змісту, повинна бути також і самостійність форми, тобто певної, не обов'язково комплексної, проте чіткої, незмінної і стабільної відносно зовнішніх явищ структури.

Разом з цим, ведучи мову про діалектичні категорії, їхнє співвідношення, властивості і закономірності, не вбачається доцільним оминати дослідження особливостей їхнього розвитку, що є обов'язковим атрибутом будь-якого діалектичного поняття та явища. При цьому розпочати слід саме із вивчення характеру внутрішнього, а не зовнішнього розвитку частини твору, оскільки тільки він надає відповідь на питання, як конкретно частина набуває окремого від твору змісту і значення у динаміці.

У цьому аспекті згадаємо, що відповідно до однієї з основних внутрішніх властивостей теорії системності – емерджентності (неадитивності) – ціле завжди має властивості, які не можуть бути виведені із властивостей окремих частин. Емерджентний стан системи окреслює сукупність властивостей складної системи, якими вона може володіти тільки за умови інтеграції визначених компонентів та їхньої взаємодії [27, с. 61]. Як наслідок, твір є кількісно та якісно ширшим, ніж звичайна сукупність його частин, а зміст твору (основна думка, ідея, сюжет тощо) проявляється у повному обсязі виключно у синергічному поєднанні усіх елементів і за обов'язкової наявності так званих «міжелементних зв'язків», наприклад, вже згаданий стиль викладення або сюжет, котрі пронизують та об'єднують усі частини літературного твору. Через це на початковому етапі безпосереднього створення композиції автор не обов'язково виокремлює у своєму творі жодних змістовних частин і не надає їм будь-якого самостійного, окремого від композиції, значення, оскільки передбачає, що лише цілісний твір здатний повноцінно відобразити його ідею, думку, тему тощо.

Іншими словами, первинно єдиною формою відображення ідеї твору є безпосередньо сам твір, цілий і нерозривний. Адже було б нелогічним, якби автор створював композицію, метою якої було б надання змісту лише окремій її частині, наприклад, персонажу або назві. У такому випадку відповідний персонаж або назва і повинні були б визнаватись твором.

Зі свого боку, трансформація частини із невід'ємного елемента твору у самостійну форму його відображення здійснюється вже після прочитання,

прослуховування, перегляду чи в інший спосіб споживання твору власне реципієнтами. Саме споживачі або автор, завершивши створення композиції, здатні сприйняти асоціативно-відображувальну властивість частини твору, надаючи їй самостійного змісту і значення. При цьому частина твору набуває потенцію відображати зміст твору у лаконічному, стиснутому виді лише тоді, коли автором вже повноцінно сформовано композицію із її повним змістовним наповненням. Чи можливо зрозуміти, чому роман Стендаля має назву «Червоне та чорне» до ознайомлення із твором, або якщо прочитано лише перші два його розділи? Та, загалом, яке несе для читача змістовне наповнення словосполучення «червоне та чорне», якщо навіть не відомо про існування такого літературного твору? Відповідно, чи є «частина» формою відображення змісту твору, якщо такий зміст автор ще не сформував, або якщо споживач ще його не сприйняв?

Для наочності відображення процесу розвитку та діалектичності характеру зміни категорії «частина твору», розглянемо, до прикладу, такий нетиповий елемент композиції, як стиль написання/зображення/виконання/викладання автором твору. Зазвичай вказана категорія виконує функцію «міжелементарного зв'язку», тобто пронизує усі частини композиції творчою, індивідуальною манерою викладення думки автора та, до речі, є одним із законодавчих індикаторів оригінальності твору. Водночас у деяких випадках стиль зображення може являти собою і власне зміст твору, бути метою його створення. Так, Григорій Квітка-Основ'яненко написав повість «Маруся», щоб «...довести одному панові, який не вірив, що малоросійською мовою можна написати ніжне, зворушливе» [28]. Тобто у даному випадку мова та стиль викладення були певною мірою самоціллю для написання твору, іншими словами, крім елементу-пов'язувальної, фактично виконували і функцію його змісту.

Разом з цим виключно після прочитання, прослуховування та в інший спосіб сприйняття твору реципієнтом, тобто в результаті втручання у закриту систему композиції зовнішнього елементу (сприйняття змісту твору

споживачем), частина починає існувати самостійно та набуває зовсім іншої сутності і призначення. Наприклад, відомий режисер Олександр Довженко у кінофільмі «Земля» активно використовував кадри-зіставлення людини і природи задля підкреслення їхньої взаємної спорідненості та тісного зв'язку, що, зі свого боку, здійснювалось з метою відображення однієї з основних думок картини – пантеїзму, одухотворення і обожнювання природи. Водночас він не міг передбачати, що вказані окремі кадри або вироблений ним авторський стиль зйомки самостійно використовуватимуться іншими режисерами з метою зображення та/або підкреслення натуралізму у своїх кінофільмах. Зокрема, але далеко не виключно, Андрієм Тарковським у картині «Іванове дитинство» [29].

Таким чином, частина твору є динамічною категорією, котра в процесі розвитку здатна змінювати свою сутність та значення в залежності від суб'єкта, об'єкта відображення та характеру інформації, яку вона передає. На «докомпозиційному» рівні частина є невід'ємним елементом змісту твору, тобто лише однією зі складових форми відображення ідеї, теми, основної думки автора; або виконує функцію так званого «міжелементарного зв'язку». На композиційному рівні частина являє собою змістовний і структурний елемент завершеного твору; на посткомпозиційному рівні частина твору набуває зміст поза межами об'єкта авторського права, який може набувати нових рис, властивостей, які можуть трансформувати відповідну частину твору як в позитивному, так і негативному аспектах, що може призводити до порушення авторських прав та спотворення ідейного задуму автора. Зі свого боку, на «посткомпозиційному» рівні, після того як твір вже повністю сформовано, коли споживач сприйняв зміст твору у повному обсязі, частина, генеруючи у читача/слухача асоціації із сутнісним наповненням твору, може набувати, суб'єктивно для останнього, значення самостійної форми відображення твору і, відповідно, «зовнішньої логічної» форми відображення мисленнєво-духовного посилення автора.

Саме у дуальності природи частини твору, наявності у ній внутрішніх протиріч, таких як її структурна та змістовно-відображальна сутність, бачення її змісту автором та реципієнтами, суперечність між її тяжінням до самостійного розвитку та збереженням значення як невід'ємного елементу змісту твору, і полягає внутрішній розвиток досліджуваної категорії та сутність її діалектичності.

При цьому, на нашу думку, внутрішня суперечність композиційної та посткомпозиційної форм існування частини твору та, відповідно, змісту, який вкладає у частину композиції автор, і змісту, який вкладає споживач, опосередковують не лише сутність і характер внутрішнього розвитку досліджуваної категорії, але також і її практико-прикладне призначення. Адже, як вже відзначалось, мета самостійного використання суб'єктами господарювання частин твору полягає в асоціації продукції, іншого твору або, власне, учасників цивільних правовідносин із композицією, зміст якої аспектно або повністю здатна передавати така частина. Як приклад можемо навести використання компаніїю як торговельної марки персонажа Лева Аслана задля уособлення у суб'єкті господарювання хоробрості, мудрості та величності, котру мав такий персонаж у літературному творі «Хроніки Нарнії» (свідчення часткового відображення частиною змісту композиції); або вже вказане вище застосування компаніїю «Лего» у своїй продукції назв, образів, стилю викладення та персонажів літературного твору «Гаррі Поттер» (свідчення лаконічного відображення у частинах повного змісту твору).

Іншими словами, функціональна сутність частини твору полягає не у тому, щоб просто безцільно відобразити зміст твору, а у тому, щоб встановити зв'язок між чуттєво-конкретним сприйняттям реципієнтом товару, послуги, торговельної марки та інших об'єктів із сформованим у пам'яті споживача уявленням про прочитаний/побачений твір навіть за фактичної відсутності перед реципієнтом предмета уявлення (твору).

Отже, можемо визначити частину твору як структурно-організаційний, внутрішньо і зовнішньо динамічний елемент або сукупність елементів твору,

здатних містити у собі і відображати частково або повністю зміст останнього, тобто духовно-мисленнєве посилення автора; мати чітку, стабільну і незмінну відносно зовнішніх явищ форму, проте надзвичайно мінливий зміст, та призначений для встановлення асоціативного зв'язку між чуттєво-конкретним сприйняттям споживачем товару, послуги або іншого об'єкта асоціації із сформованим у пам'яті споживача уявленням про прочитаний/побачений твір. Зі свого боку, під композицією слід розуміти форму відображення мисленнєвої діяльності автора, котра зі структурної точки зору складається із трьох складників: а) змісту: унікальних, заснованих на індивідуальному сприйнятті автором світу ідей, тем, думок та відчуттів; б) елементів, котрі визначають сутність твору, його логічне та ідейне навантаження; в) міжелементарних зв'язків, котрі пронизують та об'єднують усі частини твору, тим самим формуючи сталість і незмінність його форми (наприклад, стиль викладення або сюжет).

Разом з цим важливо відзначити, що висновки, здійснені в результаті співвідношення категорій «частина твору» та «твір», є повністю прийнятними на абстрагованому від практико-прикладного поля рівні, проте у розрізі конкретно-логічного сприйняття потребують деякого застереження, пов'язаного із зовнішнім розвитком досліджуваної категорії.

Так, на перший погляд видається, ніби твір як сукупність рядових і субстанціональних частин, змісту, а також міжелементарних зв'язків має властивість закритої системи, тобто такої, що є ізольованою від зовнішнього середовища, і її елементи взаємодіють тільки один з одним, не маючи контактів із зовнішнім середовищем [30, с. 20]. Адже як би читачі не хотіли дізнатись, чим завершилась історія Скарлет О'Хара, персонажа літературного твору «Віднесені вітром» Маргарет Мітчелл, авторка залишила кінець композиції відкритим і навіть написання численних «фанфіків» жодним чином не змінило сюжет композиції. Тобто з моменту завершення створення композиції, її зміст і форма залишаються незмінними. Так само і частина твору на композиційному рівні має сталу, визначену автором сутність і призначення,

а її взаємовідносини із будь-якими зовнішніми елементами нівельовані самою сутністю твору як виключно завершеної форми відображення мисленнєво-духовної діяльності та виключно автора, а не, наприклад, читачів чи інших суб'єктів авторських майнових правовідносин.

Однак, чи змінюється зміст частини твору на посткомпозиційному рівні, коли вона починає функціонувати як самостійна форма відображення композиції, окремо від останньої?

На нашу думку, безперечно, змінюється. Згадаємо зазначену вище властивість подвійного відображення діалектичних категорій, відповідно до якої явища, що мають високий ступінь розвитку, за аналогією із законом «заломлення світла», здатні не лише нести і відображати інформацію, тобто віддавати її, але, взаємодіючи із навколишнім середовищем, також поглинати нові дані. Зазначимо, що і О.А. Івакін писав про можливість реципієнтів залишати «інформаційний відбиток» на комунікаторах, а не лише навпаки [1, с. 113]. Відповідно, і частина, під час самостійного використання у складі іншого твору або як елемент торговельної марки, реклами, комерційного найменування тощо, не лише відображає в уявленні споживача зміст твору, але частково поглинає та починає відбивати зміст об'єкта асоціації (відповідної послуги, торговельної марки), утворюючи іноді стійкий зворотній зв'язок із останнім.

Так, наприклад, використання компанією «Юнімілк» персонажів та образів з мультфільму «Простоквашино» для рекламування молочної продукції, з одного боку, логічно спрямовано на створення асоціативного зв'язку між такою продукцією та затишним, домашнім і багатьом знайомим селищем Простоквашино і його мешканцями [31]. Однак, з іншого боку, таке рекламне використання частини твору залишає певний інформаційний, уявно-асоціативний відбиток і, власне, на персонажах, назві та образах мультфільму, адже натепер такі частини починають сприйматись реципієнтами не лише у зв'язці із твором, але і з відповідною молочною продукцією чи компанією. Особливо вказане стосується молодих споживачів, не знайомих із

оригінальним мультфільмом 1978 року, проте які неодноразово бачили відео- чи чули аудіорекламу відповідної молочної продукції.

Через це незаконне використання частини твору може завдавати е меншої шкоди, ніж більшість інших порушень авторських прав, оскільки воно шкодить самому змісту твору і його елементам, внаслідок чого можуть наставати значні репутаційні втрати для суб'єктів авторських прав. Згадаємо, зокрема, справу щодо зображення без дозволу правовласника персонажа та сценічного образу аудіовізуального твору «Верка Сердючка» на етикетках та рекламних матеріалах квасу «Веркін квас похмільний» (постанова Верховного Суду від 08 травня 2018 року, справа № 369/9557/15-ц) [32]. Таке незаконне використання частин твору, крім логічних матеріальних збитків, несе також і значну шкоду немайнового характеру суб'єкту авторства, адже спаплюжує, неорганічно і некоректно відображає зміст персонажів, сценічних образів та самого твору.

Викладені приклади свідчать, що категорія «частина твору» у процесі самостійного використання та зовнішнього розвитку (тобто за межами закритої системи твору) здатна набувати зовсім відмінного від первинної композиції твору змісту і значення. Взявши для наочності модель «кіл Ейлера», можемо дійти висновку, що категорії «частина твору» і «твір» співвідносяться як такі, що перетинаються лише частково, а саме – в секторі композиційного змісту. В інших секторах такі поняття можуть мати зовсім інше змістовне наповнення, позбавлене жодного взаємозв'язку між собою. Єдиним винятком із вказаного співвідношення, коли «частина твору» в процесі самостійного використання повністю охоплюється змістом категорії «твір», є випадки застосування першої задля встановлення самоасоціації твору. Наприклад, використання опису персонажу роману в буклеті-рекламі самого роману або застосування музики з кінофільму у відеорекламі або «трейлері» такої композиції.

Разом з цим варто звернути окрему увагу, що саме у спільному змісті категорій «твір» та «частина» сконцентрована діалектичність, творчість,

оригінальність та самостійність останньої, адже, як вже неодноразово зазначалось, частина зберігає такі властивості допоки зберігається сутнісний та формальний зв'язок із твором, до складу якого така частина належала. Так, у разі втрати сутнісного зв'язку частини із змістом твору, перша відображатиме лише зміст об'єкта асоціації, тобто продукту, послуги, торговельної марки, у складі яких використовується. Як наслідок, такий елемент (оскільки частиною твору його вже назвати не можна) буде використовуватись виключно як складова, наприклад, торговельної марки або рекламного твору і жодного самостійного значення і, відповідно, охорони авторським правом мати не буде. Аналогічно, втративши формальний зв'язок із твором, зокрема, внаслідок визнання твору неоригінальним, неоригінальною визнаватиметься і частина, крім випадків, коли елемент здатний самостійно формувати «ціле», тобто зміст. Зокрема, але не виключно, вказане стосується частин складених та похідних творів, оскільки вони є первинними відносно такої композиції [22, с. 231].

З огляду на зазначене, враховуючи проаналізовані закономірності існування і розвитку категорії «частина твору», її сутнісний та структурний аспекти, можемо виокремити змістовні особливості частини твору і, відповідно, критерії відокремлення її від інших споріднених понять: 1) є структурно-організаційним та одночасно змістовним елементом твору; 2) здатна відображати зміст композиції, що на практико-прикладному рівні можна ідентифікувати за вираженням у такому елементі творчості, особистості автора; 3) має чітку, стабільну та незмінну форму, котра здатна лаконічно відображати повністю або частково зміст твору; 4) незалежно від суб'єкта, сфери та характеру використання частина обов'язково зберігає сутнісний і формальний, у більшості випадків двосторонній зв'язок зі змістом твору; 5) здатна змінювати своє призначення в процесі розвитку та набувати самостійний від твору зміст, зокрема, в результаті встановлення взаємозв'язку із товаром, послугою, торговельною маркою чи іншим об'єктом використання; 6) внутрішній розвиток частини твору опосередкований дуальністю її природи

та наявністю діалектичних протиріч, зокрема структурна сутність на докомпозиційному рівні та змістовно-відображальна – на посткомпозиційному, бачення змісту частини твору автором і реципієнтами; суперечність між її тяжінням до самостійного розвитку та збереженням значення як невід’ємного елементу змісту композиції; 7) основним практико-прикладним призначенням частини твору є встановлення асоціативного зв’язку між чуттєво-конкретним сприйняттям реципієнтом товару, послуги, торговельної марки та інших об’єктів із сформованим у пам’яті споживача уявленням про прочитаний/побачений твір.

1.3. Нормативні критерії охороноздатності частини твору

Дослідивши сутність та особливості розвитку категорії «частина твору» на теоретичному рівні, слід перейти до аналізу законодавчого розуміння частини твору у практико-прикладній сфері.

Враховуючи дуальність сутності частини твору, котра полягає у синергічному поєднанні і відображенні змісту твору і змісту об’єкта, в межах якого або у зв’язці з яким використовується така частина, а також з огляду на історично обумовлені особливості державного гарантування немайнових і майнових прав на частину твору, нормативно-правове регулювання останньої має дворівневу систему.

Перший рівень, висхідний, являє собою законодавство у сфері авторського права. Воно визначає правовий статус, а також встановлює загальнообов’язкові для всіх частин твору критерії і умови охороноздатності, незалежно від різновиду такої частини, її структурної складності, сфери та характеру застосування. Іншими словами, перший ступінь нормативного регулювання відображає загальну позицію законодавця до змістовного наповнення частини твору як охороноздатного результату творчої діяльності. До найважливіших актів зазначеного рівня слід віднести Всесвітню конвенцію про авторське право, Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів, Договір ВОІВ про авторське право, Цивільний кодекс України, профільний Закон України «Про авторське право і суміжні права»,

Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», Постанову КМУ від 27 грудня 2001 р. № 1756 «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» тощо.

Важливе місце на першому рівні нормативно-правового регулювання займають також акти «м'якого права», котрі хоча і не мають загальнообов'язкової дії, проте широко застосовуються судовими та адміністративно-юрисдикційними органами в процесі правозастосування, суб'єктами нормотворчості під час законопроектної роботи, експертними установами в ході видання юридично значимих висновків, та учасниками правовідносин у договірній діяльності [33, с. 105]. До внутрішньодержавних актів «м'якого права», котрі впорядковують суспільні відносини щодо охорони та використання частини твору, належать з-поміж іншого роз'яснення Національного органу інтелектуальної власності (далі – НОІВ), методики проведення судових експертиз у сфері інтелектуальної власності, наприклад, Методика дослідження ознак використання та відтворення персонажів анімаційних творів та творів образотворчого мистецтва від 14.02.2020 р. (реєстраційний код 13.1.1.04), Методика проведення судових експертиз літературних творів від 02.03.2012 р. (реєстраційний код 13.1.1.01) [34]; а також Постанови Пленуму Верховного Суду про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права. Останнє джерело, хоча зовні і видається різновидом судового прецеденту, проте сутнісно і структурно не відповідає його характерним ознакам та, на відміну від рішень судів касаційної інстанції, як слушно зазначав В.В. Решота, не є обов'язковими для суддів під час вирішення конкретних справ [35, с. 60]. Натомість, постанови Пленуму ВС виконують основне призначення актів «soft law» – попри відсутність загальнообов'язкового характеру, втілюють у практичну площину основні ідеї, принципи, стандарти, гарантії, закріплені в положеннях авторського законодавства, так званий «дух закону», без додаткової

юридичної регламентації та утворення надмірного нормативного масиву [36, с. 70].

Другий рівень складається із законодавчих актів сфери використання частини твору і пов'язаний із посткомпозиційною, комерційно-орієнтованою складовою його змісту. Такі нормативні документи ніяким чином не повинні та з об'єктивних причин не можуть суперечити, а тим більше змінювати принципи, критерії та умови, закріплені в положеннях законодавства першого рівня, а лише деталізують, конкретизують та/або доповнюють правовий статус частини твору як об'єкта авторського права, роблячи його більш прийнятним для використання суб'єктами господарювання. При цьому, враховуючи надзвичайні високі темпи розвитку інформаційних технологій і сфери послуг, стрімке впровадження в економічний сектор новітніх різновидів об'єктів авторського права, повною мірою окреслити всі можливі сфери застосування частин твору та відповідний нормативний масив є завданням надзвичайно складним та, на нашу думку, недоцільним, з огляду на постійне розширення кола суспільних відносин, в межах яких використовуються частини твору. Відповідно, до основних нормативно-правових актів другого рівня системи регулювання охорони та реалізації прав на частину твору належать Сінгапурський договір про право товарних знаків, Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків, Договір про закони щодо товарних знаків, Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Закон України «Про охорону прав на промислові зразки», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закон України «Про медіа», Закон України «Про рекламу», Наказ УкрНОІВІ від 13.01.2023 №18-Н/2023 «Про організацію виконання повноважень НОІВ у сфері охорони прав на торговельні марки, промислові зразки, винаходи, корисні моделі, компонування напівпровідникових виробів та географічні зазначення в умовах воєнного стану» та багато інших.

Таким чином, окресливши перелік і певною мірою встановивши функціональну ієрархію вищевикладених нормативно-правових актів, на основі аналізу їхніх положень можливо надати повну оцінку законодавчому підходу до розуміння та охорони частини твору як окремого об'єкта авторського права.

Так, згідно із загальним правилом, закріпленим в частини 2 статті 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (в редакції від 01.12.2022 року), частина твору, яка може використовуватися самостійно, зокрема, оригінальна назва твору, оригінальний персонаж твору, у разі її використання окремо від твору, у складі якого вона створена, розглядається як твір та охороняється відповідно до цього Закону [16].

Детальніше та більш конкретизовано дефініює зміст частини твору як об'єкта авторського права у своїх рішеннях Верховний Суд України (далі – ВС України). Зокрема, у пункті 18 Постанови Пленуму ВС України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» № 5 від 04 червня 2010 року суд зазначив, що назва твору, фрази, словосполучення та інші частини твору, які можуть використовуватися самостійно, підлягають охороні як об'єкт авторського права тільки у тому випадку, коли вони є результатом творчої діяльності автора і є оригінальними [37]. До аналогічного висновку ВС України доходив і у Постанові Пленуму ВГСУ від 17.10.2012 № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності», у якій зазначено, що назва твору підлягає охороні як об'єкт авторського права тільки у тому випадку, коли вона є результатом творчої діяльності автора (є оригінальною) і може використовуватися самостійно [38]. На обов'язковій наявності у частини твору формальної оригінальності наголошував ВС України у постанові від 29.05.2007 р. у відомій справі № 20/434 про самостійність назви серіалу «Кунсткамера» [39], а на відображенні у частині результатів творчої діяльності автора твору – у постанові від 21.02.2018 р. у

справі № 331/213/14-ц про незаконне використання ПАТ «Горлівський м'ясокомбінат» назви мультфільму «Капітошка» [40].

Достатньо цікавою і слушною у досліджуваному аспекті видається також позиція, викладена у постанові про використання суб'єктом господарювання без дозволу правовласника сценічного образу та персонажа аудіовізуального твору «Верка Сердючка» на етикетках квасу «Веркін квас похмільний» (від 08 травня 2018 року, справа № 369/9557/15-ц) [32]. У вказаному рішенні суд не презюмував із посиланням на ч. 2 ст. 7 профільного Закону самотійність охорони вказаних елементів твору, а натомість, зазначив, що зображення персонажа на етикетках пластикових пляшок напоїв є безпосередньо відтворенням сценічного, музичного та аудіовізуального твору, що без дозволу правовласника є порушенням авторських прав останнього. Тобто у межах даної справи суд касаційної інстанції визначив самотійне використання частини твору як форму відтворення твору, а тому порушення авторських прав на частину має наслідком порушення прав на власне твір.

Таким чином, як слушно зазначила І.І. Петренко, частина твору підлягає окремій правовій охороні, але за відповідних умов [41]. До таких умов, враховуючи наведені положення профільного закону та вітчизняну судову практику, належать: 1) частина твору є результатом інтелектуальної творчої діяльності автора; 2) є оригінальною; 3) здатна використовуватись самотійно; 4) є формою/способом відтворення композиції; 5) має об'єктивну форму вираження. При цьому, застосувавши у нормі ч. 2 ст. 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права» нормативну конструкцію «розглядається як твір та охороняється відповідно до цього Закону», законодавець фактично надав однаковий обсяг правової охорони частині твору і власне твору, проте не ототожнив вказані об'єкти авторського права, що, як вже відзначалось, є цілком логічним та відповідає змісту таких категорій, котрі за ступенем самотійності значно відрізняються.

Разом з цим, не дивлячись на існування відносного консенсусу щодо переліку критеріїв охороноздатності частини твору, єдиної позиції стосовно сутнісного наповнення кожного з них ані на доктринальному, ані на практико-прикладному рівні не вироблено. Зокрема, судами та юрисдикційними органами по-різному розуміються і співвідносяться критерії оригінальності та творчого характеру частини композиції [42]; ототожнюються окремі різновиди частин твору (наприклад, персонажі) із власне творами; на науковому рівні часто обстоюється позиція щодо поширення правового статусу частини твору на незавершені композиції; а також існує багато інших проблемних питань, пов'язаних із невірним/неповним, дедуктивно-, а не сутнісно-орієнтованим розумінням ознак частини твору. Така неоднозначність породжує у межах судової, адміністративної та договірної практики помилкові позиції щодо невизнання частин творів оригінальними та/або самостійними; покладення тягара доказування наявності творчого характеру у частині твору на неналежних суб'єктів; відмову в наданні правового захисту охороноздатним частинам твору та багато інших.

Саме тому детального дослідження потребують вказані вище законодавчі критерії на предмет їхньої відповідності визначеному у попередніх підрозділах змісту і природі частини твору, а також кількісної та якісної достатності таких ознак для розмежування звичайного елементу твору та частини, як самостійного об'єкта авторського права.

Так, одним із найбільш дискусійних питань у сфері визначення критеріїв охороноздатності не лише частини, проте, і власне твору є співвідношення ознак «оригінальності» та «творчого характеру». Аналізуючи наукові джерела та судову практику, вбачається можливим виокремити чотири основні підходи щодо їхнього співвідношення.

Перший, компромісний підхід, виходить з того, що за змістовним обсягом критерій «творчого характеру» частини або твору є тотожним критерію «оригінальності», тобто вони є однаковими або синонімічними. Не вдаючись у деталі семантичного і психофізіологічного аспектів процесу

творчості, представники такої позиції розуміють вимогу «творчого характеру» і «оригінальності» композиції у двох розрізах: 1) із сутнісної точки зору: у частині/творі повинен відображатись результат інтелектуальної творчої діяльності автора; 2) із формальної: твір/частина повинні бути новими, унікальними, нескопійованими з інших творів/частин [43]. Прикладом такого наукового підходу є позиція Штефан О.О., котра зазначає, що творчий характер твору характеризується його оригінальністю або новизною, при цьому новизна й оригінальність можуть виявлятися як у змісті твору, так і в його формі [44, с. 4]. Аналогічний підхід висловлює В.В. Остапчук, вказуючи, що якщо спрощено підходити до ознаки «оригінальність» або «творчий характер» твору, то можна звести її до категорії «новизна твору» [43]. Згадаємо також і висновки Пленуму ВГСУ, викладені у постанові від 17.10.2012 № 12, у яких ВС України наголосив, що обов'язковим атрибутом частини твору є наявність творчої діяльності автора, тобто оригінальності [38].

Водночас більш поширеним і певною мірою традиційним для українського правового поля є другий підхід, заснований на законодавчому розумінні поняття «твір», котре було закріплене в Законі України «Про авторське право і суміжні права» в редакції до 01.12.2022 року [12], відповідно до якого виокремлювалося два основні критерії охороноздатності твору: творчий характер і об'єктивна форма вираження, іншими словами, правова охорона надавалась матеріальному втіленню, речовій формі результату інтелектуальної, творчої праці, тобто об'єктивізації твору [45, с. 120]. При цьому будь-яких посилань на «оригінальність», як окрему вимогу для надання правової охорони твору, Закон не містив та дефініцію такому поняттю не надавав. Лише в деяких положеннях профільного нормативного документа згадувались ознаки оригінальності (статті 9, 10, 25 Закону), проте у значно обмеженому баченні її змісту – як «нескопійованість» об'єкта авторського права [16].

Внаслідок цього і в науковому колі сформувалась позиція розширювального розуміння критерію «творчого характеру» твору,

відповідно до якого вказана ознака полягала не лише в обов'язковому відображенні у творі результатів інтелектуальної творчої діяльності, індивідуальності автора, але також і в творчому характері вираження зовнішньої форми твору. Зі свого боку, оригінальність визначалась лише як рядова, формальна ознака, котра охоплюється критерієм творчості, подібно до «унікальності» і «новизни». Наприклад, О.А. Підопригора визначав творчість як цілеспрямовану пошукова діяльність людини, результатом якої є щось якісно нове, яке вирізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю [46, с. 4]. С.В. Бондаренко також зазначала, що твір може бути об'єктом охорони, якщо він є результатом творчої праці його автора, тобто є оригінальним, неповторним, суспільно та історично унікальним [47, с. 54]. Аналізуючи співвідношення понять «оригінальність» та «творчість» як ознаки об'єктів авторського права, С.М. Клейменова дійшла висновку, що творчість є ширшим за змістом поняттям. Наприклад, на думку вченої, у випадку, коли створюється первинний літературний твір, творчість – ознака, що означає, що він (літературний твір) є і унікальним, оригінальним та новим. Однак, якщо цей же літературний твір буде перекладений іноземною мовою, то говорити про унікальність або новизну не доводиться [48, с. 8].

Водночас викладені вище наукові позиції, попри їхню поширеність у науковій сфері та відповідність законодавчим підходам до розуміння твору, містять ряд логічних неточностей, пов'язаних із некоректним розуміння сутності інтелектуальної творчої діяльності людини; а також намаганням представників доктрини штучно гармонізувати вітчизняне авторське законодавство із закордонним нормативним підґрунтям та правом ЄС.

Як слушно зазначав С.І. Доценко, досліджуючи психо-фізіологічні особливості протікання інтелектуального і творчого процесів природних та кібернетичних систем, під інтелектом загалом розуміється здатність набувати, відтворювати, створювати і використовувати знання для розуміння конкретних і абстрактних понять і відносин між об'єктами і ідеями, а також використовувати знання осмисленим чином [49, с. 8]. При цьому головною

особливістю саме природного, а не штучного інтелектуального процесу є можливість людини не лише «осягати»; «знаходити», «набувати», «вирішувати» і «будувати»; але і «встановлювати задачі», «висувати цілі», «формулювати теореми», «пізнавати» тощо [49, с. 8]. Іншими словами, природні інтелектуальні системи є унікальними в силу можливості не лише вирішувати поставлені інтелектуальні задачі, але і генерувати творчий мисленнєвий процес, котрий вчений характеризує, як здатність представляти речі в мірі, тобто у формі діалектичної єдності понять загальне та одиничне [50, с. 4]. Вказане «представлення речей у мірі», на наше переконання, полягає у людській здібності за допомогою афарентного синтезу перетворювати кількісні знання у якісні, переходити від чуттєво-конкретного (емпіричного) дослідження інформації до теоретично-конкретного, а також у здатності вкладати у результат інтелектуальної діяльності певну індивідуальність, так званий «особистий дотик автора», на що інші біологічні істоти та кібернетичні системи не здатні [51, с. 110], [52].

Таким чином, критерій «відображення інтелектуальної творчої діяльності»² характеризує процес збирання (накопичення) автором інформації про себе і навколишнє середовище з її наступним аналізом, обмірковуванням і суттєвим (якісним) переробленням у нові для суб'єкта знання. Відповідно, законодавча вимога «творчого характеру» акцентує увагу на внутрішньому, а не зовнішньому вираженні твору; на суб'єктивному, а не об'єктивному; на якості процесу мислення, а не на якості його кінцевих висновків. Саме тому критерій «інтелектуальної творчої діяльності» лише вимагає від автора під час створення твору проявити мисленнєві творчі здібності в тому чи іншому обсязі, залежно від різновиду твору (наприклад, для отримання правової охорони похідним твором, автору достатньо проявити творчі здібності лише під час переробки первинних творів, однак для набуття охороноздатності, наприклад, літературним твором, останній повинен бути результатом

² Наголошуємо саме на неподільності та невід'ємності ознак «інтелектуальності» та «творчості» діяльності автора як єдиного критерію.

виключно самостійної інтелектуальної творчої діяльності письменника), однак, є байдужим до результатів такого процесу.

Зі свого боку, ознака «оригінальності» стосується саме матеріального втілення твору і ставить вимоги до твору як кінцевого результату інтелектуального творчого процесу (його унікальності, неповторності, «нескопійованості»), а не власне до перебігу такого процесу. Як слушно вказує О.І. Харитонova, вимога оригінальності в авторському праві кореспондує ознаці новизни у праві патентному [53, с. 102].

У цьому аспекті слід погодитись із представниками третього підходу співвідношення «творчості» і «оригінальності», зокрема І. Томаровим, котрий наголошував, що критерій «творчої праці» пропонує суду чи експерту оцінити зусилля автора, які докладені при створенні твору, можливо, намір автора створити певний твір (задумку, робочі матеріали). Водночас «оригінальність твору» вказує, що оцінити слід сам твір – результат інтелектуальної діяльності. Хіба важливо, чи мав автор намір створити саме такий твір, якщо результат вийшов оригінальним? І навпаки, хіба важливо, які зусилля доклав автор, якщо твір вийшов неоригінальним [42].

Продовжуючи вказану думку, слід зазначити, що відображення у творі або його частині результатів інтелектуальної творчої діяльності не завжди свідчить про їхню оригінальність у значенні новизни, унікальності і неповторності, адже історія знає багато випадків, коли автори та науковці, працюючи повністю самостійно, доходили однакових висновків або створювали дуже подібні твори. Аналогічно і, наприклад, штучний інтелект здатен створювати унікальні і неповторні фотографії, малюнки та текстові матеріали. Однак, новизна таких об'єктів не вказує на відображення у них результатів інтелектуальної творчої діяльності автора, оскільки творчість є прерогативою виключно фізичних осіб, наділених природним інтелектом.

Зауважимо, що поширеність у комерційній сфері використання об'єктів, створених автономними комп'ютерними програмами, якраз і актуалізувала питання сутнісного розмежування критеріїв «творчості» і «оригінальності», а

також їхньої однакової значимості в процесі оцінки твору/частини на предмет надання їй охороноздатності. Адже, вирішуючи питання про надання правової охорони частині твору, створеної штучним інтелектом, для суб'єкта оцінки не настільки важливо, чи є такий твір оригінальним, унікальним та/або новим. Натомість, значимим є факт наявності при створенні композиції чи її частини інтелектуального творчого процесу, здійсненого людиною [54].

Важливо відмітити, що ототожнення багатьма вченими та суб'єктами правозастосування критеріїв «творчості» і «оригінальності» або нелогічне розширення змісту першої ознаки має й іншу причину, а саме: спроба суб'єктів правозастосування та науковців штучно гармонізувати вітчизняне авторське законодавство із зарубіжним законодавством. Як вже зазначалось, традиційним для вітчизняного правового поля критерієм охороноздатності твору є ознака інтелектуального творчого характеру. Водночас внаслідок укладення 21 березня 2014 року Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Україна взяла на себе зобов'язання увідповіднити положення Цивільного кодексу України, Закону України «Про авторське право і суміжні права» з нормами комунітарного законодавства Європейського Союзу щодо охорони й захисту авторського права та суміжних прав (пояснювальна записка до Закону «Про авторське право і суміжні права» в останній редакції) [55].

Вказане стосувалось, зокрема, й імплементації розповсюдженої у країнах ЄС та у практиці Суду Справедливості ознаки «оригінальності» як основного (для деяких різновидів творів – єдиного) критерію надання охороноздатності в цілому та/або частині; а також похідних від такого критерію доктрин: «особистий дотик автора» [56], «суттєвої переробки», «в поті чола», «творчої самобутності» та багатьох інших. Зволікання із внесення необхідних ґрунтовних змін для впровадження критерію «оригінальності» у профільне авторське законодавство за наявності його широкого застосування у договірних відносинах, численних тлумачень у положеннях міжнародних та регіональних актах, ратифікованих Україною, призвело до того, що суди та науковці почали самостійно формувати підходи щодо співвідношення

критерію «оригінальності», напрацьованого в зарубіжній практиці, та вітчизняного «інтелектуальної творчої діяльності», котрі досить часто суперечили один одному.

Лише 01.12.2022 року із прийняттям нової редакції Закону «Про авторське право і суміжні права» зміст вказаних вимог було зведено до єдиного знаменника, а саме встановлено, що оригінальність твору – ознака (критерій), котра характеризує твір як результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора та відображає творчі рішення, прийняті автором під час створення твору [16]. Тобто закріплено вірність розширювального розуміння критерію «оригінальності» (четвертий підхід), за якого оригінальність охоплює як творчість процесу створення композиції, так і унікальність результату такого процесу.

При цьому викладений вище приклад наочно підтверджує зазначену у першому підрозділі тезу про надзвичайну мінливість авторських правовідносин і потребу у підвищеній динамічності та реальності нормативно-правового регулювання вказаної сфери. Адже так званий «третій підхід» співвідношення критеріїв «оригінальності» й «інтелектуальної творчості» твору, попри логічність такої позиції, не був обраний нормотворцем для закріплення в об'єктивному праві, тому що не відповідав дійсному (реальному) стану суспільних відносин, що існували у державі, зокрема, євроінтеграційній спрямованості українського народу.

З огляду на зазначене, оригінальність частини твору у розумінні норми частини 2 статті 7 профільного Закону слід розглядати у трьох аспектах. Перший – як вимога до сутності і процесу створення частини твору. У справі *Infopaq International v. Danske Dagblades Forening* (2009) Суд ЄС вказав, що авторське право поширюється тільки на об'єкти, які є оригінальними в тому сенсі, що є результатом самостійної інтелектуальної діяльності автора [57]. При цьому Європейський суд Справедливості зазначив, що авторська охорона також поширюється на частини твору, оскільки вони поділяють оригінальність твору у цілому і містять елементи, які є вираженням інтелектуального творіння

його автора. Окремі речення або навіть окремі фрази газетної статті можуть передати читачеві оригінальність інтелектуального творіння автора і, отже, підпадають під охорону, передбачену Директивою, як частково відтворені твори [58, с. 33].

За даних обставин сутнісна оригінальність частини твору полягає у здатності такого елемента відображати у собі інтелектуальні творчі рішення, прийняті автором під час створення твору. Враховуючи висновки, здійснені у попередніх підрозділах, можемо зазначити, що вказаний аспект оригінальності тісно пов'язаний із властивістю частини відображати зміст цілого, тобто мисленнєво-духовне посилення, ідею, основну думку, творчу самобутність, котру автор бажає передати читачу за допомогою твору. Вказане може мати місце у двох випадках: 1) якщо частина твору є основоположною складовою змісту твору, його ядром, тобто саме у ній сконцентрована творчість композиції, вона і є тим творчим рішенням, яке автор виклав у композиції і яке перетворює текстовий матеріал у літературний твір, фотографію – у фотографічний твір, малюнок – у художню композицію (наприклад, центральний персонаж твору, оригінальний стиль фотографування, творча частина перекладу композиції); 2) якщо елемент твору лише частково відображає інтелектуальну творчу діяльність автора, котра пронизує та є підґрунтям усієї композиції (назва літературного чи художнього твору, музичний супровід у кінофільмі, творчий діалог персонажів у відеоогрі тощо).

Другий аспект полягає в оригінальності форми (матеріального втілення твору), тобто унікальності саме результату інтелектуальної творчої діяльності автора. При цьому з аналізу вітчизняної та закордонної судової практики можемо дійти висновку, що оригінальність форми частини твору полягає не лише у тому, що такий елемент не повинен бути скопійований з іншого твору, але також означає, що частина повинна містити значний обсяг власного творчого матеріалу автора [58, с. 34] [59]. Тобто твір повинен бути неповторним, а не лише «нескопійованим» з інших композицій. У цьому

аспекті констатуємо вірність позиції судових та адміністративних органів англо-американської правової сім'ї, котрі почали вимірювати обсяг самостійності частини твору якісним, а не кількісним критерієм. Як слушно зазначає Л.Р. Майданик, у США судова практика, насамперед ґрунтуючись на рішенні у справі Feist, сформулила положення про мінімальний творчий внесок автора у твір, заперечивши таким чином відомий підхід «у поті чола» («sweat of the brow») [58, с. 32], [60, с. 122]. Вказане можна пояснити поширенням у комерційній діяльності композицій, створених комп'ютерними програмами шляхом «сухої» компіляції сотень або тисяч частин інших творів. Такі «сумації» частин творів дійсно є ні на що не схожими та певною мірою неповторними, проте чи є вони оригінальними творами або їхніми частинами – питання риторичне. Адже у їхньому складі немає жодного самостійного творчого рішення автора, а тому такі композиції є неповторними в силу суттєвої переробки інших творів (тобто є відносно унікальними), а не неповторними в силу унікальності природного інтелекту людини (абсолютно унікальними).

Відповідно, оригінальними, з формальної точки зору, слід визнавати тільки ті частини творів, котрі відображають у собі абсолютно нові, індивідуальні, самостійні інтелектуальні творчі рішення автора, котрі не є результатом машинної (нетворчої) переробки або копіювання інших творів, та є унікальними в силу неповторності природного інтелекту людини.

Третім невід'ємним аспектом оригінальності, на нашу думку, є так звана «творча завершеність» частини твору [24, с. 442], котра полягає у здатності елементу відображати не хаотичний набір творчих ідей, думок та образів автора, а, по-перше, містити у собі системний взаємозв'язок між такими ідейними посиланнями автора; по-друге, частина твору, як діалектична категорія, повинна мати певні обриси, форму, котра не дозволяє її творчій сутності «розтікатися» між іншими елементами. Так, добре відомими і вочевидь оригінальними є «сім гномів» – персонажі казки братів Гримм «Білосніжка і сім гномів». Водночас, чи можемо ми вести мову про

оригінальність кожного з таких гномів, адже вони, безсумнівно, є результатами інтелектуальної творчої діяльності авторів та мають оригінальну форму? На жаль, ні, оскільки автори не надали кожному з них індивідуальний характер, образ, самостійне призначення у сюжеті творі. Тобто їхня оригінальність, як персонажів, чітко не окреслена та охоплюється змістом колективного персонажу «сім гномів».

З огляду на зазначене, творча завершеність аналогічно із внутрішньою (сутнісною) та зовнішньою (формальною) оригінальністю є невід’ємною, завершальною вимогою для надання правової охорони частині твору, котра встановлює взаємозв’язок між першими двома ознаками та окреслює межі їхнього прояву. При цьому саме останній підкритерій фактично визначає, чи здатна частина твору після сприйняття її реципієнтом використовуватись окремо від твору та набувати індивідуальне значення і сутнісне наповнення [61, с. 280].

Відповідно, всебічно дослідивши комплексний критерій оригінальності об’єктів авторського права, можемо перейти до наступної, спеціальної (тобто притаманної виключно частині твору як об’єкту авторського права) вимозі охороноздатності елементу композиції – можливості її самостійного використання. Некоректне або неповне розуміння вказаного критерію якраз і обумовлює поширені у правозастосуванні проблеми ототожнення частини твору із власне твором або із незавершеною композицією.

Наприклад, в результаті аналізу відомостей Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) можемо віднайти не одну справу, в якій сторони звертались за захистом порушених прав на «персонаж-твір» або передбачали такий псевдооб’єкт авторського права, як предмет договору (судові справи № 522/8925/17, № 369/9557/15-ц, № 613/778/16-ц, № 752/5425/15-ц) [62]. При цьому у справі № 369/9557/15-ц не сторони справи, а безпосередньо Києво-Святошинський районний суд Київської області розглядав персонажа твору як окрему композицію із відповідним правовим статусом та обсягом вимог до охороноздатності [63].

Аналогічно у доктринальній сфері поширеною є практика застосування науковцями категорій «незавершений твір» та «частина твору» як синонімічних. Непоодинокими є такі висновки вчених: «Незавершеним хореографічним твором або постановкою можуть бути частина хореографічного твору, окрема комбінація рухів, жестів, поз, проміжні результати, також частина хореографічного тексту тощо» [64, с. 279].

Наведених представників наукової та правозастосовчої спільноти важко не зрозуміти, адже різницю між частиною твору та твором у деяких випадках віднайти досить складно, особливо коли це стосується незавершених творів, котрі, так само як і частина, на докомпозиційному рівні являють собою лише структурний елемент майбутньої композиції. Водночас, якщо для твору, зокрема, незавершеного, профільним Законом висувається єдина вимога охороноздатності (сутнісна та формальна оригінальність), то для надання правової охорони частині композиції таких вимог передбачено принаймні на дві більше: творча завершеність та самостійність використання. Тобто вірне розмежування вказаних понять має надзвичайно важливе практико-прикладне значення.

Слід зазначити, що ані законодавство у сфері авторського права, ані судова чи адміністративна практика не надають визначення поняттю «самостійність використання частини твору». У зв'язку з зазначеним вбачається можливим визначити самостійність використання частини твору таким чином: «здатність використовувати частину твору окремо від композиції у комерційній, промисловій, науковій та інших сферах суспільної діяльності без втрати змістового значення такої частини та її асоціативно-відображального зв'язку з твором».

Таке розуміння самостійності використання частини твору цілком відповідає природі та сутності категорії. Водночас залишає відкритим важливе питання щодо обсягу «самостійності» використання частини твору, а саме: чи є певна мінімальна та максимальна межа окремого використання твору?

На наше переконання, відповідь – так. Адже ознака самотійного використання, так само як і оригінальність, не властиві категорії «частина твору» в силу її абстрактного існування, а притаманні як похідні від самотійності, оригінальності, новизни та змістовної завершеності безпосередньо твору, до складу якого належить така частина. Відповідно, саме наявність і стійкість формального та сутнісного зв'язку між цілим та частиною, змістом та формою, твором та його елементом опосередковує можливість надання частині твору, як об'єкту авторського права, окремої правової охорони. Вказана закономірність є дещо схожою із характером взаємодії, що існує між принципами права і нормами, які укладаються у відповідності до таких засад. Саме принципи права встановлюють напрямок та стандарти розвитку норм законодавства, вони ніби наповнюють юридичні норми сутністю та змістом. У той самий час загальні засади певною мірою обмежують розвиток законодавчих положень, окреслюючи напрямок їхнього становлення.

Аналогічно і змістовний зв'язок між твором та частиною, з одного боку, надає останній оригінальність, творчу завершеність та здатність до самотійного використання; проте з іншого – обмежує своїм існуванням таку самотійність. Оскільки, якщо зв'язок між частиною та твором буде надто тісним, частина не зможе використовуватись самотійно, а якщо такого зв'язку між твором та елементом не буде зовсім, то частина, за наявності у ній значного ступеня оригінального змісту, буде визнаватись окремим твором, а за відсутності такого змісту – не буде підлягати правовій охороні.

З огляду на зазначене, для наочності пропонуємо виокремити три основні ступені «відокремленості» частини від твору:

несамотійність - занадто тісний зв'язок між композицією і елементом, що унеможливорює виокремлення та самотійне використання частини твору без завдання шкоди цілісності твору або частині та втрати сутнісного навантаження;

самостійність використання - ступінь зв'язку між твором та частиною, який передбачає можливість виокремлення частини твору зі збереженням її сутнісного наповнення та без втрати цілісності твору, за наявності асоціативного взаємозв'язку між частиною та твором;

самостійність існування – ступінь зв'язку, при якому частина має самостійне значення та сутнісне наповнення незалежно від твору, до складу якого вона входить (наприклад, у похідних творах, збірниках тощо).

Зазначена градація якраз і відповідає на питання, у чому полягає різниця між незавершеним твором та частиною твору. Незавершена композиція, навіть за відсутності закінченого сюжету або змісту є оригінальним доробком автора, котрий містить та відображає у собі самостійні творчі рішення останнього. Незавершений твір є самодостатнім і для його повного усвідомлення та розуміння не потрібно звертатись до інших джерел, тим більше – первинних. Тобто незавершений твір існує самостійно і не має жодного зв'язку із іншим твором або частиною. Зі свого боку, зміст частини твору, навіть найбільш комплексної та завершеної, не може бути досягнутий без дослідження змісту твору, до складу якого така частина входить.

Інакше кажучи, якщо суб'єкт правозастосування бажає встановити, який правовий статус має той чи інший об'єкт, він повинен насамперед поставити питання, чи має він змогу повною мірою пізнати зміст об'єкта без звернення до сторонніх джерел. Якщо так – перед ним твір (зокрема, незавершений), якщо ні – лише частина.

У цьому аспекті важливо відзначити, що оригінальна частина твору в силу існування критерію «творчої завершеності» не може бути «незавершеною», на відміну від твору. Вказана закономірність може бути використана як додаткова ознака для розмежування вказаних категорій.

До того ж вищевикладений висновок є справедливим і щодо частин складних творів, котрі доволі часто судами розглядаються як самостійні композиції. Як слушно зазначає Г.О. Ульянова, складний об'єкт авторського права – це єдиний неподільний об'єкт, до складу якого входять різні

охоронювані і такі, що не підлягають охороні, результати інтелектуальної діяльності. Саме творче з'єднання і використання об'єктів авторського права у складі складного об'єкта призначене тільки в їхній єдності, що є важливою ознакою [65, с. 172]. Отже, можливість самотійного використання частин складних творів та повна творча завершеність ще не свідчить про їхню «самотійність існування», тобто здатність осягнення читачем, глядачем чи слухачем усіх аспектів їхнього змісту (творчого наповнення) без звернення до інших творів. До прикладу, музичний супровід у аудіовізуальному творі досить часто виконується оркестрами, музичними групами окремо від такого твору. Однак, повний зміст, вкладений автором у відому пісню «*Tu vas me détruire*» (укр. «Ти мене занапастиш»), можливо зрозуміти лише в результаті повного перегляду мюзиклу «*Notre dame de Paris*».

Як наслідок, ототожнення деякими судами та учасниками договірних правовідносин категорій «частина твору» і «твір» є змістовно та онтологічно невірним, особливо враховуючи, що Законом «Про авторське право і суміжні права» передбачено різні підстави та умови набуття охороноздатності таких об'єктів. Зі свого боку, видається доцільним закріплення у профільному законодавстві вимоги «наявності зв'язку із твором» як характерної ознаки оригінальної частини твору. Така нормативна конструкція була б лаконічною та достатньою для усунення колізій і двозначності у трактуванні правового статусу різнорідних частин твору.

До того ж, формально-юридично аналізуючи положення профільного закону у сфері авторського права, слід відмітити, що на законодавчому рівні упущено додаткову функцію вимоги «оригінальності» об'єкта авторського права. Як вже зазначалось, критерії охороноздатності у вітчизняній системі авторського права історично застосовувались не лише з метою визначення вимог для надання правової охорони твору, але і для диференціації правового регулювання об'єктів авторського права. Аналогічно і ознака «оригінальності» в останній редакції Закону, крім вже дослідженої основної,

виконує похідну функцію – розмежування правових режимів об'єктів авторського права.

З аналізу положень Закону «Про авторське право і суміжні права», зокрема, статті 33, вбачається, що законодавець фактично визначає три правових режими регулювання правового статусу об'єктів: 1) оригінальні твори, тобто такі, що є об'єктами авторського права та отримують повний спектр охорони майнових і немайнових авторських прав на них; 2) неоригінальні, тобто такі, що не отримують жодної правової охорони; 3) неоригінальні, на які розповсюджується право особливого роду («*sui generis*»), – індивідуалізований правовий статус, котрий передбачає звужений, порівняно із оригінальними творами, обсяг правової охорони, зокрема, відсутність гарантування охорони особистих немайнових прав автора; однак і стандарт доведення відповідності таких об'єктів критеріям охороноздатності твору, як вбачається, є значно нижчим. Останній правовий режим в Україні допоки розповсюджується виключно на об'єкти, які були створені в результаті автономного функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи, однак є відносно унікальними [66, с. 86].

Водночас законодавцем не передбачено поширення вказаного правового режиму «*sui generis*» на частини твору, що, на нашу думку, є некоректним з огляду на реальний стан суспільних відносин, які виникають в Україні та у всьому світі. Зокрема, на різноманітних веб-платформах учасниками правовідносин щоденно здійснюються тисячі правочинів купівлі-продажу унікальних фотографій та текстів, згенерованих на запит людини автономно штучним інтелектом. Зрозуміло, що неповторні текстові запити, створені творчими силами розуму людини, є оригінальними частинами твору і охороняються на загальних підставах. Водночас безпосередньо фотографія, текст чи мелодія, яка створюється самостійно комп'ютерною програмою, повинна також отримувати правову охорону, хоча і в обмеженому вигляді. Для цього якраз і було запроваджено правовий режим «*sui generis*», проте він не розповсюджується на елементи творчих робіт.

Таким чином, частина 1 статті 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» потребує доповнення абзацом другим у такій редакції: «Право особливого роду (*sui generis*) розповсюджується на частину неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, у разі її використання окремо від об'єкта, у складі якого вона згенерована».

Враховуючи викладене вище, можемо дійти таких висновків. З аналізу приписів профільного законодавства та практики Верховного Суду вбачається, що критеріями/вимогами охороноздатності частини твору слід визнавати: а) оригінальність у трьох аспектах; б) здатність до самостійного використання; в) наявність змістовного зв'язку із твором; г) об'єктивна форма вираження.

Із прийняттям нової редакції Закону «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 року закріплено широкий підхід до розуміння критерію «оригінальності» (четвертий підхід), за якого оригінальність охоплює як творчість процесу створення композиції, так і унікальність результату такого процесу. З огляду на зазначене, оригінальність частини твору у розумінні норми частини 2 статті 7 профільного Закону складається з трьох підкритеріїв.

Перший – вимога до сутності і процесу створення частини композиції. Адже «відображення інтелектуальної творчої діяльності» характеризує процес збирання (накопичення) автором інформації про себе і навколишнє середовище з її наступним аналізом, обмірковуванням і суттєвим (якісним) переробленням у нові для суб'єкта знання. Відповідно, внутрішній аспект оригінальності тісно пов'язаний із властивістю діалектичної частини відображати зміст цілого, тобто мисленнєво-духовне посилення, ідею, основну думку, творчу самобутність, котру автор бажає передати читачу за допомогою твору. Вказане може мати місце у двох випадках: 1) якщо частина твору є основоположною складовою змісту твору, його ядром, тобто саме у ній сконцентрована творчість доробку автора, вона і є тим творчим рішенням, яке автор виклав у композиції і яке перетворює текстовий матеріал у літературний твір, фотографію – у фотографічний твір, малюнок – у художню

композицію; 2) якщо елемент твору лише частково відображає інтелектуальну творчу діяльність автора, котра пронизує та є підґрунтям усього твору (назва літературного чи художнього твору, музичний супровід у кінофільмі, творчий діалог персонажів у відеогрі тощо).

Друга складова – зовнішня оригінальність, тобто доведенню підлягає саме унікальність, неповторність результатів інтелектуальної творчої діяльності автора. При цьому оригінальними, з формальної точки зору, слід визнавати тільки ті частини творів, котрі відображають у собі абсолютно нові, індивідуальні, самостійні інтелектуальні творчі рішення автора, котрі не є результатом машинної (нетворчої) переробки або копіювання інших творів, та є унікальними в силу неповторності природного інтелекту людини, а не в силу унікальності скопійованих та перероблених, наприклад, ШІ, інших творів/їхніх частин.

Третя складова – творча завершеність частини твору, котра полягає у здатності елементу відображати не хаотичний набір творчих ідей, думок та образів автора, а містити у собі системний взаємозв'язок між такими ідейними посиленнями автора, а також мати певні обриси, форму, котра не дозволяє її творчій сутності «розтікатися» між іншими елементами.

Зі свого боку, критерій самостійного використання слід розуміти як здатність використовувати частину твору окремо від композиції у комерційній, промисловій, науковій та інших сферах суспільної діяльності без втрати змістового значення такої частини та її асоціативно-відображального зв'язку із твором.

Сутність вимоги самостійного використання частини твору полягає у тому, що змістовний зв'язок між твором та частиною, з одного боку, надає останній оригінальність та творчу завершеність, проте, з іншого – обмежує своїм існуванням таку самостійність. Оскільки, якщо зв'язок між частиною та твором буде надто тісним, частина не зможе використовуватись самостійно, а якщо такого зв'язку між твором та елементом не буде зовсім, то частина, за наявності у ній значного ступеня оригінального змісту, буде визнаватись

окремим твором, а за відсутності такого змісту – не буде підлягати жодній правовій охороні.

З огляду на зазначене, запропоновано виокремити три основні ступені «відокремленості» частини від твору: несаможиттєвість; саможиттєвість використання; саможиттєвість існування.

РОЗДІЛ II

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЧАСТИНИ ТВОРУ

2.1. Використання окремих частин твору: нормативно-прикладні аспекти

Безвідносно до різновиду, сфери чи способу використання твору одними із найскладніших питань інституту авторського права завжди залишаються проблеми практико-прикладного характеру. Зокрема, вироблення належного механізму здійснення особистих немайнових та майнових прав на об'єкт інтелектуальної творчої діяльності. Вказана проблема притаманна і реалізації прав на частину твору, вирішення котрої, на нашу думку, лежить у розрізі вірного співвідношення діалектичних категорій «належне» та «фактичне», а також права об'єктивного та суб'єктивного. Адже з огляду на те, що частини творів як об'єкти авторського права використовуються у надзвичайно широкому колі сфер комерційної діяльності, а їхнє нормативне регулювання є вкрай диспозитивним, залишаючи велику кількість питань на розсуд учасників правовідносин, утворюється певна «прогалина» між розкритими у першому підрозділі загально-нормативними критеріями надання охорони прав на частину твору та практичним виміром використання таких прав, виробленими експертними установами і судами формулами ідентифікації оригінальності окремих різновидів частин або навіть структурних елементів частин творів, концепціями їхнього захисту від неправомірного запозичення.

Відповідно, такі загально-нормативні вимоги, як оригінальність у трьох формах відображення, самостійність використання та наявність зв'язку між частиною і твором потребують конкретизації та адаптації до ступеня, прийнятного для практичної реалізації учасниками правовідносин своїх авторських прав та охоронюваних законом інтересів під час використання частини твору. При цьому, з метою системного дослідження вказаного питання, варто встановити умови використання окремих частин твору,

виходячи з договірної, національної та міжнародної судової практики у цій сфері. І лише після цього, сформувавши на теоретичному рівні загальні закономірності та умови здійснення прав під час використання частини творів.

Передусім важливо відмітити, що станом на теперішній час суб'єктами господарювання укладаються правочини щодо використання десятків різновидів оригінальних частин твору. Зокрема, в договірній сфері можна зустріти такі елементи, як назва твору, заголовок, словосполучення, цитата, дизайн малюнків; креслення, схема, ескіз, проєктна документація твору архітектури; персонаж, образ, стиль, мелодія, текст пісні, сценарій до аудіовізуальної композиції та багато інших. І якщо для забезпечення належного правореалізаційного механізму більшості із вказаних частин достатньо загальнонормативних критеріїв охороноздатності, то для окремих з них міжнародними та національними судами виробляються численні специфічні підходи, методики та формули, велика кількість з яких характеризуються надмірною казуїстикою, можуть суперечити одна одній та/або не відповідати темпам впровадження інноваційних технологій у сферу авторських правовідносин. Саме тому видається необхідним першочергово дослідити особливості реалізації окремих, найскладніших, з практичної точки зору, частин творів, після чого перейти до безпосереднього вивчення форм, меж, умов та процедури здійснення авторських прав на них.

Одним із найбільш поширених у комерційній сфері різновидів частин твору, який потребує встановлення специфічного, достатньо диференційованого, правового регулювання, є назва композиції. При буквальному тлумаченні нормативних положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» може здатись, що правове становище назви твору ніби є належним чином впорядкованим. Зокрема, у нормі ч. 2 ст. 7 профільного Закону прямо передбачено надання правової охорони оригінальній назві твору у разі її використання окремо від твору, у складі якого вона створена [16]. Аналогічною є і позиція Пленуму Верховного Суду, викладена, зокрема, у постановах від 04.06.2010 № 5 та від 17.10.2012 р. № 12,

відповідно до якої назва твору підлягає охороні як об'єкт авторського права, коли вона є результатом творчої діяльності автора (є оригінальною) і може використовуватися самостійно [37], [38].

Водночас як на теоретичному, так і на практичному рівнях вказані презумпції піддаються значній критиці. Зокрема, у науковій літературі можна часто зустріти такі контрверсійні позиції вчених, як, наприклад: «Назва твору не є складовою твору, вона є засобом індивідуалізації певного твору. Адже річ у тому, що попри тісну пов'язаність назви із самим твором, окремі твори можуть мати декілька назв (довгу та коротку), а окремі твори можуть створюватися взагалі без назви» (Р.О. Стефанчук) [67, с. 172]; «Назва твору – це невід'ємна частина твору, яка є його ідентифікатором і повинна згадуватися у зв'язку з усіма випадками використання творів, до яких застосоване право на визнання авторства» (Словник-довідник з інтелектуальної власності за загальною редакцією О.Д. Святоцького) [68, с. 133; 69, с. 18].

Міжнародно-правові акти прямо не надають охорону авторським правам на назви творів. Зі свого боку, судова практика у країнах із розвинутою системою захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності також вкрай неоднозначно ставиться до вирішення питання надання назвам твору охороноздатності. Зокрема, суди Канади неодноразово наголошували, що назви не наділені настільки суттєвою самостійністю, щоб вважати їх літературними творами [69, с. 18; 70, с. 28]. У США, за загальним правилом, назва твору не належить до об'єктів охорони авторського права [41], а у Великій Британії – визнання назви оригінальним та/або самостійним об'єктом авторського права є винятком із загальної судової і адміністративної практики, котрій при цьому почав застосовуватись відносно нещодавно [92].

Більш того навіть вітчизняні вчені та практикуючі спеціалісти, які припускають можливість поширення на назви творів дії ч. 2 ст. 7 профільного Закону, мають суперечливі погляди щодо умов практичного використання таких об'єктів у господарській діяльності. Поширеною є позиція, що першочерговою умовою надання назві правової охорони слугує наявність

асоціативного зв'язку у свідомості публіки, що бачить/чує назву, із твором, невід'ємно від нього та від особистості його автора. Адже лише у цьому випадку усіляке звернення до назви твору означає і звернення до особистості автора (тобто наголошують на пріоритетності змістовно-відображальної властивості назви твору) [69, с. 20]. Зі свого боку, науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, надаючи експертний висновок у господарській справі № 39/418 пд, вказав про вторинність та недостатність для охороноздатності відображення у назві змісту твору так званого «особистого дотику автора»; адже назва твору, на думку експертної установи, насамперед повинна містити у собі самобутні, творчі елементи композиції, а асоціативно-відображальна здатність є другорядною ознакою, такою, що не впливає на охороноздатність назви твору [71]

Відповідно, для того, щоб звести викладені вище взаємно суперечливі позиції науковців та суб'єктів правозастосування до єдиного діалектичного знаменника та надати логічно вірне вирішення висвітленим проблемам, на наше переконання, слід застосувати порівняльно-правовий та історично-логічний методи і дослідити окремі аспекти розвитку правового регулювання авторських прав на частину твору країн англо-американської правової сім'ї. Адже, на відміну від вітчизняної правової системи, судова практика у справах про захист прав на літературні твори у країнах загального права почала формуватись набагато раніше, ще у 1710 році, коли у Великій Британії було прийнято Статут королеви Анни [72, с. 6]. При цьому слід відзначити практичну цінність судового прецеденту, котрий за більше ніж 300 років розвитку сформував судову практику щодо майже всіх проблемних питань практико-прикладного поля у сфері авторських прав.

Щодо реалізації прав на назву твору та/або заголовка, варто відзначити, що у Великобританії таке питання неодноразово порушувалось ще у другій половині XIX століття. І до 1940 року позиція судів була однозначною – назви книг, п'єс, пісень та фільмів не повинні отримувати самостійного захисту

авторських прав як літературні твори. Вимоги про захист були відхилені, зокрема, у справах *Splendid Misery* для книги (*Dick v. Yates* (1881)); *The Licensed Victuallers' Mirror* для газети (*Licensed Victuallers' Newspaper Co v. Bingham* (1888)); *Opportunity Knocks* для телевізійної гри (*Green v. Broadcasting Corp of New Zealand* (1989)) та багатьох інших. Деяке зрушення у захисті прав на назву/заголовок твору відбулось у справі *Francis Day v. Twentieth Century Fox* (1939), в якій позивачі (*Francis Day*) вимагали відшкодування збитків за несанкціоноване використання назви їхньої пісні *The Man Who Broke the Bank at Monte Carlo*. Відповідачі використали назву пісні як назву свого фільму 1935 року [73]. Палата лордів зазначила, що загалом назва сама по собі не є належним об'єктом авторського права. Як правило, назва не є літературною композицією і не є достатньо суттєвою, щоб обґрунтувати вимогу про захист. Це твердження не означає, що в окремих випадках назва не може бути настільки значимою і важливою, щоб бути належним об'єктом захисту від копіювання. Але це не є релевантним щодо обставин цієї справи [74].

Суддя лорд Гамільтон зробив подібні зауваження у справі *Shetland Times v. Wills* (1997) про захист прав на газетні заголовки. Він вважав «спірним», що газетний заголовок може бути літературним твором, «оскільки заголовки, про які йдеться (або принаймні деякі з них), містять лише вісім чи більше слів, спеціально складених для того, щоб передати інформацію» [75]. Важливою для розуміння процесу розвитку авторського права країн англо-американської правової сім'ї є справа *Fairfax Media Publications*, розглянута Федеральним судом Австралії у 2010 році, в якій суд зазначив, що заголовки, як і назви, є занадто короткими і незначними, щоб бути кваліфікованими як об'єкт судового захисту на рівні із літературними творами. Адже функція заголовка полягає в тому, щоб бути короткою заявою про її тему, в стислій формі відображати його сюжет, ідею, тему, стиль. Він, загалом, занадто тривіальний, щоб бути літературним твором. Крім того, суддя Беннет зауважила, що додавання гри слів саме по собі не перетворює такі заголовки на літературні твори [76; 74].

Таким чином, історично країни англо-американської сім'ї підтримували загальносвітову тенденцію щодо надання охорони частинам твору як виняток, і не ототожнювали їхній правовий статус зі статусом творів, зокрема, літературних. Стосовно заголовків та назв композицій, то суди критично ставились до надання їм правової охорони як з точки зору формальної оригінальності і творчої завершеності, адже передати духовно-мисленнєве посилення автора у декількох словах надзвичайно складно, так і з точки зору їхньої самостійності використання. Водночас суди не заперечували, що концептуально обсяг правового захисту ³ назви/заголовку твору може прирівнюватись до композиції та охоронятись авторським законодавством, однак станом на той час такого заголовку/назви в судовій практиці не зустрічалося.

Подібна тенденція щодо практичної неможливості охорони авторських прав на назву/заголовок твору зберігалась допоки на практику судів англо-американської правової сім'ї не почали впливати позиції Європейського суду Справедливості. Зокрема, у 2009 році Суд ЄС ухвалив історичне в аспекті захисту прав на назву/заголовки твору рішення *Infopaq International v. Danske Dagblades Forening*, в якому вказав на дві важливі особливості назв твору: 1) окремі речення або навіть окремі фрази газетної статті можуть передати читачеві оригінальність інтелектуального творіння автора; 2) частини твору можуть містити у собі елементи, які є вираженням інтелектуальної творчості автора твору. Саме тому, як вказав Суд, оригінальні фрагменти літературних творів підлягають правовій охороні на рівні із творами [77].

Важливим в аспекті об'єкта дослідження є також рішення у справі *Newspaper Licensing Agency v. Meltwater*, коли британський суд вперше прямо визнав, що газетні заголовки повинні бути захищені авторським правом як

³ Варто відзначити, що специфічною ознакою англо-американської правової сім'ї, крім вищевикладених, є використання судового захисту як основного способу правової охорони об'єктів авторських прав. Відповідно, досліджуючи висновки судів щодо особливостей захисту авторських прав на назву/заголовок твору, ми припускаємо, що твердження вказаних судових органів можуть бути прийнятними для усього інституту правової охорони цього різновиду частин твору.

самостійні літературні твори (2011 рік). Відступаючи від позиції австралійського суду у згаданій вище справі *Fairfax Media Publications*, суддя Прудман констатувала, що, «незважаючи на те, що аналіз судді Беннет є переконливим як історичний аналіз права, будь-яка історична перспектива для цілей цього суду була замінена рішенням Європейського суду в справі *Infopaq*». На переконання британської судді (була підтримана судом апеляційної інстанції), заголовки потребують значних навичок у створенні, і вони спеціально розроблені, щоб приваблювати, інформуючи читача про зміст статті в цікавій формі. Відповідно, заголовки можуть бути літературними творами, як окремо, так і як частина статей, до структури яких вони належать. При цьому єдиним реальним тестом, який слід застосувати, є те, чи є заголовок оригінальним у сенсі рішення у справі *Infopaq*. Іншими словами, чи є він інтелектуальною творчістю автора [78]. З прийняттям вищенаведених двох рішень більшість зарубіжних вчених пов'язують новий етап у розвитку механізму надання правової охорони назвам/заголовкам та загалом будь-яким частинам твору у межах англо-американської правової сім'ї [74]. Вказані прецеденти настільки кардинально змінили судову практику у сфері авторських прав, що у науковій літературі нерідко можна зустріти спеціальний термін для позначення сучасного етапу розвитку інституту захисту прав на назву/заголовок твору: «*After Infopaq and Meltwater*» (переклад з англійської «період після справ *Infopaq* та *Meltwater*»).

Таким чином, з аналізу вищенаведеної практики Європейського суду Справедливості, рішень судових органів країн англо-американської правової сім'ї, а також закономірностей, виведених у попередніх підрозділах наукової роботи, можемо дійти низки висновків щодо реалізації прав на назву та заголовок твору.

По-перше, не зважаючи на те, що назва або заголовок дійсно зі структурної точки зору не є складовою твору, вони є не лише засобом його індивідуалізації, але і повноцінними діалектичними частинами. Адже, як і будь-який охороноздатний елемент, назва та заголовок твору здатні

відображати мисленнєво-духовне послання, котре автор бажає висловити шляхом створення твору; ті унікальні, засновані на індивідуальному сприйнятті автором світу ідеї та теми, тобто «персональний дотик» творця. Відмітимо також, що інтелектуальна творча діяльність автора не завжди має прямий вираз у зовнішній формі вираження твору: тексті, малюнку, мелодії – багато змістовно оригінальних елементів сприймаються читачем/глядачем/слухачем у результаті небуквального, абстрактно-комплексного сприйняття твору, так би мовити «між рядків». Прикладом може слугувати вже згаданий стиль зображення художнього твору, кінофільму, фотографування тощо. Саме тому технічна неналежність назви твору або заголовку до структури композиції не скасовує того факту, що такі частини здатні відображати у собі інтелектуальні творчі рішення автора, а також встановлювати асоціативно-відображальний зв'язок між споживачем та композицією. Як наслідок, згадані на початку підрозділу позиції вчених щодо розуміння назви твору виключно як засобу індивідуалізації твору є частково хибними.

По-друге, хоча назва/заголовок твору дійсно має достатньо лаконічну, обмежену кількістю знаків, форму вираження, такий різновид частини композиції здатен бути зовнішньо унікальним, зберігати форму, мати достатній ступінь завершеності думки, ідеї автора; а також не лише містити у собі, але і самостійно відображати зміст твору для споживача. Відповідно, порушення авторських прав на оригінальну назву твору має наслідком порушення прав на безпосередньо композицію, що у практико-прикладному вимірі вже неодноразово мало місце, зокрема, у згаданому кейсі *Newspaper Licensing Agency v. Meltwater*. Іншими словами, назва/заголовок твору, хоча і нечасто, проте, може набувати зовнішньої оригінальності, а також творчої завершеності.

По-третє, на нашу думку, варто чітко відрізнити назву твору і заголовок твору як окремі об'єкти авторських прав. Попри подібність їхнього правового статусу і обсягу умов, необхідних для набуття правової охорони, вони є

різними частинами композиції. Виходячи з закордонної адміністративної і судової практик, а також рішень Суду Справедливості, термін «заголовок» (англ. «headline») зазвичай використовують у контексті газетної, журнальної статті. Заголовок найчастіше має інформативно-описовий характер, виконує функції індивідуалізації та ідентифікації статті, оскільки у лаконічній манері відображає те, про що буде йти мова у творі. Такі заголовки набувають оригінальності та самостійної правової охорони, виключно якщо в них відображаються неповторні творчі рішення автора. Наприклад, сатиричні або такі, що запам'ятовуються читачем, заголовки новинних видань. Крім того, хоча у практико-прикладному полі такі випадки зустрічаються достатньо рідко, заголовком може слугувати назва структурного елементу твору, наприклад, розділ/глава роману. Згадаємо, зокрема, відомий літературний твір Олександра Дюма «Двадцять років потому», заголовок першої глави якого «Тінь Рішельє» можна вважати повноцінним об'єктом авторського права. Зокрема, його самостійність підтверджується не лише публічною впізнаванністю, але і широким використанням в інших композиціях, до прикладу, у назві твору Артуро Переса-Реверте «Клуб Дюма, або Тінь Рішельє».

Зі свого боку, поняття «назва» у національному законодавстві та судовій практиці використовується у ширшому значенні, слугуючи найменуванням будь-якого твору або його оригінальних частин, з-поміж інших персонажу твору. До того ж використання терміна «назва твору» є більш вживаним та прийнятним для вітчизняної практики, ніж «заголовок».

Водночас, незважаючи на безперечну можливість назви твору набувати правову охорону, на практико-прикладному рівні існують деякі різнобачення щодо умов самостійності використання такої частини. Зокрема, у вітчизняному науковому колі достатньою поширеною є структурування назв творів та заголовків на три групи: 1) заголовки/назви, що складаються з повсякденних слів в їхньому звичному значенні, які не можуть бути самостійним об'єктом авторського права; 2) заголовки/назви, невіддільні від

твору, у яких в старі слова вкладається нове значення, що відображає ідею твору, які також не можуть бути об'єктом авторського права; 3) афористичні заголовки/назви, які мають самостійне значення та повинні охоронятися законодавством про авторське право як самостійні об'єкти авторського права [24, с. 446].

Таким чином, на переконання окремих вчених, заголовки та назви повинні отримувати окрему правову охорону виключно у випадку наявності у них певної частини самостійного від композиції значення, наприклад, афористичного. Подібний підхід широко застосовується також і в судовій та адміністративній практиці, зокрема, безпосередньо закріплений у Методиці проведення судових експертиз літературних творів від 02.03.2012 р. (реєстраційний код 13.1.1.01). У вказаному акті м'якого права указано, що оригінальною є назва, якщо одночасно: вона образно виражає головну ідею твору та характеризується новизною внутрішньої форми слова; автором було вкладено нову внутрішню форму, нове значення у звичайне відоме до того часу слово; існує нерозривний зв'язок між назвою твору та ним самим, при цьому вона втілює ідейний зміст твору, надаючи йому індивідуального характеру; назва є афористичною та має самостійне значення [34].

На противагу думці щодо «афористичності» як обов'язкової умови охороноздатності назви/заголовку твору, згадуємо викладене вище рішення Федерального суду Австралії у справі *Fairfax Media Publications*, в якій суддя Беннет зауважила, що «додавання гри слів саме по собі не перетворює такі заголовки на літературні твори» [76].

Для відповіді на питання, яка із вказаних позицій є вірною, вважаємо за необхідність звернутись до сформованої у попередньому підрозділі схеми трьох ступенів «відокремленості» частини від твору, а саме: а) несамостійність (тобто занадто тісний зв'язок між композицією і елементом, невіддільність останнього); б) самостійність використання (передбачений профільним Законом ступінь тісноти зв'язку між твором та частиною, необхідний для її правової охорони); в) самостійність існування (відсутність будь-якого зв'язку

між твором та частиною або вторинність такого зв'язку). Розглядаючи «афористичність» через призму вказаних вище ступенів, слід констатувати, що більшість афористичних заголовків тяжіють більше до категорії самостійності існування, а не самостійності використання, оскільки мають власний оригінальний зміст, котрий здатен бути повністю осягнутим без звернення до твору-першоджерела. Наприклад, назва твору американської письменниці Бели Кауфман «Вгору сходами, що ведуть вниз» має самостійне оксюморонне значення, котре могло б бути сприйняте та використане і без звернення читача до самого твору. А тому для надання правової охорони як частині твору настільки самостійним афористичним назвам чи заголовкам у них повинна проявлятися ознака «зв'язку зі змістом твору». В іншому випадку ніщо не заважає, наприклад, ліцензіату використовувати такий заголовок, як окремий твір у будь-якій сфері суспільної діяльності або у будь-який дозволений Законом спосіб, не слідкуючи за тим, чи не спаплюжує таке використання зміст власне твору-першоджерела. Згадаємо, зокрема, судову справу № 369/9557/15-ц про використання суб'єктом господарювання без дозволу правовласника сценічного образу, назви та персонажу аудіовізуального твору «Верка Сердючка» на етикетках квасу «Веркін квас похмільний» [32].

З іншого ж боку, надмірна самостійність афористичної назви або заголовку негативно впливає і на стан правової охорони та можливість реалізації прав безпосередньо на таку частину. Адже, на відміну від складних та складених творів, назва не здатна містити у собі достатню кількість унікальних, якісно творчих рішень автора та мати з формальної точки зору необхідну ступінь завершеності для визнання її самостійним твором. А тому без наявності змістовного зв'язку із твором назви/заголовки будуть визнаватись суб'єктом правозастосування рядовою крилатою фразою, неоригінальною назвою або лише засобом індивідуалізації товару, послуги, тобто без надання правової охорони, подібної до твору.

Таким чином, саме друга група: «заголовки/назви, невіддільні від твору, у яких в старі слова вкладається нове значення» – якраз найближче і відповідає належному ступеню самостійності використання твору для надання правової охорони. Адже головною ознакою оригінальності та самостійності назви чи заголовку твору є саме здатність відображати мисленнєво-духовне послання, котре автор бажає висловити шляхом створення твору. І в цьому аспекті не має значення, чи є назва/заголовок афористичним, адже головне, щоб він був здатен відображати інтелектуальну творчу діяльність автора (внутрішня оригінальність), мав певну стійку форму та творчу завершеність (наприклад, нерядове «вирване» з контексту словосполучення). Як слушно зазначив Солом'янський районний суд м. Києва у рішенні від 05 лютого 2015 року у справі № 2-962/15, відсутність оригінальності назви твору (у межах даної справи) полягає у тому, що до її створення не було докладено жодної творчої праці. Дійсно, така назва не є звичайним словом, не використовується в повсякденному житті, однак і не є результатом творчої праці [79]. Тобто виключно зовнішньої оригінальності (унікальності) назви твору, зокрема, певної крилатості чи афористичності, для отримання правової охорони недостатньо.

Важливо відмітити, що у національній судовій практиці з метою ідентифікації критерію самостійності використання у назві/заголовку твору вироблено ряд специфічних, притаманних лише такому різновиду частини твору, характеристик: «поширеність використання», «публічна відомість», «незмішуваність в уяві споживача із подібними частинами творів» тощо. До прикладу, у справі № 20/434 стосовно порушення прав на оригінальну назву твору «Кунсткамера» суд зазначив, що назва «Кунсткамера» (в перекладі з німецької — кімната мистецтв) є поширеною у світі видовою назвою різних історичних, художніх, природничо-наукових та інших колекцій артефактів, а також місць їхнього зберігання. Це слово широко використовується як назва літературних творів, передач (програм) мовлення такої тематичної

спрямованості, а тому її застосування може призвести до змішування діяльності різних телекомпаній [80].

Зі свого боку, у справі № 569/7389/15-ц про охороноздатність назви та зображення персонажу твору «Капітошка» суд визнав можливість самостійного використання вказаних частин твору, керуючись висновками експертів та проведенням стороною у справі маркетинговим дослідженням. Так, на запитання, з чим у опитаних асоціюється слово «Капітошка», 27% респондентів назвали мультфільм і його героя, 25% — дощ, воду, краплину, 8% — дитинство, 7% — солодку воду, 6% — радість, посмішку, гарний настрій [81; 82].

Отже, самостійність використання і творча завершеність назви тісно пов'язана з властивістю частини встановлювати асоціативний зв'язок між чуттєво-конкретним сприйняттям споживачем товару, послуги або іншого об'єкта асоціації із сформованим у пам'яті споживача уявленням про прочитаний/побачений твір. В аспекті захисту прав на назву/заголовок твору для отримання правової охорони недостатньо лише оригінальності та самостійності в їхньому класичному, загальному розумінні. Адже назва твору через можливість існування у формі «...коли в старі слова вкладається нове значення», тобто в умовах об'єктивної обмеженості семантичного значення слів і словосполучень, повинна мати здатність використовуватись не лише окремо від твору, але і окремо від інших подібних словосполучень у загальному вжитку, застосуванні. Іншими словами, назва твору повинна мати додаткову здатність зберігати зовнішню форму та зміст під впливом широко застосованих серед населення словосполучень (наприклад, назва роману Стендаля «Червоне та чорне»), не належати до крилатих висловів, приказок чи прислів'їв, щоб з легкістю встановлювати у споживача асоціативний зв'язок із безпосередньо твором [24, с. 447].

При цьому підкреслюємо, що оригінальність і самостійність змісту слова або словосполучення, з якого складається назва/заголовок твору, не повинна бути самовисхідною, а є наслідком оригінальності та самостійності

змісту твору, який може вкладатись як у загальновідомі слова/словосполучення, так і неологізми. Вірність вищевикладеного висновку підтверджується також і вже згаданими твердженнями Верховного Суду у справі про оригінальність і самостійність назви «Капітошка» [81]. Адже слово «Капітошка» існувало ще до того, як Н. Гузеєва створила аудіовізуальний твір із відповідним персонажем та назвою. Незважаючи на це, Верховний Суд встановив оригінальність та здатність використовуватись самостійно такої назви з огляду на відомість її асоціативного зв'язку із твором. Слово «Капітошка» настільки тісно «пов'язалось» в уяві людей із назвою персонажу та твору Н. Гузеєвої, що сьогодні мало хто згадає його етимологічне, раніше – загальноновживане значення [83, с. 170].

Таким чином, відмінність назви/заголовку твору полягає, по-перше, у його структурній специфічності, адже він технічно не належить до загальної будови твору та не є обов'язковою частиною композиції. Внаслідок цього, прослідкувати його змістовний зв'язок із твором, а також здатність назви відображати сутність твору, інтелектуальні творчі рішення автора складніше, ніж в інших частинах твору. По-друге, назва/заголовок за своєю формою є надзвичайно лаконічною та семантично обмеженою, через що стандарт доказування їхньої оригінальності та самостійності є вищим, ніж в інших елементах композицій. Адже охороноздатна назва повинна мати можливість використовуватись не лише окремо від твору, але і самостійно від інших подібних словосполучень у загальному вжитку, використанні. Внаслідок формальної обмеженості у декілька слів або словосполучень оригінальність частини твору прямопропорційно залежить від того, наскільки легко у ній проглядаються якісно неповторні творчі рішення автора, а не кількісна сукупність зовнішньо унікальних ознак, що може бути прийнятним, наприклад, для персонажів твору⁴. По-третє, значна кількість зовнішньо

⁴ У багатьох випадках оригінальність персонажу твору першочергово залежить від того, наскільки він детально прописаний або зображений у такому творі, що із зрозумілих причин не притаманно назві/заголовку, котрі можуть бути «прописані» одним словом або навіть декількома літерами.

оригінальних і творчо завершених назв більше тяжіють до самостійного існування як окремі об'єкти інтелектуальної власності, аніж до самостійного використання як частини твору. Водночас, як вже було доведено вище, для надання заголовку/назві твору правової охорони, останні повинні мати змістовну оригінальність в силу оригінальності твору, зміст якого вони відображають, а не самовисхідну формальну унікальність і самостійність, котру глядач/читач може сприйняти без звернення до композиції-першоджерела. Як наслідок, під час вирішення питання про охороноздатність назви твору експертна установа або суб'єкт правозастосування має поставити не питання «Чи здатна назва використовуватись самостійно від твору?», а точніше – «Чи здатна назва самостійно відображати зміст твору або зміст його окремих частин?» та «Від чого залежить оригінальність назви твору: від оригінальності її самостійного змісту чи від оригінальності змісту власне твору?».

Крім того, здійснені вище висновки та сформовані ознаки і закономірності, характерні для назви/заголовку твору, є релевантними і для інших різновидів охороноздатних словосполучень та фраз, наприклад, слоганів. Останні, хоча і можуть складатись із більшої кількості знаків, однак, для отримання окремої правової охорони аналогічно назвам повинні у лаконічній формі відображати мисленнєво-духовне посилення автора та мати зовнішню унікальність, котра є незмішуваною в уяві споживача із подібними частинами творів. Наприклад, відомство Португалії відмовило у реєстрації заявкам «FOR PEACE IN UKRAINE» (пер. з англійської «Задля миру в Україні») та «I HELP UKRAINE» (пер. з англійської «Я допомагаю Україні»), тому що компанії не можуть отримати ексклюзивне право на використання звичайних фраз. Такі слогани мають залишатись доступними на ринку для характеристики товарів та послуг іншими компаніями [84].

Досліджуючи різновиди частин твору, котрі потребують вироблення специфічного правореалізаційного механізму, неможливо оминати також і персонажів твору, охороноздатність яких аналогічно назві прямо передбачена

ч. 2 ст. 7 Закону України «Про авторське право та суміжні права» [16]. І хоча на відміну від назви/заголовку, персонажі, як формально, так і змістовно завжди належать до структури твору, на практико-прикладному полі виникають безліч інших проблемних питань: стосовно їхнього розмежування із суміжними категоріями, наприклад, із образами; щодо умов, критеріїв та методик відмежування їх від неоригінальних об'єктів; структурування персонажів на окремі оригінальні частини та особливостей правомірного використання таких «елементів частин» твору; розподілення авторських прав між автором твору, творцями так званих первинних та похідних персонажів, а також багато інших.

Так, у юридичній літературі та судовій практиці єдиного визначення персонажа твору як окремого об'єкта авторського права не вироблено. Наприклад, О.О. Кулініч зазначає, що вітчизняні науковці під персонажем переважно розуміють найменування, образ або зовнішній вигляд вигаданого героя літературного або аудіовізуального твору. Тоді як у зарубіжних країнах до кола персонажів іноді відносять не тільки вигаданих героїв, але і акторів, що виконують ті або інші ролі, а також відомих спортсменів, моделей та інших [24]. Деякі представники практичної сфери вважають, що персонаж як частина твору є описом або зображенням тієї чи іншої дійової особи у формі (формах), властивій (властивих) твору: в письмовій, усній формі, у формі зображення, у формі звуку або відеозапису, в об'ємно-просторовій формі тощо [85].

При цьому з метою кількісного окреслення об'єктів авторських прав, які охоплюються категорією «персонаж», у юридичній літературі зустрічається виокремлення трьох категорій охороноздатних персонажів [86]: а) вигадані одухотворені, тобто створені уявою автора твору істоти або особи, які мають належним чином розвинену особистість, характер та індивідуальні риси, що надають їм життєвості та емоційної глибини; характер таких персонажів є динамічним, вони здатні діяти, мають мотивацію та можуть розвиватись з розвитком сюжету твору, що робить їх унікальними та оригінальними; б) вигадані неодухотворені, тобто предмети неживого світу, які хоча і

виступають пасивним об'єктом основних подій у творі, однак внаслідок їхнього творчого деталізованого опису автором значний вплив на основний сюжет, ідею твору, в них також можуть проглядатись інтелектуальні творчі рішення автора, і такі персонажі, відповідно, набуватимуть охороноздатності⁵; в) реальні герої або відомі особистості, котрі володіють настільки унікальними, індивідуальними та впізнаваними рисами, що можуть з легкістю розрізнятись споживачем та викликати у свідомості останнього асоціативний зв'язок із твором.

Як слушно вказує Т.С. Кузьменко, значення персонажів творів у господарській діяльності важко переоцінити. Як правило, вони є їхнім «обличчям», втілюють індивідуальність бренда, зближують його на емоційному рівні зі споживачами. Застосування корпоративного героя у складі бренду може суттєво вплинути на імідж товару та, відповідно, на рівень його продажу [87, с. 612], [88, с. 9].

Щодо загальних критеріїв охороноздатності персонажа, то у відповідності до положень профільного Закону ними є оригінальність, самостійність використання та зв'язок із твором [16]. Вітчизняні суди, крім зазначених ознак, особливу увагу приділяють, аналогічно назвам/заголовкам твору, підкритерію «незмішуваності в уяві споживача персонажа із подібними частинами композиції». Водночас, на відміну від назв, у яких публічна відомість характеризується переважно через оригінальність способу відображення змісту твору набором слів та навіть окремих символів, у персонажах така впізнаваність оцінюється за оригінальністю рис, які його відображають.

Наприклад, у постанові від 05 серпня 2021 року у справі № 761/13278/16-ц Верховний Суд зазначив, що персонаж підлягає правовій

⁵ Наприклад, у справі «DC Comics v. Towle» про незаконне виробництво та розповсюдження моделей відомого транспортного засобу супергероя Бетмена – Бетмобіля Апеляційний суд США для Дев'ятого округу дійшов висновку, що Бетмобіль є достатньо розробленим, щоб його можна було впізнати як одного й того ж персонажа у всіх його проявах. Суд зазначив, що його колір, форма, тематика та технології постійно зберігаються. Таким чином, Бетмобіль не є звичайним персонажем, він має унікальні характеристики та специфічні ознаки, котрі, безперечно, роблять його окремим об'єктом авторського права. [89]

охороні, якщо він є самостійним результатом творчої праці автора й виражений в об'єктивній формі, наділений специфічними рисами чи їхньою сукупністю (вигляд, стиль розмови, поведінка, характер тощо), які виокремлюють та індивідуалізують його з-поміж інших персонажів, та у зв'язку із цим він здатний запам'ятовуватися, що загалом може стати успішним для його комерційного використання (але не обов'язково) [90]. Вказана практика є достатньо сталою і переважає у більшості судових справ. Водночас внаслідок відсутності єдиного бачення всіх проблемних аспектів реалізації і захисту авторських прав на персонажа твору зустрічаються і висновки, подібні до викладених у постанові Касаційного господарського суду від 02 червня 2020 року (справа № 916/807/19). У цьому рішенні Верховний Суд, проаналізувавши положення Закону «Про авторські та суміжні права» попередньої редакції (у якій персонаж як різновид охороноздатної частини твору прямо не називався) [91], презюмував, що, «персонаж» як такий (у т. ч. персонаж аудіовізуального твору) у розумінні статті 8 Закону не визначається як об'єкт авторського права. Отже, судам слід було з урахуванням цього з'ясувати, чи підпадає пропонування до продажу та реалізація іграшок, про які йдеться в пунктах 14-16 даної постанови, під ознаки порушення авторського права у розумінні статті 50 Закону, і якщо так, то якого саме із зазначених у цій статті порушень [91].

Більш деталізовано окремі аспекти правореалізаційного механізму вказаної частини твору розглядали суди англо-американської правової сім'ї, а також Суд Справедливості. Як слушно зазначала американська вчена і відома адвокатка Аманда Шрайнер, незважаючи на те, що, з одного боку, законодавство у сфері інтелектуальної власності стимулює автора до створення нових творів, більш активного використання їхніх частин; з іншого боку, закон обмежує монополію власника авторських прав на персонажа шляхом: а) обмеження обсягу правового захисту, котрий надається персонажам, що відповідають критеріям охороноздатності; б) надання можливості іншим створювати та використовувати подібних, але таких, що не

порушують авторські права, персонажів, які мають спільні риси та ознаки жанру; в) дозволу третім сторонам здійснювати добросовісне використання персонажів; г) гарантування, що авторське право на захищені персонажі врешті-решт сплине, вносячи такі персонажі в суспільне надбання [92, с. 52]. При цьому варто відзначити, що авторське право США в аспекті персонажів не виокремлює самотійність використання як окремий критерій надання їм охороноздатності, вкладаючи зміст цього критерію в інші ознаки. Американське законодавство надає виключні права на вигаданих персонажів, які є оригінальними та закріпленими в матеріальному носії [92, с. 52]. Оригінальність в аспекті цього об'єкта авторських прав зазвичай означає «незалежне створення плюс певний рівень креативності» (див. справу *Balt. Orioles v. Major League Baseball Players Ass'n*) [93].

При цьому слід погодитись із зарубіжними вченими у тому, що головною відмінністю персонажів твору від інших частин є їхній внутрішній динамізм, тобто постійний розвиток змістовного наповнення, характеру, особистості героя в процесі перебігу сюжетної лінії. Адже, як слушно зазначив Суд у справі *Nichols v. Universal Pictures Corp.*, для того щоб отримати виключне авторське право на персонажа, творці персонажів повинні не лише створити оригінальні роботи, але й розвинути своїх персонажів з достатньою кількістю оригінального вираження, щоб зробити їх самобутніми, впізнаваними [94]. І закордонною практикою вироблено численні моделі визначення такої самобутності.

Так, у вже згаданій вище справі 1930 року *Nichols v. Universal Pictures Corp.* апеляційний суд Дев'ятого округу застосував нині широко впроваджений у вітчизняну правову систему тест на «достатню окресленість» персонажа. Згідно з цим тестом, якщо автор наділив персонажа достатньою кількістю оригінальних деталей, такий персонаж матиме певний рівень правової охорони. Чим більш розвинений і детально описаний персонаж, тим більший рівень захисту він може отримати. У цій справі суд постановив, що персонажі позивача не були достатньо окреслені, а отже, не підлягали захисту

авторським правом, оскільки вони були всього лише архетипними образами, що часто зустрічаються в літературі. У своїй думці суддя Хенд застеріг потенційних позивачів, зазначивши: «Чим менш розроблений персонаж у п'єсі, тим менше його можна захистити авторським правом; це такий собі штраф, який автор має сплатити за те, що зробив їх надто невиразними» [94], [92, с. 57].

Ще одним відомим судовим тестом для визначення можливості захисту персонажа авторським правом є тест «story being told» («історія, що розповідається»), який виник у Другому окрузі у 1954 році. У справі Warner Bros. v. Columbia Broadcasting System суд встановив, що персонаж може підлягати захисту авторським правом лише тоді, коли у ньому проявляється «сам сюжет, що розповідається». Згідно з цим тестом, персонаж повинен бути більше, ніж просто «інструмент» для розповіді, він має бути саме «сюжетом». У цьому випадку суд дійшов висновку, що персонаж Сема Спейда є лише засобом для розповіді історії Мальтійського сокола, і тому не підлягає захисту авторським правом [95].

У справі Anderson v. Stallone суд постановив, що персонажі з перших трьох фільмів серії Роккі є одними з «найбільш чітко окреслених персонажів у сучасному американському кіно» і що вони настільки добре розроблені та центральні для фільмів, що фактично складають «сюжет, що розповідається» [96], [92, с. 59].

Іншими словами, мова йде про так званих «центрально персонажів» твору, котрі концентрують у собі мисленнєво-духовне посилення автора та, безперечно, є внутрішньо оригінальними і творчо завершеними. Водночас «центральність» персонажу, на наше переконання, не обов'язково свідчить про їхню зовнішню (формальну) оригінальність та самостійність, адже, як вже було зазначено у попередньому підрозділі, інтелектуальна творчість відображає процес, проте не завжди передбачає унікальність результатів, тим більше у такій мірі, щоб ця унікальність розпізнавалась читачем/глядачем/слухачем з першого погляду. Саме тому відображення у

персонажі змісту твору, навіть проходження через нього усього сюжету, ще не свідчить про наявність у такого героя настільки розпізнаваних, неповторних ознак або їхньої сукупності, котрі давали б йому можливість використовуватись самостійно та набувати правової охорони. Наприклад, у відомому кінофільмі Крістофера Нолана «Темний лицар» головним героєм є персонаж коміксу Боба Кейна «Бетмен». Саме його історія становлення, розвитку та боротьби і пронизує сюжет аудіовізуального твору. Водночас образ зазначеного персонажа у кінофільмі позбавлений достатньої кількості індивідуальних, неповторних ознак, за якими героя «Бетмена» можливо було б відрізнити від його зображень в інших аудіовізуальних, художніх чи літературних творах. Натомість, персонаж «Джокер» у виконанні актора Хіта Леджера, хоча і має другорядну роль у сюжеті кінофільму, проте наділений настільки значним обсягом оригінальних візуальних та поведінкових особливостей, що має статус одного з найбільш впізнаваних персонажів сучасного кінематографу та безперечно є окремим об'єктом авторського права.

В аспекті реалізації прав на персонажа твору неможливо оминати також і так звану доктрину «Merger». І. Томаров, аналізуючи рішення *Joshua Ets-Hokin v. Skyu Spirits Inc.*, влучно розкрив її у такий спосіб: «Якщо існує лише один спосіб виразити ідею, кожен має право повторити його, і ніхто не має права монополізувати такий спосіб вираження ідеї. Якщо ідея є достатньо загальною (наприклад, про розслідування вбивства), це свідчить про існування безлічі оригінальних форм її вираження, створених різними авторами незалежно один від одного, і навпаки» [92], [97, с. 35].

Важливо дослідити також і справу *Metro-Goldwyn-Mayer v. American Honda*, у якій суд розглядав питання, чи можна вважати Джеймса Бонда таким персонажем, який окремо підлягає захисту авторським правом, незалежно від творів, у яких він з'являється. Вивчивши вказане питання через призму доктрин «достатньої окресленості» і «story being told», суд дійшов висновку, що в кожному з шістнадцяти фільмів про Бонда персонаж демонстрував чітко

визначені риси, такі як «його холоднокрівність, відверта сексуальність, любов до мартіні «збовтати, але не змішувати», влучність у стрільбі та «ліцензія на вбивство». А тому Джеймс Бонд є більше ніж достатньо окресленим, щоб отримати захист авторського права [98].

Викладений кейс є цінним для наукового дослідження одразу з двох причин. По-перше, підкритерій творчої завершеності як здатності частини твору мати певні обриси, форму, котра не дозволяє її творчій сутності «розтікатися» між іншими елементами, знаходить у персонажі своє специфічне відображення. Адже для набуття охороноздатності персонажу твору недостатньо мати лише певний обсяг оригінальних та розрізнявальних ознак, важливо також, щоб такі ознаки зберігалися за ним, незалежно від твору, у якому такий персонаж фігурує, та навіть типу композиції: аудіовізуальний, літературний, художній або, наприклад, фотографічний твір. Звісно, образ такого персонажа може змінюватись в залежності від твору⁶, проте первинний, докомпозиційний, набір індивідуальних особливостей повинен залишатись незмінним⁷. До подібного висновку Апеляційний суд США доходив і у вже згаданій справі «DC Comics v. Towle», наголосивши, що колір, форма, тематика та технології Бетмобіля постійно зберігаються, незалежно від твору, а тому він є достатньо розробленим, щоб його можна було впізнати як одного й того ж персонажа у всіх його проявах [99].

По-друге, механізм реалізації авторських прав на персонажа твору є динамічним і може змінюватись у залежності від способу відображення такого твору. Так, зазвичай авторські права на візуального персонажа реалізувати та захистити набагато легше, ніж на літературного. Адже у разі, коли персонаж описаний виключно текстом, читач повинен використовувати свою уяву, щоб створити образ персонажа у своїй свідомості. Через це кожен може мати різну

⁶ Наприклад, образу Робіну Гуду у творі «Айвенго» притаманні риси благородного розбійника, бунтівника, котрий є прибічником саксів та протистоїть тиранії норманської знаті, однак в однойменному мультфільмі 1973 року образ вказаного персонажа є антропоморфним, аполітизованим та менш деталізованим, адаптований для дитячої аудиторії.

⁷ У контексті Робіна Гуда такими ознаками є «неперевершений стрілець з луку», «грабує заможних і віддає награване бідним», «переховується у густих Шервудських лісах», «проживає зі своїми лісовими братами».

інтерпретацію елементів, що створюють персонажа, що, зі свого боку, ускладнює можливість надання однозначної і об'єктивної відповіді на питання, які ознаки роблять персонажа оригінальним. Натомість, якщо персонаж має візуальне втілення, всі глядачі отримують єдину інтерпретацію цього персонажа [92, с. 60]. Те саме стосується і персонажів аудіотворів, котрі аналогічно літературним, сприймаються споживачем лише однобічно, а тому цілісне бачення персонажа слухач повинен формувати самостійно.

З огляду на зазначене, всебічно дослідивши викладені вище висновки національних та зарубіжних судів, а також представників доктрини, можемо надати авторське визначення персонажа твору як об'єкта авторського права. А саме: персонаж – це сформована інтелектуальною творчою діяльністю автора, чітко окреслена та завершена концептуальна одиниця твору, яка із сутнісної точки зору є абсолютно неповторним поєднанням сталих характеристик, таких як зовнішній вигляд, стиль розмови, поведінка, характер, одяг, мотивація, цілі, риси характеру, та застосовується автором з метою зрушення та розвитку сюжетної лінії твору. Відповідно, головною, онтологічною, відмінністю персонажа від інших різновидів частин твору є обов'язковість його внутрішньої динаміки у тому значенні, що він відображає не будь-який зміст твору, а лише той, що передається через перебіг сюжетної лінії. Це не означає, що для охороноздатності персонаж обов'язково повинен бути центральною частиною твору, проте в ньому повинен проявлятися динамізм, розвиток саме сюжету, а не інших складових змісту композиції. Якщо у творі немає сюжету, зокрема, через його абстрактність (наприклад, більшість музичних творів про почуття або художні твори-натюрморти чи пейзажі), то у ньому і не можуть існувати персонажі з об'єктивних причин. Як наслідок, персонаж твору зазвичай є активним, має мотивацію та розвивається прямопропорційно розвитку сюжету твору (за винятком окремих випадків, наприклад, неодухотворених персонажів).

По-друге, зовнішня оригінальність і, відповідно, впізнаваність персонажів, на відміну від більшості різновидів частин твору, має кількісно-

якісну залежність, про що свідчать доктрини «достатньої окресленості» та «story being told». Тобто чим більше окреслений, розроблений персонаж, наділений індивідуальними ознаками, тим більше вірогідність того, що він набуде абсолютної унікальності⁸. Водночас вказане не стосується механічного надання персонажам великої кількості характерних ознак, що властиво частинам, створеним суматичною роботою автономних комп'ютерних програм. Оригінальність персонажів, на нашу думку, повинна базуватись на діалектичній закономірності переходу кількісних ознак у якісні. Іншими словами, охороноздатні персонажі в міру розвитку сюжетної лінії твору або одразу під час одноактної появи персонажу (наприклад, у художньому творі) повинні набувати такої кількості різнобічних характеристик, котрі у своєму творчому поєднанні утворюватимуть якісно нову міру – абсолютно унікального персонажа. При цьому необов'язково, щоб усі із властивих персонажу характеристик були неповторними, головне – оригінальність його ключових особливостей або прояв автором інтелектуальних творчих рішень у процесі компонування таких характеристик. Саме оригінальність персонажа опосередковує його впізнаваність з-поміж реципієнтів, адже характеристики неоригінального персонажа будуть завжди плутатись в уяві читача/глядача із іншими частинами твору. Тому штучний інтелект, котрому невластива можливість здійснювати перехід кількісного у якісне і, відповідно, мислення позитивне (діалектичне) завжди створює відносно унікальних персонажів, проте таких, які ніколи не запам'ятовуються, адже виникає відчуття, що їм бракує змісту, вони є лише сумацією частин творів, створених природними інтелектами. Зокрема, і у практиці закордонних судів поширеним є поняття «Stock Characters», котре охоплює шаблонних персонажів, архетипи та персонажів без унікального вираження. Відповідно, виключно коли персонаж втілює «оригінальне поєднання подій та літературних виражень» і виходить за межі опису типового характеру, він може отримати захист [92, с. 64]. У справі

⁸ Про значення термінів «абсолютна унікальність» та «відносна унікальність» детальніше описано у попередньому розділі наукової роботи.

Detective Comics v. Bruns суд визнав, що авторське право не поширюється на архетипічні елементи, як-от ідею «Супермена» як спасителя людства. Однак, унікальні риси, такі як надприродні здібності, характеристики (наприклад, робота чи таємна особистість) та особливі дії, можуть забезпечити охороноздатність персонажа [100].

По-третє, персонаж – це опис творчого підбору саме *сталих* характеристик. Для набуття охороноздатності персонаж твору повинен мати творчу завершеність, щоб його характерні, докомпозиційні особливості зберігались за ним, незалежно від твору, у якому такий персонаж фігурує, та типу композиції. Саме у такій концептуальній сталості і полягає різниця між персонажем і образом твору. Зауважимо, що відповідно до загальнонаукового розуміння художній образ відображає характерні риси персонажа твору, підкреслюючи його індивідуальність, унікальність та впізнаваність; а також виконує функцію безпосереднього впливу на почуття людини (глядача) [101, с. 684]. Персонаж і образ, на наше переконання, не є тотожними поняттями, як помилково зауважують згадані вище вчені, а співвідносяться як зміст та одна із форм його відображення. Образ – це окреме бачення, певне похідне, посткомпозиційне, розуміння персонажа споживачами та авторами похідних творів. Водночас образ персонажа також може бути оригінальною частиною твору, та до нього ставляться подібні вимоги щодо наявності унікальних, індивідуалізованих ознак, створених творчими силами розуму автора. Однак, такі ознаки є похідними, такими що ніби «накладаються» на базисні характеристики персонажа, вигадані його творцем. Наприклад, у телесеріалі «Елементарно» персонаж доктора Ватсона має образ жінки, що, звісно, не було характерно його прототипу у первинному літературному творі Артура Конана Дойля.

Важливо відмітити, що однією з характерних ознак, яка відрізняє персонажа від образу, є також ступінь залежності таких частин від твору. Персонаж як творчий добір сталих ознак є незмінним в залежності від композиції, у якій його зображують. На практико-прикладному рівні

поширеними є випадки, коли персонаж стає настільки самостійним та транскомпозиційним, що його обриси формуються під впливом різних творів, іноді навіть відмінних авторів. Наприклад, вже згаданий Робін Гуд, чий характерні ознаки сформовані десятками середньовічних балад. Зі свого боку, образ у силу своєї вторинності завжди існує і набуває контекстності у межах певного твору, яким йому і було надане відповідне похідне відображення. Його окреме сприйняття, не залежне від твору, звісно, можливе в окремих випадках, проте цілісно сприйняти образ споживач здатен лише після повного прочитання/побачення твору (що типово для всіх різновидів частин твору) та лише у зв'язці із персонажем або іншими частинами твору (що притаманно виключно образу).

До того ж, розглянувши специфічні особливості самостійності використання, внутрішньої і зовнішньої оригінальності, творчої завершеності персонажа твору, ми не можемо оминати і окремі закономірності побудови змістовного зв'язку цього різновиду частини із твором. Адже, на відміну від інших частин, персонаж твору є надзвичайно комплексним об'єктом авторських прав, а його індивідуальність та абсолютна унікальність може зображатись автором за допомогою безмежної кількості засобів та способів. Зокрема, і шляхом детального опису зовнішнього вигляду персонажа, його атрибутів чи артефактів (у дусі класичної концепції «достатньої окресленості»). Зазначене на практико-прикладному рівні неодноразово мало наслідком визнання таких частин персонажів творів окремими об'єктами авторських прав. Крім вже згаданого транспортного засобу «Бетмобіля» персонажа-супергероя Бетмена у справі DC Comics v. Towle [99], прикладами можуть слугувати рукавиця Фредді Крюгера у справі New Line Cinema v. Russ Berrie [102], костюми супергероїв, наприклад Людини-павука, у справі Marvel Characters, Inc. v. Kirby [103], візуальний образ і поведінка (зокрема, сцени з бочками) персонажа гри Донкі Конга у справі Universal City Studios, Inc. v. Nintendo Co., Ltd. [104] та багато інших. Відповідно, між вказаними об'єктами авторських прав виникає тристоронній змістовний і асоціативно-

відображальний зв'язок у такому схематичному зображенні: первинний твір – персонаж твору – частина персонажа твору. А в аспекті костюму супергероя Людини-павука у кінофільмах студії «Marvel» навіть більш комплексний зв'язок: первинний твір (комікс, у якому вперше був описаний персонаж Людина-павук) – персонаж твору – вторинний твір (кінофільм) – образ персонажа у цьому творі – елемент персонажа твору і пов'язаного із ним образу (оригінальний костюм Людини-павука, вигаданий автором кінофільму). Зміст і самостійність кожної складової наступних ланцюжків залежить від змісту попередніх, що, відповідно, впливає і на розподіл немайнових і майнових прав між авторами вказаних складових у випадку, якщо такі об'єкти були створені різними творцями⁹. Враховуючи, що усі наведені вище кейси виникали у зв'язку із спорами щодо можливості самостійності існування частин персонажів творів або частин образів творів та відсутності в автора первинних творів прав вимоги на зазначені похідні об'єкти, викладена у попередньому розділі пропозиція щодо необхідності закріплення у Законі України «Про авторське право та суміжні права» «наявності змістовного зв'язку частини із твором» як обов'язкового критерію отримання першим охороноздатності набуває особливої актуальності.

Також в аспекті критерію «наявності зв'язку із твором» важливо відмітити існування на практико-прикладному рівні «беззмістовних персонажів», тобто таких, що не мають асоціативно-відображального зв'язку із жодним твором. Такі персонажі створюються авторами як самоціль, після чого вторинно для них генерується контекст у вигляді передісторії або сюжету. Зокрема, у рекламі достатньо поширеним є використання так званих «маскотів» – персонажів, які символізують, індивідуалізують бренд, товар або послугу. Вони хоча і можуть бути унікальними, створюватись у результаті інтелектуальної творчої діяльності та захищатись як торговельна марка та/або засіб індивідуалізації продукції, однак, на нашу думку, позбавлені творчої

⁹ Детальніше питання розподілу прав між творцями первинних і похідних творів, персонажів та їхніх частин розглядатиметься у наступних підрозділах.

завершеності і не відповідають критерію «наявності змістовного зв'язку із твором». Адже, як вже було зазначено у попередніх підрозділах, оригінальність частин творів не є самовисхідною, а є похідною від оригінальності твору, окремо від якого використовується частина. Відсутність у персонажа «першоджерела» позбавляє його будь-якого мисленнєво-духовного посилення, а тому і можливості бути об'єктом авторських прав. Відповідно, хоча в судовій практиці закордонних країн наявні такі справи, як *University of Alabama Board of Trustees v. New Life Art, Inc.* та *Morris v. Young*, у котрих суд визнавав «маскотів» об'єктами авторських прав, для вітчизняного правового поля такі висновки є навряд чи прийнятними.

2.2. Механізм здійснення авторських прав під час використання частини твору

Розробляючи належне нормативно-правове регулювання у сфері охорони та використання частини твору, не достатньо вирішити лише проблеми, властиві частині твору як об'єкту авторських прав, важливо також і вивчити процес використання таких об'єктів у межах динамічних правовідносин, з урахуванням зовнішніх факторів, які впливають на реалізацію прав і обов'язків щодо частин творів.

Варто наголосити, що у наукових дослідженнях для позначення системи взаємопов'язаних елементів, які впливають на реалізацію авторських прав, а також безпосередньо перебігу такої реалізації, зазвичай застосовують поняття «механізм використання», «механізм розпорядження» або «механізм здійснення» авторських прав. Водночас, надаючи дефініцію таким категоріям та здійснюючи їхнє співвідношення, вчені доходять іноді контроверсійних висновків щодо змістовного наповнення та розмежування цих термінів.

Перш за все слід відзначити, що на законодавчому рівні категорія «використання» розкривається через перелік дій, які може вчиняти безпосередньо сам творець або треті особи, які набувають право на використання твору або його частини на підставі закону чи договору.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про авторське право та суміжні права» використання твору може передбачати вчинення таких дій як відтворення; включення до складеного твору; включення до іншого твору, крім складеного твору; розповсюдження примірників твору; імпорт примірників твору; здавання в найм або в позичку примірників твору; публічне виконання, публічний показ, публічне демонстрування, публічне сповіщення, інтерактивне надання доступу публіці та інші способи доведення до загального відома публіки; переклад; переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни твору.

На відміну від використання, поняття окремих способів використання творів, які в цілому можуть стосуватись і його частини, визначено в ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права». Разом з тим перелік способів використання творів (їх частини відповідно), закріплений в законі не є вичерпним. Тому в межах договірних відносин сторони можуть визначити і інші способи використання частини твору. При цьому важливе практичне значення має досягнення балансу інтересів творців та третіх осіб щодо забезпечення умов використання частини твору на посткомпозиційному рівні та дотримання прав та інтересів творців.

Використання частини твору слід розглядати у двох аспектах.

По-перше, в частині реалізації автором правомочностей, щодо подальшого розвитку, видозміни частини твору. Автор самостійно визначає можливі способи використання частини твору та її долю. В даному випадку певні обмеження можуть бути, якщо твір створено у співавторстві чи за договором на замовлення третіх осіб, чи щодо службових творів.

По-друге, використання частини твору третіми особами на посткомпозиційному рівні на підставі закону чи договору. Враховуючи широкий спектр потенційних сфер, в яких може використовуватись частина твору, не доцільно та практично неможливо передбачити всі способи та умови використання частини твору на законодавчому рівні. Тому важливо визначити загальні правові засади використання творів і відповідно їх частин, які можуть

бути за погодженням сторін деталізовані на рівні договорів, якщо на твір (його частину) чинні майнові права та твір не перейшов у суспільне надбання.

При цьому таке використання слід поділяти на категорії залежно від декількох чинників зокрема:

- використання з комерційною метою (наприклад реклама);
- вільне використання з дотриманням немайнових прав автора без отримання дозволу від правовласника у законодавчо визначених випадках;
- перехід творів у суспільне надбання;
- генерування твору, його частини комп'ютерною програмою.

Закон України «Про авторське право та суміжні права» у новій редакції розширив способи і умови вільного використання творів. Слід відзначити, що способи вільного використання творів достатньо ґрунтовно розкрито в дисертаційному дослідженні Ю.В. Акулова [120].

Отже використання частини твору передбачає вчинення щодо неї дій, визначених законом або договором, на посткомпозиційному рівні з комерційною або без комерційної мети творцем або третіми особами, які набули такі права.

Умови та способи використання частини твору залежать зокрема від таких умов: суб'єкт використання (творець, треті особи, які набули право на використання на підставі закону чи договору); строк дії майнових прав та твір, частина якого підлягає використанню; мета використання (комерційна, без комерційної мети).

Так, М.Ю. Потоцький вказує, що здійснення суб'єктивного права інтелектуальної власності – це дії особи, спрямовані на матеріалізацію належних їй прав на об'єкти права інтелектуальної власності [105, с. 9; 106, с. 187]. Більш конкретизоване визначення надали І.А. Безклубий та О.П. Міщенко в результаті тлумачення положення ст. 12 Цивільного кодексу України, та зазначили, що здійснення права є добровільним актом волевиявлення уповноваженого суб'єкта. Під здійсненням суб'єктивного цивільного права фізичної особи вчені розуміють дії або комплекс дій з

використання можливостей, закладених у суб'єктивному цивільному праві, що вказують, за допомогою яких засобів, у якому порядку і відносно яких матеріальних чи нематеріальних об'єктів здійснюється це право [107, с. 216]. Д.В. Горбась дефініює здійснення як добровільне вчинення уповноваженою особою відповідних дій, спрямованих на використання можливостей, закладених у суб'єктивному праві, для задоволення потреб та інтересів носія цього права [108, с. 4; 106, с. 186]. Водночас, наприклад, Б.С. Щербина у межах порівняльно-правового дослідження авторського законодавства України та ЄС, застосовує категорії «здійснення» та «використання» майже як синонімічні [109, с. 88-93]. На думку І.Є. Якубівського, здійснення майнових прав інтелектуальної власності слід визначати як вчинення правоволодільцем (правоволодільцями) або уповноваженою особою на свій розсуд дій щодо використання об'єкта права інтелектуальної власності та/або розпоряджання майновими правами на нього для задоволення майнових інтересів правоволодільця (правоволодільців) [106, с. 42].

Таким чином, більшість вчених розглядає здійснення авторських прав як спектр правових можливостей, котрий або тотожний комплексу дій із використання твору, або є ширшим за останній.

Так, І.Є. Якубівський зазначав, що межі здійснення майнових прав інтелектуальної власності – це вимоги до поведінки правоволодільця (правоволодільців) чи уповноваженої особи при здійсненні майнових прав інтелектуальної власності, встановлені законом чи договором з метою охорони прав та інтересів інших осіб, а також інтересів держави і суспільства [106, с. 265]. В. Слома та Н. Москалюк вважають, що межі здійснення цивільних прав визначають певні нормативно встановлені рамки здійснення суб'єктивних прав, а обмеження суб'єктивних прав полягають у звуженні правомочностей учасника цивільних правовідносин. Межі встановлюються для всіх учасників правовідносин, а обмеження властиві для реалізації окремих суб'єктивних прав [133, с. 109]. Слушною у цьому аспекті видається думка І.В. Венедіктової, згідно з якою визнання за автором певного набору

прав неминуче повинно супроводжуватись встановленням деяких обмежень. При цьому важливо розуміти, що авторські права самі по собі мають законодавчі межі, такі як територіальний характер дії та обмеження в часі [129, с. 1]. Детально вивчаючи питання співвідношення меж авторських прав і меж здійснення таких прав, І.Є. Якубівський доходив висновку, що межі майнових прав інтелектуальної власності визначаються тими правами (правомочностями), які становлять їхній зміст. Тобто йдеться про закріплену у законі абстрактну модель дозволеної поведінки управомоченої особи (правоволодільця). Своєю чергою межі здійснення майнових прав інтелектуальної власності стосуються конкретних актів поведінки (дій) правоволодільця при здійсненні цих прав [106, с. 242].

Таким чином, у науковій літературі вироблено відносно єдиний підхід щодо розуміння меж здійснення авторських прав як певних встановлених з метою забезпечення публічних прав та охоронюваних законом інтересів законодавчих рамок, котрі діють в силу: а) норм-заборон; б) імперативних приписів, які спеціально-дозвільно регулюють окремі авторські правовідносини, тим самим встановлюючи чіткі межі здійснення суб'єктивних прав; в) прав і охоронюваних законом інтересів інших суб'єктів авторських правовідносин, зокрема, державних, суспільних або окремих осіб; г) публічного інтересу як сукупності найбільш соціально значимих, об'єктивних потреб усього українського народу, зокрема, пов'язаних із забезпеченням суспільного прогресу та вільного обміну інформацією [129, с. 1].

Водночас позиції окремих науковців щодо загальної обмеженості та повного охоплення категорії «здійснення прав» рамками категорії «межі права», на нашу думку, є некоректними. Звісно, правомочності учасника авторських правовідносин, які прямо опосередковуються суб'єктивними правами та закріплюються у законодавстві або інших формах права, не можуть бути ширшими за дії/комплекс дій, які передбачені відповідними суб'єктивними правами. Однак, враховуючи загально-дозвільний тип

правового регулювання, властивий більшості інститутів права інтелектуальної власності, а також те, що поняття «здійснення» стосується не лише реалізації авторських прав, але також і охоронюваних законом інтересів, які можуть і не опосередковуватись суб'єктивними правами, а мати лише сутнісний зв'язок із ними [130], категорія «межі здійснення авторських прав на частину твору» певною мірою є ширшою за категорію «межі права» у вказаній сфері. Прикладом може слугувати, зокрема, існування таких підкритеріїв охороноздатності частини твору, як «творча завершеність», «публічна впізнаваність», «наявність змістовного зв'язку між частиною і твором», «достатня окресленість» у контексті тих чи інших різновидів частин творів. Вказані критерії прямо не слідують з буквального розуміння положень ст. 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права» і не належать до меж здійснення суб'єктивного права автора на отримання самостійної охорони оригінальних частин твору. Такі обмеження вироблені переважно зарубіжною і вітчизняною практикою та є наслідком реалізації законних інтересів на окремі частини творів третіх осіб, котрі ставили під сумнів охороноздатність таких елементів, навіть у випадку їхньої формальної відповідності критеріям оригінальності і самостійності використання, в судовому порядку намагались довести можливість їхнього застосування третіми особами без згоди автора.

Як слушно зазначає О.І. Харитонova, особливості регулятивних цивільних правовідносин інтелектуальної власності зумовлені тим, що вони є результатом використання комбінованого способу юридичного впливу на учасників відповідних відносин: імперативне визначення підстав виникнення прав інтелектуальної власності та порядку оформлення у необхідних випадках таких прав і диспозитивне визначення можливостей автора щодо використання твору [110, с. 114; 106, с. 186]. Враховуючи зазначене, а також закладений у ст.12 ЦК України [111] зміст принципу диспозитивності, інтерес і воля суб'єкта авторських прав проявляється не лише у власне правомочностях щодо твору, але загалом здатності автора визначати обсяг можливостей з використання об'єкта авторських прав, обмежений лише

деякими законодавчими приписами та можливою наявністю прав і законних інтересів інших осіб на такий об'єкт. Прикладами таких обмежень можуть слугувати перехід з плином 70 років майнових прав на твір у суспільне надбання [16] або здатність інших осіб використовувати твір або його частину, у випадку якщо останні є єдиним способом виразити ідею автора (див. рішення у справі *Joshua Ets-Hokin v. Skyu Spirits Inc.*) [112]. Відповідно, категорія «здійснення» якраз і є найбільш широкою формою відображення інтересу і волі суб'єкта щодо прав і охоронюваних законом інтересів на твір або його частини, а тому охоплює здатність повністю визначати долю об'єкта авторських прав та вчиняти у межах правового поля будь-які дії щодо твору та матеріальних носіїв, у яких відображені твори, або утримуватись від таких дій.

Отже, на противагу висвітленим вище позиціям авторів, у контексті дослідження частини твору категорію «здійснення» слід розуміти, по-перше, не лише як дію або комплекс дій із використання об'єкта авторського права та/або правомочностей з передачі усього обсягу прав на твір/частину іншим суб'єктам, а набагато ширше – здатність загалом вирішувати подальшу долю своєї інтелектуальної творчої діяльності або в деяких випадках результатів інтелектуальної творчості інших осіб. При цьому, зауважимо, що у межах правового поля суб'єкт авторських прав здатен визначати подальшу долю не лише результатів творчої роботи, але і власне інтелектуальної творчої діяльності, оскільки композиція далеко не завжди є кінцевим продуктом роботи автора. На нашу думку, твір потенційно має статус незавершеного або проміжного результату діяльності автора, адже останній здатен у будь-який час після завершення роботи над композицією здійснити її творчу переробку, доповнити або скоротити її; або з самого початку відобразити одну ідею, тему, сюжет одночасно у декількох творах зовсім різних типів та жанрів.

Відповідно, твір має дуальну природу, тому що, з одного боку, він, безперечно, є результатом інтелектуальної творчої діяльності автора, тобто певним формально вираженням і відносно окресленим фрагментом інтелектуальної творчості автора. З іншого боку, на нашу думку, твір є однією

із багатьох можливих форм відображення динамічної інтелектуальної творчої діяльності, котра одномоментно, у знятому вигляді, об'єктивізована на папері, полотні чи екрані комп'ютера. Разом з тим ніщо не заважає автору у будь-який час продовжити рух мисленнєвої роботи у формі інтелектуальної творчості і, як наслідок, розвинути твір, котрий до того часу вважався відносно завершеним. Підтвердженням цієї позиції є, зокрема, і те, що авторське законодавство більшості країн світу гарантує збереження тісного зв'язку між автором та твором (зокрема, у вигляді особистих немайнових прав) навіть у разі передачі усіх майнових прав на твір третім особам.

Таким чином, твір, на відміну від об'єктивної форми, у якій він виражений, не є типовою річчю у цивільно-правовому розумінні, адже сутнісно твір не є предметом матеріального світу, і він, аналогічно як і обсяг прав на нього, в повному обсязі з об'єктивних причин не може бути переданий іншим особам. Надання твору статусу речі та типового об'єкта цивільних правовідносин [113] є правовою фікцією, котра використовується суб'єктами господарювання для спрощення договірної діяльності. Однак, зазначена обставина не повинна впливати на загальний обсяг прав та обов'язків, об'єктом яких є твір.

При цьому вказана закономірність властива частині твору як об'єкту авторських прав навіть більшою мірою, ніж безпосередньо твору. Адже щодо елементів твору суб'єкти авторських прав мають здатність визначати екзистенцію не лише на композиційному рівні, але і на посткомпозиційному. Наприклад, творець може на власний розсуд вирішувати, чи виокремлювати у межах твору окремі самостійні частини, чи доводити правовий статус їхньої охороноздатності, від чого, як наслідок, і залежить спектр правомочностей, які потенційно можливо вчиняти щодо таких частин, та обсяг обов'язків і гарантій, котрих потрібно дотримуватись іншим особам під час використання таких частин (ставитись як до самостійного об'єкта авторського права чи як до рядового неоригінального елементу твору).

Таким чином, здійснення прав на частину твору охоплює не лише права на комплекс дій із використання та розпорядження правами, але також і правомочності на продовження процесу їхнього інтелектуального творчого доопрацювання, переробки, вирішення питань, чи вводити частину твору у межі правового поля. До того ж у контексті авторських правовідносин категорія «використання» може мати прояв у створенні нового твору в результаті творчої переробки оригінальної частини твору. При цьому під створенням нового твору варто розуміти не лише змістовно нову композицію (наприклад, роман Марка Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» створений шляхом розкриття другорядного персонажа роману «Пригоди Тома Соєра»), але і формально – в результаті творчої переробки способу зображення частини твору та/або типу твору (зокрема, творче перероблення сюжету і персонажів літературного твору в аудіовізуальну композицію вважається створенням нового твору).

Як наслідок, і властивість частини твору бути зміненою автором, змістовно доопрацьованою, скороченою або розширеною, навіть після її відносної завершеності, повинна відображатись у законодавстві та договірному праві. Надмірно концентруючись на практико-прикладних особливостях реалізації немайнових та майнових авторських прав при використанні твору чи його частини, науковці і фахівці-практики обирають об'єктно-орієнтовний підхід для розкриття змісту таких правомочностей. Тобто окреслюють (і, відповідно, обмежують) обсяг прав автора залежно від типу, жанру, форми вираження створеної ним композиції і, відповідно, пов'язують виникнення та чинність таких прав залежно від правового становища твору. Зокрема П.П. Черевко характеризує особисті немайнові права автора як права, які захищають зв'язок особистості автора з його твором. Серед таких прав вчений називає і в подальшому досліджує лише право авторства, право на авторське ім'я, право недоторканості твору [114, с. 128]. Водночас нормами Конституції України і Цивільного кодексу України встановлено першочерговість гарантування саме «свободи літературної,

художньої, наукової і технічної творчості» і лише другорядно – право на результати такої діяльності, їхній захист та використання (наприклад, ч.ч. 1-2 ст. 54 Основного Закону) [115]. Тобто законодавством гарантується саме природна здатність кожної людини займатись інтелектуальною творчістю, виражати її в певних формах, способах і засобах і гарантування подібного права не повинно обмежуватись лише зв'язком із твором чи винаходом, більш того, навіть наявністю будь-яких результатів інтелектуальної творчої роботи.

Практико-прикладна цінність дослідження немайнових та майнових прав автора не на твір, як статичну категорію, а на фрагмент інтелектуальної творчої роботи автора, як динамічну категорію, дозволяє зовсім з іншого боку дослідити зміст і обсяг усіх можливих правомочностей автора у сфері використання частини твору. Наприклад, традиційне виключне право автора на використання твору та право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами набувають дещо іншого змістовного наповнення. Адже автор не може передати свою інтелектуальну творчість іншій фізичній або юридичній особі, або взяти на себе зобов'язання перед ліцензіатом більше не розвивати, доповнювати/змінювати зміст твору або частини твору, змінювати посткомпозиційне значення останньої, тому що таке зобов'язання прямо порушуватиме свободу інтелектуальної творчої діяльності автора. Творець може лише надати виключне право на використання твору/частини твору як відносно завершеного, формально вираженого та охороноздатного фрагмента своєї творчої роботи, ніби одномоментно вийнятого з процесу мислення автора, об'єктивізованого та чітко окресленого юридично значимими умовами, такими як певний проміжок часу (наприклад, станом на дату укладення договору), чітка прив'язка частини до твору (наприклад, право на використання образу персонажа Гендальф, описаного в есе Дж. Р.Р. Толкіна «Незавершені оповіді Нуменору і Середзем'я», проте без поширення такого права на використання образу персонажа Гендальф у романі «Володар перснів»), сукупність ознак, які надають частині твору розрізняльної здатності.

Таке розуміння твору та/або його частини у межах правового поля не лише повною мірою гарантує право автора на свободу творчої діяльності, але захищає суб'єктів господарювання від можливого спаплюження, негативної для асоціювання із продуктом чи послугою зміни змісту частини твору, права на яку набула фізична або юридична особа під час використання твору на підставі авторського договору. Як приклад, можливо навести, зокрема, судову справу № 369/9557/15-ц про неправомірне використання сценічного образу шляхом його зображення на етикетці «Веркін квас похмільний». У цій справі позивач зміг захистити порушене відповідачем право, однак уявімо протилежну ситуацію, за якої суб'єкт господарювання правомірно використовував образ у виробництві пляшок квасу на підставі ліцензійного договору. На противагу цьому автор сценічного образу вирішив би змінити позиціювання частини твору на таке, що б негативно впливало на репутацію продукції підприємця-правоволодільця (наприклад, автор створив би композицію, у якій персонаж висвітлювався у вульгарній манері). Жодне право суб'єкта господарювання ніби не порушено, адже автор є вільним у виборі напрямку творчості, навіть у разі передачі майнових прав на об'єкт іншим особам. Однак репутаційні втрати, немайнова шкода товару/послузі, із яким асоціюється частина твору, можуть бути завдані, і, відповідно, відбулось порушення законних інтересів правонабувача.

У подібних випадках зміни автором або співавтором (у разі якщо твір/частина є об'єктом суміжних прав) сутнісного наповнення твору, суб'єкт господарювання має право розірвати договір про розпорядження майновими правами на твір та припинити використання такого твору як комерційного найменування, торговельної марки тощо. Однак, відшкодувати будь-які збитки, пов'язані із зміною автором/виконавцем змісту твору, застосувати юридичні, а не фактичні, способи захисту порушеного інтересу, користувачеві частини твору буде вкрай складно. Згадаємо, зокрема, непоодинокі кейси американських кіностудій, котрі вилучали з сюжету кінофільму персонажів або акторів, що грали таких персонажів, одразу після того як актори

потрапляли у негативне інфополе, що пливало і на репутацію всього твору відповідно (див., наприклад, кейс актора Джоні Деппа та кіностудії «Warner Bros») [116].

З огляду на зазначене пропонуємо закріпити в законодавстві як обов'язкову умову при укладенні договорів про використання частини творів, необхідність не лише формального найменування частини твору, котра є об'єктом правочину, але і зазначення відомостей щодо темпоральної і матеріальної фіксації її змістовного наповнення відносно динамічної, нічим не обмеженої інтелектуальної творчої діяльності автора. Тобто, як вже зазначалось вище, у таких договорах в обов'язковому порядку повинні вказуватись: а) конкретний твір, його розділ чи глава, у творчому зв'язку із яким правонабувач бажає асоціювати частину твору, наприклад, із персонажем; б) темпоральна прив'язка, тобто фіксування змістовних властивостей, асоціативно-відображальне розуміння частини твору конкретно в якому проміжку часу: станом на дату укладення договору, на день опублікування твору, його змістовної частини тощо; в) детальний опис частини твору як сукупності оригінальних, вирізняльних характеристик (зокрема, вказане прийнятне щодо персонажа або образу твору).

З цією метою пропонуємо доповнити абз. 2 ч. 2 ст. 48 Закону України «Про авторське право та суміжні права» таким приписом: «Якщо об'єктом договору щодо розпоряджання майновими правами на об'єкт авторського права або об'єкт суміжних прав є частина твору, у договорі додатково зазначаються відомості, що дозволяють ідентифікувати твір (твори), у змістовному зв'язку із яким перебуває частина, а також її детальний опис». Вказане нормативне доповнення разом із відповідною конкретизацією таких умов у межах договірного права дозволить не лише гарантувати свободу творчої діяльності автора, але й убезпечити правонабувача від можливих змін змістовного наповнення частин творів із часом.

Важливим також є те, що об'єктом прав на використання є не лише безпосередньо частина твору, але і матеріальний носій твору. Як зазначив у

дисертаційному дослідженні І.Є. Якубівський, всі дії з використання твору можуть бути поділені на дві групи: 1) дії щодо самого твору; 2) дії щодо матеріального об'єкта (носія), у якому втілено твір. Використання твору у першому випадку можна вважати прямим (дії вчиняються безпосередньо щодо твору), у другому – опосередкованим (дії вчиняються щодо матеріального носія, у якому втілено твір) [106, с. 207; 118, с. 67]. Така позиція є справедливою і щодо здійснення прав і законних інтересів на частину твору, адже, враховуючи, що остання є формою відображення мисленнєво-духовного посилу автора, а згідно з судовою практикою у більшості випадків неправомірне використання частини твору є прямим порушенням прав правоволодільця твору, права поширюються не лише на твір, але і опосередковано – на матеріальні носії, у яких цей твір виражено як окремо, так і у структурі складного чи складеного твору, наприклад, збірника.

Зі свого боку, поняття використання твору/частини твору було б некоректно дефініювати лише як один з рядових елементів категорії здійснення прав на твір. Як слушно вказує О.М. Мельник, право на використання як вилучення із твору його корисних якостей будь-якими способами, що не суперечать закону, – це насамперед забезпечення вільного доступу інших осіб до твору [119, с. 65; 119]. В.П. Троцька, досліджуючи умови вільного використання творів з метою створення освітніх матеріалів, підкреслює, що суть умови вільного використання щодо відтворення правомірно оприлюдненого твору полягає в уникненні використання твору (його уривка), що розповсюджується з порушенням авторського права, зокрема, й у мережі Інтернет [122, с. 30].

На наше переконання, моделюючи співвідношення зазначених понять через «кола Ейлера», категорії «використання» та «здійснення» співвідносяться як рівнозначні та такі, що лише частково перетинаються. Адже відповідно до загального для усіх інститутів цивільного права розуміння поняття «користування» полягає не лише у використанні споживчих властивостей речі за допомогою дій юридичних, але і фактичних [113].

Відповідно, дії із використання частини твору значно виходять не лише за межі поняття «здійснення прав», але і загалом правового поля. Невипадково Цивільний кодекс України і Закон України «Про авторське право та суміжні права» у своїх положеннях послуговуються конструкцією «використання твору», а не «використання прав на твір» [111]. На противагу цьому авторське законодавство застосовує саме поняття «здійснення авторських прав». Таким чином, лише у межах правових відносин поняття «права, пов'язані із використанням твору» є однією, і на практико-прикладному рівні основною, з форм відображення категорії «здійснення авторських прав». Відповідно, використання твору, на нашу думку, слід розуміти як можливість автора самостійно та на власний розсуд відтворювати у будь-яких матеріальних формах, поширювати та надавати доступ третім особам для користування частиною твору з метою вилучення із частини твору її корисних якостей.

З огляду на зазначене можливо визначити досліджувану категорію як систему взаємопов'язаних і взаємообумовлених, динамічних умов, способів і засобів, які забезпечують реалізацію волі суб'єктів авторських правовідносин у вигляді діянь (дій або бездіяльності) щодо вирішення юридичної екзистенції частини твору, зокрема, визначення її загального, спеціального та специфічного статусу, ролі у відображенні процесів та результатів інтелектуальної творчої діяльності; а також матеріальних носіїв, у яких частина твору втілюється [120, с. 668].

Відповідно до усталеного у науковому колі підходу елементами механізму здійснення цивільних прав та виконання обов'язків є: суб'єктивні права; суб'єктивні обов'язки, юридичні факти, способи здійснення прав (виконання обов'язків), засоби і форми здійснення (встановлення, діяння, юридичні процедури) [106, с. 184]. Водночас, враховуючи специфіку об'єкта дисертаційного дослідження, а також питання, розкриті у попередніх підрозділах, детальнішого дослідження потребують саме суб'єкти здійснення авторських прав на частину твору, розподіл прав між ними, способи, форми та межі здійснення таких правомочностей.

Стосовно суб'єктного складу слід відзначити, що в силу ч. 2 ст. 7 Закону України «Про авторське право та суміжні прав» охороноздатна частина твору розглядається як твір, а тому на неї поширюються загальні положення щодо авторства та розподілу немайнових та майнових прав між суб'єктами авторських правовідносин. Так, відповідно до положень ст. 435 Цивільного кодексу України суб'єктами авторського права є автор твору (первинний суб'єкт), а також інші фізичні та юридичні особи, котрі власною інтелектуальною творчою працею не створювали твір, але набули права на нього в силу договору або закону (вторинні суб'єкти) [111; 123, с. 74]. Відповідно, за загальним правилом автором і носієм особистих немайнових прав може бути лише фізична особа, а майнових – будь-який інший суб'єкт. Аналогічне положення міститься і у ст. 5 профільного Закону [16].

Однак, в аспекті дослідження частини твору категорії, котра застосовується у багатоманітних сферах суспільної діяльності та субсидіарно регулюється іншими інститутами права інтелектуальної власності, важливим, на нашу думку, є розрізнення кола «суб'єктів авторських прав на частину твору» та кола «суб'єктів авторських правовідносин, що виникли у сфері використання частини твору». Як вірно вказувала А.О. Вербицька, досліджуючи правовий статус творів архітектури як об'єктів авторських прав, поняття «суб'єкти авторського права на твір архітектури» та «суб'єкти авторських відносин з приводу твору архітектури» не є тотожними та співвідносяться в залежності від об'єкта, на який спрямовується правовий вплив того чи іншого суб'єкта. При цьому предметом в обох випадках виступає твір архітектури. І якщо під суб'єктом «авторського права на твір архітектури» вчена розуміє коло осіб, зазначених у ст. 435 ЦК України, то під «суб'єктом авторських відносин з приводу твору архітектури» пропонує розуміти фізичну або юридичну особу, яка набуває за законом або за договором правомочності вчиняти дії в процесі створення твору архітектури його автором або зведення такого твору архітектури на місцевості [124, с. 65]. До осіб, які не є суб'єктами авторства, проте належать до другої групи

суб'єктів, науковець відносить, наприклад, підрядників та суб'єктів авторського нагляду [121, с. 63].

На наше переконання, слід погодитись із вказаною науковою позицією в частині того, що для всебічного дослідження механізму здійснення прав на об'єкт інтелектуальної власності у межах практико-прикладної сфери не достатньо лише визначити суб'єктів, які можуть набувати немайнові та/або майнові авторські права на твір чи його частину. Важливо окреслити коло усіх осіб, які вступають у правовідносини з приводу використання частини твору, а також вивчити характер взаємозв'язку між ними. Проте поняття «суб'єкт авторських відносин з приводу твору» не повинно розумітись надмірно розширювально та охоплювати усіх осіб, чиє суб'єктивне право, як вказує автор, має юридичний зв'язок із твором [124, с. 65]. Адже у такому випадку суб'єктами авторських правовідносин слід було б визнавати і уповноважену особу НОІВ, яка здійснює державну реєстрацію права автора на твір, і адвокатів, які представляють законні інтереси автора та правоволодільця щодо передачі права на використання твору, і читачі книги чи глядачі кінофільмів, та багато інших суб'єктів. Зазначений підхід є наслідком перебільшеної об'єктно-орієнтованості досліджень науковців, тому що суб'єктами правовідносин є не будь-які фізичні та юридичні особи, які мають певний зв'язок із твором/його частиною, а передусім суб'єкти, що вступають у правовідносини з метою набуття, зміни чи припинення конкретних немайнових та майнових прав на такі твори. При цьому у межах правовідносин учасники реалізують такі права.

В аспекті частини твору до вищевказаних осіб, крім суб'єктів авторства, варто віднести виконавця як суб'єкта суміжних прав, у разі коли гра актора є невід'ємною складовою образу чи персонажу твору [86], або у випадку якщо зовнішні риси моделі чи звичайної людини лягають в основу графічного, фотографічного чи цифрового твору; розробник автономної комп'ютерної програми, за допомогою якої користувач-автор створив оригінальний твір (якщо такий розподіл прав на твір передбачений договором); у деяких

випадках – юридична особа, працівник якої створив твір або його частину на замовлення.

Окрему увагу варто приділити також юридичним особам, які використовують частину твору у складі торговельної марки, іншого засобу індивідуалізації товарів та послуг. Наприклад, кейси *Lone Ranger, Inc. v. Cox* щодо реєстрації прав на образи персонажів у вигляді торговельних марок та назв у формі торговельних назв, *DC Comics v. Filmation* щодо реєстрації персонажів у складі торговельних марок, а також десятки інших справ [125; 126]. Закріплення майнових прав на частину твору у вигляді торговельної марки, інших подібних об'єктів, здійснюється суб'єктами, на наше переконання, з трьох основних причин: 1) на відміну від майнових авторських прав, майнові права на засоби індивідуалізації товарів та послуг законодавчо не обмежені строком дії, і 70 років автоматично не переходять у суспільне надбання та існують, якщо продовжують правомірно використовуватись у комерційній сфері [127]; 2) механізм охорони прав на торговельні марки, інші засоби індивідуалізації товарів чи послуг є більш прозорим, дієвим та однозначним, адже якщо спори щодо правомірності використання частини твору як об'єкта авторського права переважною більшістю виникають у зв'язку із невизнанням однієї із сторін оригінальності такого об'єкта, можливістю його самостійного використання, то частина твору, яка використовується у складі торговельної марки, за замовчуванням охороняється законодавством, незалежно від відповідності будь-яким критеріям авторської охороноздатності; 3) можливість набуття прав на частини твору юридичними особами, оскільки, наприклад, у відповідності до ст. 83 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування можуть бути юридичні особи, товариства (підприємницькі та непідприємницькі), установи та юридичні особи інших організаційно-правових форм, встановлених Законом [111].

Саме тому пропонуємо для цілей цього наукового дослідження застосовувати загальне поняття «суб'єкти суспільних відносин, що виникли у

зв'язку із здійсненням авторських прав і законних інтересів на частину твору», котре розуміти як коло фізичних та юридичних осіб, які вступають у різноманітні за своїм характером правові відносини у сфері використання частини твору, зокрема, пов'язані із реєстрацією торговельної марки, комерційного найменування, охорони суміжних прав тощо, проте спрямовані на здійснення особистих немайнових і майнових авторських прав на частину твору як оригінальний об'єкт авторського права.

Розкривши зміст та коло суб'єктів суспільних відносин, що виникли у зв'язку із здійсненням авторських прав і законних інтересів на частину твору, слід перейти до визначення особливостей розподілу правомочностей між такими суб'єктами щодо використання частини твору. Для того, щоб окреслити усі можливі способи взаємодії між зазначеними суб'єктами з приводу використання частини твору як об'єкта авторських прав, пропонуємо взяти за основу визначену у попередньому підрозділі найбільш розгалужену схему змістовного зв'язку між твором та його змістовними елементами. Вказана схема була представлена у такому вигляді: «первинний твір – персонаж твору – вторинний твір – образ персонажа у цьому творі – елемент персонажа твору – похідний твір». Вочевидь, зазначена модель може піддаватись безкінечному продовженню або розгалуженню, адже в процесі творчої переробки/доопрацювання будь-яка оригінальна частина здатна трансформуватись в окремий твір. Саме тому спростимо таку схему до оптимального вигляду: «первинний твір – частина твору – вторинний твір або частина частини твору». Водночас у цьому аспекті є цікавим не взаємообумовлений зв'язок між творами та їхніми частинами, а характер такого зв'язку і, відповідно, розподіл правомочностей на частину між суб'єктами правовідносин.

Аналізуючи зроблені вище висновки щодо закономірності створення, розвитку композиційного і посткомпозиційного змісту частини твору, а також кола суб'єктів, які можуть набувати права на такий об'єкт, можемо виокремити ряд ключових критеріїв, за якими слід здійснювати дослідження

вказаного питання. Ними, на нашу думку, є: а) кількість суб'єктів, які брали участь у визначенні змісту частини твору на етапі створення первинного твору; б) кількість суб'єктів, які брали участь у визначенні змісту частини твору після створення первинного твору; в) характер участі кожного з суб'єктів.

Так, у випадку якщо первинний твір, його охороноздатні частини та усі похідні композиції створені одним суб'єктом, такій особі за загальним правилом належить увесь спектр особистих немайнових і майнових авторських прав на твір та охороноздатні частини, котрі змістовно пов'язані із твором. У випадку ж якщо в процесі створення твору, тобто на докомпозиційному етапі розвитку змісту частини твору, брали участь декілька осіб, вказане може мати різнорідний розподіл прав на твір в залежності від характеру участі кожної з таких осіб. Як слушно вказує Г.О. Ульянова, для визначення співавторства і, відповідно, права авторства за особами, які беруть участь у створенні творчого результату, необхідні певні умови: 1) має бути творчий результат, створений спільною працею співавторів, він повинен бути єдиним цілим, тобто таким, який не може існувати без складових частин як ціле; 2) повинна бути спільна творча співпраця авторів; 3) результат творчої інтелектуальної праці співавторів має бути об'єктивно виражений у знаках, звуках, зображений у будь-якій іншій формі, яка є можливою для сприйняття; 4) повинна бути угода про спільну працю; 5) при роздільному співавторстві кожен із співавторів зберігає авторське право на свою частину, однак він є співавтором всього результату творчої діяльності; 6) співавторство повинне бути добровільним [128, с. 146].

Вказані твердження є прийнятними і щодо частини твору, права на котру також можуть належати одразу кільком авторам спільно, у разі якщо всі суб'єкти брали участь у створенні частини твору (наприклад, персонаж твору) шляхом прийняття інтелектуальних творчих рішень; або на праві роздільного співавторства, зокрема, якщо більшість композиції створено одним автором, а окремі оригінальні частини складено зовсім іншим творцем (наприклад,

аудіовізуальний твір створений режисером, а сценарій – самостійно сценаристом). Водночас, як вбачається з формально-юридичного тлумачення положень ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права», правовий статус співавторства особи набувають виключно у разі, якщо всі з них доклали саме інтелектуальну творчу працю у твір. У протилежному випадку така участь особи буде мати технічний характер, а статус автора композиції набуде лише його безпосередній творець [128, с. 146]. Аналогічно і фінансова підтримка створення твору або перехід майнових прав на твір/його частину від співавтора іншій особі не змінює відносини співавторства, адже останні перебувають у тісному зв'язку саме із особистими немайновими правами. Наприклад, Апеляційний суд міста Києва рішенням від 16 січня 2017 року у справі № 753/19860/14-ц скасував рішення суду першої інстанції, зазначивши, що первинним суб'єктом авторського права твору є автор, а його донька, яка вступила у спадщину, за способом набуття авторських прав є вторинним суб'єктом авторського права, адже суб'єктом особистих немайнових прав може бути лише автор. Оскільки особисті немайнові права є невідчужуваними і непередаваними, то спадкоємець не може бути разом з третьою особою співавтором твору, у зв'язку з чим рішення суду першої інстанції підлягає скасуванню [129].

Водночас більш складний взаємозв'язок між суб'єктами виникає під час творчої переробки іншими авторами частин твору, в результаті якої особами створюються нові композиції або оригінальні самостійні частини твору. Виникає питання, який статус має характер взаємовідносин між автором первинного твору/його частин та автором вторинного твору/частини: співавторство, суміжні права або такі правовідносини мають зовсім інший характер?

На нашу думку, розподіл прав та обов'язків суб'єктів, які доклали сил для створення первинного та вторинного твору або їхніх частин залежить від того, хто і в якому обсязі визначив зміст частини твору на посткомпозиційному етапі розвитку. Адже, як вже зазначалось, у разі якщо

автором після завершення первинного твору прийнято рішення продовжити інтелектуальну творчу діяльність і доповнити такий твір, наприклад, шляхом перенесенням його змісту в іншу форму, він логічно зберігає авторство на вторинний твір та/або його частини. Відповідно, і особа, яка своєю власною інтелектуальною творчою працею спільно з автором первинного твору/частини твору, на основі такого об'єкта створила вторинний твір, повинна визнаватись співавтором, адже вона у такий спосіб ніби доєдналась до продовження інтелектуальної творчої діяльності первинного автора, тим самим продовживши розвиток змісту твору/його частини на докомпозиційному рівні. При цьому співавтор вторинного твору/частини твору, який доєднався до інтелектуальної творчої діяльності первинного автора лише на етапі створення похідного твору/частини, не повинен мати жодних прав на первинний твір/його частину. Наприклад, у рішенні Апеляційного суду міста Києва від 11 грудня 2017 року у справі № 753/19860/14-ц суд зазначив, що серія фільмів «Козаки» складається з 9 (дев'яти) фільмів, і перший фільм був створений без участі позивача ОСОБА_2. Сторонами у справі визнається та обставина, що опис персонажів та їхнє зображення виникли внаслідок творчої праці ОСОБА_4, але в подальшому це зображення було удосконалено в результаті роботи ОСОБА_2 як художника-постановника при створенні другого фільму серії «Козаки» [131].

На противагу цьому у випадку, якщо суб'єкт у правомірній або неправомірній формі починає розвивати зміст частини твору на посткомпозиційному етапі без участі автора такої частини як творця, він, з одного боку, надає частині твору самостійний зміст і окреме від твору значення, однак, з іншого боку, виходить за межі інтелектуальної творчої діяльності первинного автора. Саме тому зазначена форма творчого доопрацювання частини твору не може визнаватись співавторством, адже, незважаючи на те, що вторинний твір/частина твору створюється внаслідок діяльності декількох авторів, і результати їхньої інтелектуальної творчої

роботи є пов'язаними, однак процес створення авторами такого твору/частини не був спільним, а у разі неправомірного використання суб'єктом під час створення вторинної композиції первинного твору/частини – участь первинного автора не була також і добровільною. Відповідно, у межах зазначених правовідносин первинний автор може зберігати щодо похідного твору, створеного самостійно іншим суб'єктом, лише окремі особисті немайнові права, і за загальним правилом (якщо інше не передбачено договором чи Законом) не може претендувати на набуття ним будь-яких майнових прав на вторинний твір/його частину.

Зазначене стосується і творчої переробки частини твору вторинним автором без створенням нової композиції. Адже залежно від характеру творчої переробки первинної частини твору або форми її вираження правовідносини між первинним та вторинним авторами можуть мати характер суміжних прав або як на окремі, непов'язані, об'єкти авторських прав із забезпеченням деяких особистих немайнових прав первинного автора.

Достатньо цікавим, на нашу думку, є питання щодо розподілу прав на частину твору між суб'єктом, який таку частину фактично створив, проте використовував лише як другорядний спосіб розвитку сюжету, не наділивши елемент твору достатнім ступенем внутрішньої оригінальності, творчої завершеності та/або самостійності, та суб'єктом, котрий таку частину «дорозвинув» до статусу окремого об'єкта авторських прав.

Наприклад, у 1995 році студія Ріхар випустила анімаційний фільм «Історія іграшок» (Toy Story), головним героєм якої був Вуді, а Базз Лайтер – лише додатковим персонажем, що мав архетипні риси та лише пародіював космічних рейнджерів. Однак, з часом, завдяки новим аудовізуальним проєктам, Базз Лайтер отримав глибший розвиток, власну передісторію та став повноцінним головним героєм. У 2022 році вийшов окремий фільм «Lightyear», центральним елементом якого і був цей персонаж. Відповідно, виникає питання, якби між авторами аудіовізуальних творів «Lightyear» та «Історія іграшок» виник спір щодо розподілу немайнових та майнових

авторських прав на персонажа Базз Лайтер, кого з них слід визнавати творцем – того, хто вигадав персонажа, чи того, хто вдихнув у нього життя, чи можливо обидва творця мають право на персонажа твору у формі співавторства?

На наше переконання, розподіл авторства у подібних випадках пропорційно залежить від інтелектуального творчого внеску, які здійснили суб'єкти в процесі окреслення такої частини. Автор, що творчими силами розуму створив, наприклад, персонажа, має особисті немайнові та майнові права, пов'язані із загальними рисами і змістом такої частини твору. Зі свого боку, особа, що доопрацювала такого персонажа на посткомпозиційному етапі до рівня, достатнього для визнання цієї частини оригінальною та/або самотійною, повинна мати виключні права на риси, у котрих відображена сутність такої оригінальності або самотійності. Зокрема, вигадана передісторія, проблематика, унікальний зовнішній вигляд.

Отже, коли спір виникає з приводу розподілу правомочностей на об'єкт авторських прав між суб'єктом, який сформував композиційний зміст частини твору, та суб'єктом, який створив посткомпозиційний зміст, найбільш доцільним та прийнятним є розмежування таких прав пропорційно інтелектуальним творчим рішенням, які автори внесли у таку частину твору. При цьому, враховуючи, що кожен із творців формував зміст частини твору на різних етапах розвитку її змісту (докомпозиційному та посткомпозиційному), практико-прикладні проблеми, пов'язані із відокремленням частки кожного з авторів, виникати не повинні.

Водночас варто відзначити, що вказаний розподіл правомочностей на частину твору між первинним та похідним авторами прийнятний для ідеальних умов, коли вторинний творець здійснює розвиток частини твору на посткомпозиційному рівні у напрямку, баченні, розумінні, котре вклав у частину твору безпосередньо творець (на докомпозиційному, композиційному рівні). До прикладу, вказане може існувати при створенні вторинного твору/частини на замовлення, або у разі, якщо автор бере принаймні консультативну, організаційно-дорадчу участь у створенні вторинного об'єкта

авторських прав. У всіх інших випадках, коли вторинний автор вкладає у посткомпозиційний зміст частини твору власне духовно-мисленнєве посилення, котре первинний творець у такий об'єкт не вкладав, ми можемо вести мову про створення нового оригінального образу частини твору, проте не про доопрацювання безпосередньо такої частини твору.

таким чином, використання частини твору передбачає вчинення щодо неї дій, визначених законом або договором, на посткомпозиційному рівні з комерційною або без комерційної мети творцем або третіми особами, які набули такі права.

Умови та способи використання частини твору залежать зокрема від таких умов: суб'єкт використання (творець, треті особи, які набули право на використання на підставі закону чи договору); строк дії майнових прав та твір, частина якого підлягає використанню; мета використання (комерційна, без комерційної мети).

Механізм здійснення авторських прав під час використання частини твору – система взаємопов'язаних і взаємообумовлених способів і засобів, які забезпечують реалізацію інтересу і волі суб'єктів авторських правовідносин у вигляді діянь щодо вирішення юридичної долі частини твору, зокрема, визначення її статусу, ролі у відображенні процесів та результатів інтелектуальної творчої діяльності, а також матеріальних носіїв, у яких частина твору втілюється, та визначеного на підставі цього обсягу можливих дій щодо частини твору третіми особами.

РОЗДІЛ III

СУДОВИЙ ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА ЧАСТИНУ ТВОРУ, ПОРУШЕНИХ ВНАСЛІДОК ЇЇ НЕПРАВОМІРНОГО ВИКОРИСТАННЯ

3.1. Поняття, обсяг та способи судового захисту прав на частину творів

Незважаючи на те, що останніми роками Україною на виконання Угоди про асоціацію із ЄС все активніше впроваджуються заходи щодо розвантаження судової системи, зокрема, шляхом розширення повноважень адміністративних юрисдикційних органів, як-от Національного органу інтелектуальної власності (далі – НОІВ) або впровадження інститутів альтернативного та досудового врегулювання спорів; судовий розгляд все ще залишається найбільш ефективним способом врегулювання та вирішення спорів у сфері авторських прав. Як вже було зазначено у попередніх підрозділах, хоча рішення судів не мають загального характеру, вони втілюють у практичну площину основні ідеї, принципи, стандарти, гарантії, закріплені в положеннях авторського законодавства, так званий «дух закону», без додаткової юридичної регламентації та утворення надмірного нормативного масиву. При цьому, хоча рішення Верховного Суду повинні бути обов’язково врахованими лише у межах судової системи (див. ч. 4 ст. 263 ЦПК України, ч. 5 ст. 242 КАС України, ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» тощо), така система не є закритою за своєю сутністю, через що судова практика здійснює значний вплив на розвиток інших зовнішніх форм втілення права, зокрема, і на формування нормативної волі суб’єкта правотворчості. При цьому ефективний захист прав на частини творів у сучасному світі вимагає не лише зміцнення правових норм, але й постійної адаптації до нових викликів, зокрема, в цифровому середовищі, щоб забезпечити належну охорону інтелектуальної власності та баланс між правами авторів і інтересами суспільства [134, с. 325].

Згадаємо, зокрема, Постанову Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» № 5 від 04 червня 2010 року [37], котра використовувала поняття «оригінальність» у широкому розумінні як критерій охороноздатності частин твору задовго до того, як відповідні зміни були внесені у Закон України «Про авторське право і суміжні права» [16].

Через це звернення до суду з метою захисту порушених або невизнаних прав та законних інтересів є оптимальним та одним із найбільш поширених різновидів здійснення особистих немайнових і майнових авторських прав на частину твору. Водночас перш ніж перейти до вивчення основних способів захисту авторських прав на частину твору, варто дослідити загалом сутність та змістовне наповнення категорії «судовий захист авторських прав».

Варто відзначити, що у межах наукового поля вченими досягнуто певного консенсусу щодо розуміння поняття «захист авторських прав». Наприклад, О.О. Штефан дефініює захист авторських прав як сукупність дозволених законом певних дій, прийомів, способів, що використовуються суб'єктами цивільно-процесуальних відносин, права яких порушуються або діяльність яких перешкоджається, з метою відновлення порушеного права, припинення правопорушення чи запобігання вчиненню правопорушення та застосування цивільно-процесуальних санкцій до правопорушника. [135, с. 16]. М.І. Логвіненко вказує, що цивільно-правові способи захисту можуть застосовуватись у двох формах: юрисдикційній і неюрисдикційній. Юрисдикційна форма передбачає, що автор (правоволоділець), має право звернутися до суду або інших компетентних чи державних органів з метою застосування необхідних заходів для відновлення порушених прав і припинення правопорушення. Неюрисдикційний спосіб захисту (самозахист) – дії особи щодо захисту авторських прав, які здійснюються ними самостійно [136, с. 8]. А.О. Вербицька зазначає, що судовий захист авторського права на твір архітектури може вважатися певним арбітражним вирішенням правового конфлікту за допомогою незалежного та неупередженого органу, яким

повинен бути суд [124, с. 139]. На думку Р.Б. Шишка, під захистом слід розуміти діяльність володільця прав чи уповноважених органів із застосування правоохоронних заходів державно-примусового характеру (заходів відповідальності або заходів захисту), спрямованих на визнання або відновлення порушеного суб'єктивного права, що реалізується в межах тільки охоронюваних правовідносин [106, с. 350], [137, с. 304].

При цьому термін «захист авторських прав» вчені зазвичай тлумачать через його співвідношення із поняттям «охорона авторських прав». Проаналізувавши доктринальні висновки, можемо виокремити три основні підходи щодо співвідношення вказаних понять. Відповідно до першого підходу охорона та захист авторських прав співвідносяться як ціле та частина, адже захист права власності має більш вузьку спрямованість і активізується виключно у разі порушення зазначених прав. Він являє собою сукупність передбачених законом заходів, що застосовуються до осіб, які порушують особисті немайнові і/або майнові права, та спрямовані на їхнє поновлення. Захист права власності, таким чином, є складовим елементом ширшої системи захисту цивільних прав [138, с. 44].

Відповідно до другого підходу поняття охорони авторських прав, на відміну від поняття захисту, виходить за межі суто юридичних засобів і включає також економічні, політичні, організаційні та інші інструменти, що забезпечують необхідні умови для реалізації суб'єктивних прав особи [138].

Третій підхід є аналогічним першому, з відмінністю лише у тому, що «захист» та «охорона» є зовсім різними за обсягом категоріями, котрі між собою не перетинаються та відрізняються темпорально, об'єктом юридичного впливу, інструментарієм засобів і способів здійснення юридичного впливу, фактичними та юридичними підставами застосування таких способів і засобів. Отже, у відповідності до цього підходу захист авторських прав є системою правових засобів і способів, котрі застосовуються суб'єктом як реакція на вже вчинене порушення авторських прав, а охорона — це система правових інструментів, що слугують для загальної та спеціальної превенції можливим

порушенням таких прав і, як наслідок, діють виключно до моменту вчинення відповідного правопорушення.

Таким чином, якщо узагальнити позиції вищенаведених вчених, під захистом особистих немайнових та майнових авторських прав слід розуміти систему правових засобів і способів, спрямованих на відновлення порушених прав власника, компенсацію матеріальної та моральної шкоди, спеціальну превенцію вчинення подібних правопорушень, котра може мати судову та/або позасудову форми. При цьому вона (залежно від наукового підходу) або охоплюється поняттям «охорона авторських прав», або відрізняється від нього об'єктом юридичного впливу, інструментарієм засобів і способів здійснення юридичного впливу, фактичними та юридичними підставами застосування такого інструментарію.

Водночас, на нашу думку, першочерговою та найголовнішою ознакою, яка відрізняє захист авторських прав від їхньої охорони, є не різний обсяг та характер заходів, які охоплюють ці категорії, а їхня належність до системи права об'єктивного та суб'єктивного. Адже захист авторських прав є динамічним та індивідуалізованим, оскільки пов'язаний із використанням особою конкретних суб'єктивних прав, обраних нею в залежності від характеру суспільних відносин, у яких вона перебуває. Прикладами таких «захисних» суб'єктивних прав можуть слугувати право на звернення до суду, на розірвання договору у разі його невиконання контрагентом, на самозахист у вигляді фактичних дій тощо.

При цьому застосуванню правових засобів із захисту авторських прав не завжди передують вчинення певного правопорушення і, відповідно, останнє не завжди є підставою для використання інструментарію системи захисту авторських прав. Наприклад, захист авторських прав може мати вираз у формі подання прогінаторного позову, або позову про визнання авторських прав за певною особою в порядку спадкування тощо.

До того ж сумнівним видається позиція вчених, котрі вбачають відмінність категорій «охорони» від «захисту» у суто юридичній природі

останньої категорії. Адже, як вже було зазначено раніше, захист у широкому розумінні може полягати також і у позаправових за своїм характером діях: фактичних (наприклад, самозахист), фінансових, адміністративно-господарських (наприклад, санкцій) та багатьох інших.

Крім того, незважаючи на те, що захист авторських прав у вузькому розумінні є певною сукупністю засобів і способів, пов'язаних із здійсненням суб'єктивних прав, його об'єктом можуть бути також і порушені охоронювані законом інтереси, опосередковані або неопосередковані суб'єктивним правом.

Важливо, на наше переконання, відмітити, що пов'язаність категорії «захист» саме із правом суб'єктивним, а також його онтологічна активність, виникнення як реакція на неправомірні дії іншої особи, дозволяє розглядати його як одну з форм здійснення авторських прав. Зі свого боку, охорона, пов'язана із правом об'єктивним, знаходить свій вияв у формі статичних, незмінних відносно волі суб'єкта, категорій, таких як норми права, норми моралі, звичаї ділового обороту та інших. Саме тому охорона авторських прав хоча і є первинною, висхідною відносно захисту, категорією, аналогічно як і об'єктивне право є онтологічно первинним відносно права суб'єктивного; однак за своєю сутністю, метою та характером заходів охорона авторських прав докорінно відрізняється від системи заходів із захисту таких прав та категорії «здійснення прав» загалом. Як слушно стверджувала О.Б. Андрейцева, підкреслюючи нормативно-регулюючу роль категорії «охорона прав», при охороні відносин власності різні норми та інститути цивільного права відіграють неоднакову роль. Одні з них охороняють відносини власності шляхом їхнього визнання, тим самим поширюючи на них захист цивільного закону. Інші правила забезпечують необхідні умови для реалізації прав і в цьому сенсі теж важливі для їхньої охорони. Нарешті, треті встановлюють несприятливі наслідки для порушників прав, тобто безпосередньо захищають їх від протиправних посягань [138, с. 43].

На взаємообумовленості захисту, зокрема, судового, із здійсненням суб'єктивних прав у практичній площині зазначав і суддя Верховного Суду

С.О. Погрібний, узагальнюючи судову практику щодо способів захисту цивільних прав та інтересів. Правозастосовець вказував, що у разі порушення (невизнання, оспорювання) суб'єктивного цивільного права чи інтересу у потерпілої особи виникає право на застосування конкретного способу захисту. Цим правом на застосування певного способу захисту і є права, які існують у рамках захисних правовідносин. Тобто спосіб захисту реалізується через суб'єктивне цивільне право, яке виникає та існує в рамках захисних правовідносин (зобов'язань) [139].

З огляду на зазначене, категорію «захист» у контексті інституту авторського права слід розуміти як динамічний та індивідуалізований механізм передусім юридичних, але також і адміністративно-господарських, фінансових та інших за своїм характером засобів і способів, спрямованих на протидію порушенню авторських прав та пов'язаних із ними законних інтересів, відновленню правового становища суб'єкта, котре існувало до відповідного правопорушення. При цьому, як вже було проілюстровано вище, на думку багатьох вчених, основною формою захисту авторських прав є саме судова.

Закон України «Про авторське право та суміжні права», як й інші нормативно-правові акти, чіткого визначення поняттю «судовий захист авторських прав» не надає, водночас прямо визначає основні способи його здійснення. Так, профільний Закон у статті 54, чітко вказуючи, що визначений ним перелік не є виключним, перелічує такі способи судового захисту авторських прав, як: 1) визнання авторського права; 2) відновлення становища, яке існувало до порушення; 3) припинення та/або заборону вчиняти дії, що порушують авторське право та/або суміжні права чи створюють загрозу їхнього порушення; 4) стягнення винагороди, передбаченої законодавством про авторське право і суміжні права; 5) відшкодування моральної шкоди; 6) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права; 7) припинення підготовчих дій до порушення авторського права; 8) опублікування за рахунок порушника в засобах масової інформації даних про

допущені порушення авторського права та судові рішення щодо цих порушень [16].

Дещо ширший перелік способів судового захисту, зокрема, і авторських прав, визначає Цивільний кодекс України, котрий, крім вищезазначених, окреслює також і такі дії: 1) визнання правочину недійсним; 2) зміна та припинення правовідношення (може бути здійснене у судовому порядку); 3) відшкодування немайнової шкоди [111].

Незважаючи на те, що низка вчених [140, с. 133] ототожнюють способи судового захисту авторських прав, зазначені у положеннях Цивільного кодексу України та Закону України «Про авторське право та суміжні права», наприклад, відшкодування немайнової шкоди (ст. 16 ЦК України) та відшкодування моральної шкоди (ст. 54 профільного Закону) [16], на нашу думку, різниця між ними наявна. Так, немайною шкодою є будь-які негативні наслідки неправомірних дій, котрі не мають безпосереднього матеріального вираження, але завдають втрат особистим немайновим благам або суспільним інтересам. Як наслідок, немайнова шкода охоплює, крім моральної шкоди, також і репутаційну шкоду та шкоду, що може заподіюватись публічному благу (історико-культурним цінностям, суспільному порядку тощо). Також немайнова шкода, на відміну від моральної, може бути завдана не тільки фізичним, але юридичним особам (наприклад, репутаційна).

Аналогічно і передбачений ст. 16 ЦК України спосіб захисту «зміна та припинення правовідношення», на наше переконання, не є тотожним будь-яким способам захисту, переліченим у Законі України «Про авторське право та суміжні права», та може бути застосований судом навіть до моменту фактичного вчинення правопорушення. Наприклад, подання особою до суду заяви про забезпечення позову з вимогами про тимчасове зупинення дії договору про передачу авторських прав на персонажа твору.

Варто відзначити, що у контексті авторських прав на частину твору вибір оптимального способу їхнього судового захисту має надзвичайно

важливе значення. Як зазначала Велика Палата Верховного Суду у постановках від 29.09.2020 у справі № 378/596/16-ц та від 15.09.2022 у справі № 910/12525/20, неправильно обраний спосіб захисту зумовлює прийняття рішення про відмову в задоволенні позову незалежно від інших встановлених судом обставин. Проте, якщо обраний позивачем спосіб захисту не передбачений законом або договором, але є ефективним та не суперечить закону (а закон або договір, зі свого боку, не визначають іншого ефективного способу захисту), то порушені право чи інтерес позивача підлягають захисту обраним ним способом (адже, як вже було зазначено вище, перелік можливих способів захисту авторських прав, вказаний у ЦК України та профільному законодавстві, не є вичерпним) [141].

Неефективність обраного позивачем способу захисту авторських прав має наслідком імперативну відмову суду у задоволенні позовних вимог у зв'язку із тим, що, як ми вже зазначали вище, право на судовий захист, на відміну від охорони, є лише однією з форм здійснення суб'єктом авторських прав. Відповідно, вибір особою неефективного (тобто такого, який навіть у випадку задоволення судом заяви по суті спору, не призведе до відновлення порушеного права, усунення перешкод у його здійсненні, досягнення інших цілей, у зв'язку із яким така заява подавалась) способу судового захисту свідчить про необґрунтованість позовних вимог, а точніше – факт порушення суб'єктивного матеріального права або охоронюваного законом інтересу, на захист яких подано позов [141].

При цьому відповідно до постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 серпня 2018 року у справі № 925/1265/16 під способами захисту суб'єктивних прав розуміють закріплені законом матеріально-правові заходи охоронного характеру, за допомогою яких проводиться поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника. Особа має право пред'явити в суді таку вимогу на захист цивільного права, яка відповідає змісту порушеного права та характеру правопорушення. Пряма чи

опосередкована заборона законом на захист певного цивільного права чи інтересу не може бути виправданою [142], [139].

Крім критерію ефективності, вітчизняні суди з формальної точки зору перевіряють обраний позивачем спосіб судового захисту на відповідність ознакам належності та правомірності [139]. У постанові від 25 вересня 2019 року, справа № 753/2187/17, Верховний Суд надав тлумачення критерію «належності», зазначивши, що, як правило, особа, права якої порушено, може скористатися не будь-яким, а цілком конкретним способом захисту свого права. Переважно спосіб захисту порушеного права прямо визначається спеціальним законом і регламентує конкретні цивільні правовідносини [143]. Критерій правомірності, як прямо слідує з його назви, ставить вимогу до способу судового захисту своїм змістом не порушувати права відповідача та третіх осіб.

Однак, перш ніж перейти до формування висновків щодо особливостей судового захисту, зокрема, вибору вірного способу судового захисту авторських прав на частину твору, слід зазначити також і про наукове розуміння цієї категорії. Загальноприйнятною у доктринальній сфері є позиція, що судова форма захисту – це визначена законом діяльність судових органів щодо захисту прав, з'ясування фактичних обставин, застосування норм права та фактичного розв'язання правового конфлікту [144]. При цьому, як зазначає А.О. Вербицька, головною ознакою процесуально-правового способу захисту авторських прав є залучення владних органів в якості суб'єктів правозастосовчої діяльності, яка в конкретному випадку захисту прав спрямовується на зупинення їхнього порушення та відновлення порушеного права [124, с. 139].

Щодо безпосередньо способів судового захисту авторських прав, то у теоретичній площині усталеними є дві класифікації вказаних категорій. Перша – поділ способів судового захисту на загальні та спеціальні. До перших зазвичай вчені відносять способи захисту, передбачені Цивільним кодексом України, а до спеціальних – положеннями Закону України «Про авторське

право та суміжні права» та інших спеціальних нормативно-правових актів. Зокрема, О.Д. Лубчук у контексті вибору між загальним та спеціальним способом захисту стверджує, що застосування конкретного способу захисту визначається індивідуально, виходячи із характеру й ступеня порушення авторського права [145, с. 157]. Однак, слід погодитись із Г.В. Омельченком та В.А. Шевченко, що жоден із загальних способів захисту не може застосовуватися до всіх без винятку цивільних прав, зокрема, авторського права та суміжних прав [146, с. 52].

Другою відомою класифікацією є поділ усіх способів захисту на: 1) превентивно-пресікальні, які спрямовані на попередження та припинення порушення чи реальної загрози вказаних дій); 2) відновлювальні, які спрямовані на відновлення порушеного права; 3) компенсаційні, які спрямовані на додаткове компенсування збитків, що пов'язані із порушенням особистого немайнового права [146, с. 158], [147, с. 193-194].

З огляду на зазначене, ми можемо дійти низки висновків щодо судової форми захисту авторських прав на частину твору, а також способів захисту таких прав і пов'язаних із ними законних інтересів.

По-перше, на думку більшості вчених, під судовою формою захисту авторських прав і законних інтересів слід розуміти дії уповноважених судових органів, спрямованих на поновлення порушених цивільних прав, з'ясування фактичних обставин, застосування норм права захисту прав та розв'язання правового конфлікту. Водночас, на наше переконання, в аспекті захисту прав на частину твору таке визначення потребує низки уточнень. Так, у відповідності до ст. 124 Конституції України та відповідних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» правосуддя в Україні здійснюють виключно суди [115]. Водночас, чи можна сказати, що вирішення спорів у сфері авторських прав за допомогою та/або на основі судової форми здійснюють лише суди? Вважаємо, що ні. Суб'єктами розгляду таких справ можуть слугувати і деякі юрисдикційні органи у виключних випадках, прямо встановлених законодавством України. Зокрема, статтею 55 Закону України

«Про Конституційний Суд України (далі – КСУ)» прямо передбачено, що особа має право подати конституційну скаргу, котра є письмовим клопотанням до КСУ щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу [148]. Незважаючи на те, що в межах провадження за конституційною скаргою предметом розгляду КСУ є положення закону України, орган оцінює їхню відповідність Конституції України в контексті конкретної справи та вже фактично порушених прав конкретної особи/осіб, що, на нашу думку, частково охоплюється категорією «судовий захист авторських прав». Аналогічно, відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі – ЄСПЛ), суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [149]. Подібні положення містяться і в процесуальних законах України, зокрема, у ст. 10 ЦПК України [150]. Наприклад, у рішенні ЄСПЛ у справі «Коротюк проти України» (Заява № 74663/17, 19.01.2023) заявниця скаржилася на неспроможність держави захистити її авторські права на книгу, частини якої були незаконно розповсюджені. ЄСПЛ визнав, що заявниця володіла «майном» у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції, і це положення застосовується [151]. Практика далі – ЄСПЛ також узагальнює принципи доступу до судового захисту, включаючи заборону розгляду справ *in absentia* (за відсутності обвинуваченого) з порушенням його прав [152, с. 417].

Варто також наголосити, що основною метою судової форми захисту авторських прав на частину твору є не «вирішення» спору, а саме його врегулювання. Адже переважна більшість спорів у вказаній сфері не має жодної суспільної шкідливості або небезпеки і має цінність виключно для приватно-правових відносин сторін конфлікту. Саме тому учасники судового процесу мають змогу вирішити судовий спір на стадії підготовчого провадження або під час судового розгляду, до ухвалення судом кінцевого

рішення. Звуження способів судового захисту авторських прав та законних інтересів на частину твору виключно до тих, що пов'язані із «вирішенням» конфлікту, на нашу думку, є застарілим і не завжди призводить до усунення дійсних причин конфлікту між сторонами. Як слушно наголошувала Л.І. Галупова, перевагою врегулювання конфлікту у сфері права інтелектуальної власності, на відміну від вирішення спору, є встановлення істинних причин його виникнення, які можуть бути неусвідомлені сторонами на етапі його розвитку та не з'ясовуються при вирішенні спору в адміністративному, судовому порядках [153, с. 52]. Способами судового захисту, спрямованими саме на врегулювання конфлікту, є, на наше переконання, врегулювання спору за участю судді (Глава 4 Розділу III ЦПК України) [150], а також самотійне врегулювання сторонами конфлікту до прийняття судом кінцевого рішення по суті спору. Останнє може мати місце у зв'язку із тим, що в процесі подання заяв по суті спору: позову, відзиву, заперечення тощо – сторони чітко формулюють та висловлюють свою офіційну позицію щодо суті спору, комунікують щодо причин та передумов конфлікту, що може призводити до його врегулювання ще на перших стадіях судового процесу. Зокрема, у справі № 199/355/22 сторонам вдалося самотійно врегулювати спір, у результаті чого позивач добровільно відмовився від позову та клопотав про закриття цивільного провадження [154].

По-друге, для вирішення питання щодо вибору вірного способу судового захисту авторських прав недостатньо лише виходити із характеру і ступеня порушення таких прав, як вказували вищевикладені вчені. На нашу думку, на вибір правильного захисного інструментарію впливають усі юридично значимі елементи спору, зокрема (але не виключно): правовий статус та правове становище учасників спору, характер взаємовідносин із ними, наявність третіх сторін у спорі та ступінь їхньої участі у спорі; сутність порушеного суб'єктивного права та/або охоронюваного законом інтересу, характер такого порушення, вартісна оцінка його збитків; наявність чи відсутність зустрічних позовних вимог тощо. Водночас вказані ознаки є

загальними та не можуть вважатись достатніми для вибору оптимального способу захисту порушеного/невизнаного права на частину твору. Крім того, як слушно зауважує ряд вчених, коло суб'єктів цивільного процесу є значно ширшим, ніж у цивільному праві. Слід також зазначити наявність особливого учасника цивільного процесу – суду [155, с. 484].

До специфічних ознак, які впливають на вибір способу судового захисту авторських прав та законних інтересів на частину твору, а також загалом на особливості судового розгляду таких спорів, належать: а) потенційна невизнаність частини твору охороноздатною (адже такі критерії охороноздатності, як оригінальність, самостійність, творча завершеність, наявність змістовного зв'язку із твором, не є абсолютно визнаними, і їхня «притаманність» частині твору повинна доводитись у кожному окремому випадку); б) частина твору може захищатись у межах судового розгляду як самостійний об'єкт авторських прав або як складова іншого об'єкта інтелектуальної власності чи засобу індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг; в) частина твору може бути проміжним результатом інтелектуальної творчої діяльності, а тому спір між сторонами може виникнути у зв'язку із доопрацюванням автором частини твору, суттєвої переробки її змісту тощо; г) потрібно брати до уваги, що частина твору має різноманітні зв'язки із твором, іншими частинами твору, похідними від первинної частини елементами твору, а тому зміна правового статусу частини твору може впливати на названі об'єкти авторських прав; д) на докомпозиційному та посткомпозиційному етапах визначення змісту частини твору співучасть осіб може мати зовсім різний характер, не обмежений лише індивідуальним авторством та співавторством; е) чинне законодавство, як і судова практика, не містить чітких дефініцій різновидів частин твору, як-от персонаж, назва, образ, заголовок тощо; є) визначальну роль у дослідженні питання охороноздатності частини твору відіграють експертні установи.

Саме тому основними способами судового захисту авторських прав та законних інтересів на частину твору є: 1) визнання авторського права на

частину твору; 2) зобов'язання порушення прав (зокрема, використання частини твору); 3) зобов'язання відшкодувати матеріальну та немайнову шкоду; 4) припинення та/або заборона вчиняти дії, що порушують авторське право; 5) відновлення становища, яке існувало до порушення; 6) спростування недостовірної інформації; 7) судова заборона.

При цьому хоча ЦК України у відсылній нормі статті 5 визначає, що суд здійснює захист прав та законних інтересів лише у спосіб, визначений законом або договором, профільний Закон дозволяє вийти за межі імперативно окреслених способів захисту авторських прав та обрати будь-який інший спосіб, який особа вважає ефективним. Як слушно вказувала Л.І. Галупова, особа може обирати будь-який спосіб захисту своїх прав та інтересів за умови, що він не суперечить законодавству [153, с. 101].

По-третє, варто відзначити, що дискреційні повноваження суду в оцінці обраного заявником способу захисту порушеного авторського права значно обмежуються принципами безсторонності та диспозитивності (у процесуальному значенні) суду. Тобто, керуючись критеріями ефективності, належності та правомірності, суд лише зовнішньо, формально, оцінює спосіб захисту сторони, зіставляючи його із змістом та підставами позовних вимог, і, відповідно, роблячи висновок лише щодо того, чи може обраний позивачем спосіб захисту у разі ухвалення позитивного рішення відновити його порушене право. Зі свого боку, безпосередньо особа, чиї права, свободи та законні інтереси були порушені/невизнані, повинна здійснити абсолютно оптимальну, а не відносно ефективну перевірку обраного способу захисту, адже лише їй відомі всі обставини справи та лише вона має можливість надавати оцінку внутрішньої, змістовної складової, обраного судового захисту до моменту ухвалення судом рішення по суті спору.

Крім того, слід взяти до уваги, що наднаціональні акти ставлять вищі вимоги до оцінки способу судового захисту авторських прав, ніж українське законодавство. Зокрема, ч. 1 та ч. 2 ст. 230 Угоди про асоціацію з ЄС, крім вищезазначених, передбачає такі вимоги до способів захисту у цій сфері:

1) мають бути добросовісними і справедливими; 2) не повинні бути надмірно складними чи дорогими або спричиняти необґрунтовані строки або не виправдані затримки; 3) мають бути співрозмірними і стримуючими; 4) мають застосовуватись таким чином, щоб уникнути створення перешкод законній торгівлі та забезпечити їхній захист від зловживань [156]. Вказане, на нашу думку, повинно бути враховано судами України під час розгляду справ у сфері захисту авторських прав на частину твору.

3.2. Особливості застосування способів судового захисту авторських прав на частину твору

Як вже було зазначено вище, однією з основних умов, котрі повинні бути врахованими під час вибору конкретного способу судового захисту авторських прав на об'єкт, є характер порушеного права. Внаслідок різноманітності та багатоманітності частин творів як об'єктів авторських прав, їхнього використання у більшості сфер комерційної діяльності вони стають об'єктами майже усіх відомих видів правопорушень: творча крадіжка, передрук, плагіат, піратство, камкординг, умисне ухилення від сплати авторської винагороди, незаконна адаптація/модифікація частини твору, ремікс без дозволу автора (зокрема, мелодій), незаконне включення частини твору до складеного твору (збірки, підручники тощо), незаконна ретрансляція (телебачення, стрімінг) та багато інших. Частини творів, зокрема, персонажі, незаконно використовуються і в інтернет-просторі, а тому нерідко є об'єктами також вторинних (непрямих) порушень авторських прав за допомогою використання спеціальних комп'ютерних програм. Зокрема, А.В. Кирилюк досліджувала факти незаконних публікацій та розповсюдження ключів до програмного забезпечення. Так звані «кряки», які є популярним засобом подолання технічних засобів захисту об'єктів авторського права або ж дозволяють вилучити та/або замінити інформацію на об'єкті авторського права щодо його законного правовласника [157, с. 62]. Не менш поширеним останнім часом є використання програм штучного інтелекту, котрі здатні

істотно переробляти персонажів, образи, частини музичних творів, з метою надання їм «відносної унікальності», для подальшого використання без згоди власника у композиціях третіх осіб.

Водночас характер правопорушення, як і більшість досліджених вченими умов застосування способів судового захисту, є загальними і впливають скоріше на вибір позивача щодо стратегії і тактики під час судового розгляду [158, с. 96], а не на вибір чіткого способу такого захисту. Зі свого боку, специфічною умовою, котра найбільше впливає на вибір способу судового захисту авторських прав на частину твору, є те, що правопорушення таких прав зазвичай оспорюють не лише презумпцію авторства особи на частину твору, але і самотійність, оригінальність, творчу завершеність безпосередньо такої частини та загалом – можливість захисту такої частини як окремого об'єкта інтелектуальної власності. Саме тому вибір позивачем оптимального способу судового захисту прав на частину твору майже ніколи не обмежується лише одним із таких способів. У більшості кейсів заявник обирає один спосіб, спрямований на захист особистих немайнових та/або майнових прав суб'єкта на частину твору або усього твору, до складу якого входить така частина, та один спосіб – на визнання частини твору охороноздатною або доведенню притаманності їй однієї з таких вимог.

Наприклад, у справі № 916/2438/20, що була предметом розгляду Касаційного господарського суду ВС, позивач, хоча і не звертався до суду із вимогою про визнання прав на частину твору, проте суд здійснював оцінку доказів за таким алгоритмом: оцінив докази на підтвердження охороноздатності частин твору (у договорі, укладеному між контрагентами, чітко вказувалось, що «охоронювані елементи фільмів» – це юридично значимі охоронювані елементи фільмів, такі як назви фільмів, імена/найменування персонажів фільмів, Лунтік, Бджолень, Кузя, Міла, Пупсень, Вупсень, Корній Корнійович, Мудрий Піскар, Мураха та інші: образи/зображення персонажів фільму) – дослідив докази на підтвердження належності позивачеві майнових прав на ці частини твору (тобто фактично

визнав за позивачем авторські права на частину твору) – дослідив наявність факту порушення авторських прав на частину твору – оцінив обґрунтованість позовних вимог позивача (у цьому випадку позивач просив суд стягнути з відповідача збитки у вигляді упущеної вигоди, якою є неотриманий ліцензійний платіж за використання об'єктів авторського права) [159].

Одним із найбільш поширених способів судового захисту авторських прав на частину твору, котрий потребує додаткового дослідження, є **визнання авторського права**. Так, застосування вказаного засобу регулюється положеннями п. 1 ч. 2 ст. 16 ЦК України, а також п. «а» ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право та суміжні права». Як вказує А.С. Новосад, визнання права як спосіб захисту цивільних прав застосовується у випадку, коли наявний спір про право як таке, тобто право, що належить конкретній особі, не визнається іншою особою, або у разі відсутності правовстановлюючих документів, що засвідчують приналежність об'єкта права особі [160, с. 112]. При цьому, на думку вченої, застосування вказаного способу судового захисту здійснюється, коли конкретного правопорушення фактично не відбувається.

Погоджуючись із загальною дефініцією А.С. Новосад щодо змісту категорії «визнання прав», а також констатуючого, певною мірою декларативного характеру цього способу захисту, не можемо повною мірою погодитись із твердженням науковця. Дійсно, у багатьох випадках звернення до суду із позовом про визнання прав не завжди здійснюється як засіб протидії незаконній діяльності конкретних суб'єктів. Однак, по-перше, відсутність активних протиправних дій конкретної особи не свідчить про те, що її права не можуть бути порушені самим лише фактом невизнання таких прав публічною владою та третіми особами. Адже не випадково цивільним законодавством визнання права віднесено як один із різновидів саме способів захисту прав, а не, наприклад, способів встановлення юридичного факту. По-друге, визнання авторських прав, особливо на частину твору, рідко здійснюється шляхом подання позову лише із цією матеріально-правовою

вимогою. Навпаки, такий спосіб судового захисту супроводжується синергічним поданням вимог про відшкодування матеріальної або немайнової шкоди, визнання правочину недійсним, судову заборону тощо.

У цьому аспекті слід погодитись із думкою К.О. Зерова, котрий зазначає, що визнанню прав властиві такі характерні ознаки, як: 1) його реалізація можлива виключно в межах юрисдикційної форми захисту; 2) він може мати самостійний характер; 3) він не створює нових матеріальних правовідносин; 4) він має констатуючий характер; 5) цей спосіб захисту може не обмежуватися лише проханням до суду офіційно визнати факт авторства, а й бути адресованим відповідачу та доповнений вимогою зобов'язати останнього публічно визнати авторство позивача [161, с. 150].

Таким чином, позов із вимогою про визнання авторських прав подається у трьох випадках: а) коли фактичний стан суспільних відносин не є визначеним [162, с. 77] (у такому випадку застосування цього способу судового захисту нагадує визнання юридичного факту, зокрема, у разі визнання майнових прав частини твору в порядку спадкування); б) коли права правоволодільця порушені конкретною особою приватного або публічного права, і для відновлення таких прав необхідно визнати визнання їхньої належності позивачу; в) коли факт невизначеності правового становища створює ситуацію, за якою авторські права та/або охоронювані законом інтереси особи істотно порушуються, хоча жодних активних дій, націлених на порушення/невизнання/оспорення прав позивача, конкретними суб'єктами не здійснено.

Вказана закономірність є загальною та характерною для будь-яких об'єктів авторських прав. Водночас, ведучи мову про частину твору, котрій, як вже зазначалось вище, властиве правове становище, протилежне презумпції авторства, а саме «потенційна невизнаність частини твору охороноздатною», питання визнання права на частину твору завжди має першочерговий характер. Наприклад, у рішенні Господарського суду міста Києва від 27.11.2024 у справі № 910/11219/19 Маттел Інк. звернулось до ТОВ «Паритет-

Тойс» щодо порушення авторських прав на скульптуру форми голови ляльки «Barbie CEO». Позивач вимагає заборонити відповідачу використовувати скульптуру в ляльках «Ася» та стягнути компенсацію в розмірі 928 850,63 грн за порушення авторських прав [163]. Незаконно використовуючи вказану частину твору, відповідач вказував, що об'ємне зображення голови людини не можна визнати оригінальним або таким, що є результатом творчої праці автора. Так, для того, щоб називатися «скульптурою», відповідний об'єкт повинен бути твором образотворчого мистецтва. Відповідно, навіть враховуючи, що матеріально-правові вимоги позивача були спрямовані лише на заборону вчиняти певні дії та стягнення компенсації, предмет спору становило саме питання визнання голови скульптури об'єктом авторських прав, а також визнання позивача суб'єктом, якому належать майнові права на такий об'єкт.

В ЄДРСР можна віднайти сотні подібних рішень, котрі дають нам можливість дійти висновку, що в аспекті авторських прав на частину твору такий спосіб судового захисту, як визнання прав, не може розумітись як лише «матеріально-правова вимога» або «матеріально-правовий захід охоронного характеру» (див. постанову ВП ВС від 22 серпня 2018 року у справі № 925/1265/16) [142]. Вона є значно ширшою категорією, котра не завжди має формальне вираження у вигляді конкретної вимоги, проте у будь-якому випадку складає предмет позову. Визнання авторського права на частину твору, на нашу думку, є певним юридичним фактом, котрий повинен бути встановлений судом у кожному спорі, пов'язаному із захистом прав на частину твору, подібно як у цивільних та господарських справах обов'язковим етапом доказування є доведення позивачем авторських прав на твір.

Одним із найбільш поширених способів судового захисту авторських прав на частину твору є вимоги про **припинення та/або заборону вчиняти дії, що порушують авторське право чи створюють загрозу їхнього порушення**, передбачені п. 3 ч. 2 ст. 55 Закону України «Про авторське право та суміжні права» [16]. Варто відзначити, що у статті 16 ЦК України

закріплено як спосіб судового захисту лише «припинення дії, яка порушує право» [111], а ч. 2 ст. 20 «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» передбачено вимогу про припинення порушення прав власника свідоцтва за його вимогою, котра при цьому може бути виражена у судовій формі [13]. Крім того, у статті 432 ЦК України передбачені конкретні дії, котрі мають спільну природу із вищезазначеними способами судового захисту, а саме:

- 1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;
- 2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;
- 3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності, та знищення таких товарів за рахунок особи, яка вчинила порушення;
- 4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності, або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь за рахунок особи, яка вчинила порушення [111].

Відповідно, вказані способи судового захисту авторських прав та законних інтересів полягають у зверненні до суду із вимогою зобов'язати порушника припинити (тимчасово або на невизначений строк) всі дії, які порушують або створюють загрозу порушення особистих немайнових та виключних майнових прав автора (чи іншого правовласника). Такі вимоги у контексті захисту прав на частину твору, крім вже окреслених у ст. 432 ЦК України, зазвичай полягають у забороні виготовлення та/або розповсюдження копій товарів із зображенням персонажів, образів, назв творів; блокування реклами або інших форм публічного використання частин творів; видалення матеріалів, що порушують авторські права на частину твору з інтернет-ресурсів; заборона на адаптацію чи модифікацію частини твору (вказане є поширеним під час використання персонажів та образів під час створення кінофільмів та відеоігор).

При цьому хоча «припинення дій, що порушують права» та «заборона вчиняти дії, що порушують права» є близькими способами судового захисту і досить часто ототожнюються науковцями або характеризується науковцями виключно разом, різниця між ними існує. Про це, зокрема, свідчить безпосередньо формулювання профільного закону, а також приклади з судової практики. Наприклад, постановою Львівського апеляційного господарського суду у справі № 1/418-5/95, котра була залишена без змін постановою Вищого господарського суду України, суд задовольнив позовні вимоги приватного підприємства «Політеп» про зобов'язання ПП «МАО» припинити порушення прав на винахід за патентом № 52836 та заборону використовувати цей винахід [164]. До того ж, як зазначає А.С. Штефан, на відміну від припинення дій, що порушують право чи створюють загрозу його порушення, заборона дій може стосуватися не лише дій, які уже вчиняються, а й дій, які ще не вчинені, і якщо правоволодільцю стає відомо, що певна особа має намір вчинити якісь дії, що порушуватимуть його авторське право чи створюватимуть загрозу такого порушення, правоволоділець може вимагати заборонити цій особі вчиняти такі дії [165, с. 44], [166, с. 41].

Водночас, досліджуючи вказане питання з практико-прикладної точки зору та в контексті частини твору, ми можемо виокремити ряд інших критеріїв розмежування. Так, «припинення» зазвичай застосовується щодо діянь, у яких безпосередньо виразилось вчинене правопорушення, зокрема, непоодинокими є випадки звернення особи до суду безпосередньо із вимогою «припинити порушення авторських прав та/або законних інтересів». Зі свого боку, «заборона» найчастіше покладається судом на дії, похідні від тих, у яких виразилось безпосередньо вчинене правопорушення, або ті дії, без зупинення яких ефективно відновити порушене право, компенсувати завдані збитки, виявляється неможливим. Крім того, припинення судом певних дій може мати за своєю сутністю як тимчасовий характер (наприклад, до моменту укладення ліцензійного договору, виплати компенсації, продовження строку дії договору), так і постійний. Однак «заборона дій» є постійною і діє до моменту

суттєвої зміни характеру правовідносин, у яких перебували сторони, зокрема, шляхом повного усунення причин правопорушення (наприклад, сторона повністю прибрала з обкладинки книжок персонажа твору, який використовувався без згоди автора, внаслідок чого заборона на публікацію таких книжок втратила сенс), або до моменту зняття такої заборони органом, котрий її застосовував, іншим компетентним органом публічної влади.

Так, зокрема, щодо захисту від такого специфічного виду правопорушення, як використання частини твору у спосіб, що спаплюжує, неорганічно та «вульгарно» передає на зміст твору/первинної частини твору (наприклад, як у справі про «Веркін квас похмільний»), ефективним способом захисту видається застосування саме заборони на вчинення відповідних дій, оскільки припинення такого правопорушення не зможе захистити авторські права повною мірою.

Важливо також зауважити декілька особливостей застосування як заборони, так і припинення вчинення дій, що порушують авторські права на частину твору. Перше – це те, що особа, стосовно якої застосовується відповідний спосіб судового захисту, не завжди є суб'єктом вчинення правопорушення або у її діях не обов'язково є умисел у вчиненні правопорушень. Про вказане зазначала О.Д. Лубчук у процесі дослідження способів захисту прав інтелектуальної власності на кінематографічні твори, а також Пленум Вищого господарського суду у постанові від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності», який як акт «soft law» має значний вплив на формування правозастосовчої практики у сфері авторських прав. Так, у постанові зазначено, що відсутність вини порушника не звільняє його від обов'язку припинити порушення права інтелектуальної власності, а так само не виключає застосування щодо нього заходів, спрямованих на захист таких прав [145, с. 160].

До того ж щодо заборони вчиняти дії, на нашу думку, не зовсім коректним є твердження про те, що «заборона» може застосовуватись також і

у випадку, якщо «особі стає відомо, що певний суб'єкт має намір вчинити якісь дії, що порушуватимуть його авторське право». Адже відповідно до усталеної практики Верховного Суду для реалізації судового захисту необхідним є вже наявне порушення права, тоді як ймовірність майбутнього порушення є лише припущенням, яке не може бути предметом судового реагування. При цьому суд не вправі виходити за межі заявлених позовних вимог і самостійно обирати інші способи захисту, навіть якщо існує очевидна можливість порушення прав позивача. Аналогічного висновку доходив Верховний Суд, зокрема, у постанові від 24 травня 2017р у справі № 6-951цс16 [166].

Відповідно, для застосування судом заборони щодо вчинення дій, які станом на день подання позову ще не порушили авторське право позивача на частину твору, необхідним є дотримання трьох умов: а) позивачу має бути не просто «відомо» про можливість порушення прав, а повинні бути беззаперечні докази такого ризику; б) майбутнє порушення авторських прав повинне бути чітким та конкретним, а тому і вимога про заборону вчинення певних дій також повинна мати чітку та належну, з точки зору оцінки ефективності способу захисту прав, форму; в) бажано, щоб вимога про таку «заборону» мала прямий причинно-наслідковий зв'язок із іншою матеріально-правовою вимогою, спрямованою на дії, які вже порушують права позивача. У випадку, якщо позивачем не виконується перша умова, застосування будь-якого способу судового захисту є неможливим. У разі невиконання другої умови судом буде відмовлено у задоволенні позовних вимог, оскільки, як вже було зазначено вище, «для захисту права суду необхідний факт його порушення, а чи відбудеться це у майбутньому – невідомо» [166]. Зокрема, у справі № 569/8868/15-ц про неправомірне використання ТОВ «Видавництво «Начальна книга-Богдан» та ТОВ «Рівнекнига» Рівненської обласної ради персонажа «Капітошка» на обкладинці зошита суд відмовив у задоволенні позовних вимог позивача в частині заборони використовувати літературно-художній персонаж «Капітошка» без її дозволу у зв'язку із абстрактністю таких вимог,

їхньою неналежністю, а також тому, що такі вимоги стосуються дій «на майбутнє» [167].

Щодо третьої умови, то її дотримання має рекомендаційний характер для позивача, проте її дотримання сприяє ефективності судового захисту порушеного авторського права.

У попередньому підрозділі також було акцентовано увагу на такому способі захисту авторських прав, як **судова заборона**. Вказаний спосіб захисту визначений у ст. 11 Директиви 2004/48/ЄС, хоча також згадується і у ст. 238 Угоди про асоціацію України з ЄС, і у ч. 3 ст. 8 Директиви 2001/29/ЄС. Відповідно до положень ст. 11 Директиви 2004/48/ЄС держави-члени ЄС повинні гарантувати, що у разі ухвалення судового рішення, яким встановлено порушення права інтелектуальної власності, судові органи мають можливість видати розпорядження, спрямоване на заборону продовження такого порушення. У випадках, передбачених національним законодавством, невиконання заборони за потреби підлягає санкціонуванню шляхом накладення штрафу з метою забезпечення її дотримання [168].

Ряд вчених розглядають вказаний спосіб судового захисту як більш досконалішу форму «припинення та/або заборони вчиняти дії, що порушують авторські права», закріплену у національному законодавстві, а саме – у п. 3 ч. 2 ст. 16 ЦК України. Зокрема, І.Є. Якубівський вказує, що основна перевага бачиться у тому, що ставиться мета не просто припинити дію, якою порушується право, але й заборонити вчинення подібних дій у майбутньому. Більше того, передбачено можливість стягнення штрафу за невиконання такої заборони, що покликано стимулювати особу, щодо якої постановлено рішення про заборону, до виконання даного рішення [169, с. 69].

Незважаючи на те, що судова заборона видається судом вже після ухвалення судового рішення по суті справи, тобто не є результатом задоволення позовних вимог, вказану категорію все ж таки слід віднести до способів судового захисту авторських прав, з огляду на мету застосування такого способу, його організаційну та процедурну самостійність. На нашу

думку, вказаний спосіб за своїм змістом є дещо схожим на наказне провадження (в частині видачі судового наказу, а також того, що спір про право вже вирішено) та процедури розгляду судом звіту про виконання судового рішення. Останній інститут, аналогічно судовій забороні, за письмовою заявою стягувача дозволяє суду зобов'язати боржника подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення у справах, пов'язаних із захистом немайнових прав (див., наприклад, ст.ст. 453-1–454-4 ЦПК України або 382-1–382-3 КАС України). При цьому, аналогічно судовій забороні, за наслідком розгляду звіту про виконання судового рішення суд може накласти штраф на відповідача у разі невиконання.

Звісно, судова заборона у розумінні актів законодавства ЄС, є процедурно простішим інститутом і самостійним способом захисту порушеного права. Однак, на наше переконання, замість запровадження нового інституту і нагромадження нормативного масиву доцільніше оптимізувати наявні інститути і ввести в судову практику вищевикладені умови застосування такого способу судового захисту, як «припинення та/або заборона вчиняти дії, що порушують авторське право чи створюють загрозу їх порушення».

Інститут визнання правочину недійсним відіграє ключову роль у захисті авторських прав, особливо на частину твору. Як і щодо будь-яких об'єктів інтелектуальної власності, умови визнання правочину або його окремої частини недійсними передбачені у ст.ст. 215 та 217 ЦК України. Водночас в аспекті застосування цього способу захисту авторських прав на частину твору більшість проблем практико-прикладного поля виникають не у зв'язку із поданням відповідних вимог, а у зв'язку із недоліками, допущеними сторонами під час укладення вже оспорюваного правочину. Як слушно вказувала І.В. Давидова, більшість компаній, які прямо пов'язані з використанням об'єктів авторського права в більшій своїй частині усвідомили важливість укладення грамотних договорів про використання об'єктів

авторського права. Вони вже зрозуміли, що авторські договори – це не доповнення до їхнього бізнесу, це і є їхній бізнес [169, с. 65].

Саме тому судові спори, пов'язані із визнанням авторських договорів, предметом яких є частина твору, або їхніх окремих положень недійсними, зазвичай стосуються того, що: 1) сторони не узгодили, що частина, котра є предметом договору, визнається ними обома об'єктом авторських прав; 2) сторони не окреслили характерні юридично значимі ознаки, за якими частину твору слід визнавати оригінальною, самостійною і творчо завершеною; 3) сторони не вказали, у змістовному зв'язку із яким твором, його частиною, перебуває охороноздатна частина твору; 4) сторони не узгодили темпоральну прив'язку, тобто фіксування змістовних властивостей, асоціативно-відображального розуміння частини твору, тобто конкретно в якому проміжку часу: станом на дату укладення договору, на день опублікування твору, його змістовної частини тощо. Останній пункт стосується спорів, пов'язаних із неправомірним використанням частини твору у «спаплюжливому» контексті, або самого твору у такий спосіб, котрий істотно змінює позиціонування частини твору, права на яку перебувають у правонабувача. Важливо також зазначити, що відповідно до ч. 3 ст. 48 Закону України «Про авторське право та суміжні права» умови авторських договорів, що обмежують право творця такого об'єкта на створення (здійснення, вироблення) інших об'єктів авторського права або об'єктів суміжних прав, є нікчемними [16]. А тому темпоральна прив'язка є єдиним можливим способом забезпечення правонабувача авторських прав на частину твору від можливого доопрацювання автором твору у не вигідному для набувача напрямку.

Вдалим прикладом вірного забезпечення від судового спору і визнання правочину недійсним є приклад укладення авторського договору, котрий досліджувався судом у справі № 916/2438/20, де у договорі, укладеному між контрагентами, чітко вказувалось, що «охоронювані елементи фільмів» – це юридично значимі охоронювані елементи фільмів, такі як назви фільмів, імена/найменування персонажів фільмів – Лунтік, Бджолена, Кузя, Міла,

Пупсень, Вупсень, Корній Корнійович, Мудрий Піскар, Мураха та інші: образи/зображення персонажів фільму» [159]. Водночас через те, що сторонами не було надано детальний опис, характеристика кожної з частин твору, порушення умов авторського договору мало місце.

Однак, найбільш поширеним способом судового захисту авторських прав на частину твору є компенсація майнової та немайнової шкоди. Як вже було зазначено вище, нами не випадково названо цей спосіб судового захисту, оскільки у контексті частини твору позивачем досить часто є юридична особа, котра не може бути суб'єктом стягнення моральної шкоди, однак досить часто є позивачем у спрах щодо компенсації за порушення ділової репутації.

Положення Закону України «Про авторське право та суміжні права» у новій редакції достатньо чітко окреслюють основні різновиди таких компенсацій. А саме у ч. 3 ст. 55 Закону зазначається, що суд має право постановити рішення про: 1) відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права та/або суміжних прав, з визначенням розміру відшкодування; 2) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права та/або суміжних прав; 3) стягнення з порушника авторського права та/або суміжних прав доходу, отриманого внаслідок порушення; 4) стягнення компенсації (разового грошового стягнення), що визначається судом замість відшкодування збитків, або стягнення доходу на розсуд суб'єкта авторського права та/або суб'єкта суміжних прав у розмірі від 2 до 200 прожиткових мінімумів для працездатних осіб або як фіксована подвоєна, а в разі умисного порушення – потроєна сума винагороди, яка була б сплачена за надання дозволу на використання об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав, з приводу якого виник спір [16].

Варто відзначити, що прийняті із новою редакцією профільного Закону способи стягнення компенсації мають низку переваг порівняно із минулим Законом. Передусім особі, чиї права порушено, було надано можливість вибору позивачем та/або судом оптимального способу захисту порушених прав: оцінний або штрафний [169]. Перший надає можливість позивачу

відшкодувати завдані збитки рівноцінно та пропорційно матеріальному виразу шкоди, яка була завдана, так званій «упущеній вигоді», яку позивач недоотримав, а також інших похідних збитків, які позивачу було завдано внаслідок вчинення правопорушення. Зі свого боку, враховуючи характер правопорушення, особу порушника, мету звернення позивача із позовом та інші обставини справи, судом може бути обраний штрафний (деліктний) підхід до оцінки розміру компенсації у розмірі від 2 до 200 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

По-друге, законодавцем вперше було обрано критерії, якими керується суд під час визначення розміру компенсації та вибору підходу до її обрахунку: ефективність, співрозмірність, стримуючий, спрямований на відновлення порушених прав характер, а також він повинен застосовуватися таким чином, щоб уникнути створення перешкод законній діяльності користувача і водночас забезпечити захист від зловживань користувача. Судом також враховується тривалість та систематичність порушення, обсяг порушення (зокрема, з урахуванням території його поширення), сфера господарювання та наміри порушника, вина та її форми, а також інші об'єктивні обставини [16].

При цьому, ведучи мову про частину твору, застосування такого способу судового захисту частини твору як компенсація майнової та немайнової шкоди характеризується рядом особливостей: 1) зазвичай такий спосіб застосовується як єдина матеріально-правова вимога позивача, оскільки комерційне спрямування у більшості є єдиною причиною використання автором або іншим правоволодільцем частини твору окремо від твору; 2) матеріально-правові вимоги про відшкодування моральної шкоди майже не заявляються, оскільки порушення авторських прав на частину твору рідко завдають душевних страждань чи в інший спосіб погіршують ментальне здоров'я потерпілого; більш того, такі порушення зазвичай не завдають будь-яку шкоду особисто автору/правоволодільцю, зачіпляючи його честь і гідність; 3) натомість досить часто порушення авторських прав на частину твору завдають шкоду діловій репутації фізичній або юридичній особі, тобто

набутої особою суспільної оцінки її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків (див. постанову Верховного Суду від 30 березня 2020 року у справі № 523/9870/18-ц) [170]; 4) при розрахунку шкоди, завданої правопорушенням авторських прав на частину твору, як при застосовуванні оцінного, так і штрафного підходу, наявна надзвичайно широка дискреція судів, що іноді призводить до обходу судами приписів авторського законодавства та рекомендацій Верховного Суду; 5) при розрахунку «упущеної вигоди» під час неправомірного використання відповідачем частини твору, недостатньо лише розрахувати та довести, скільки відповідач отримав доходу з такого неправомірного використання; необхідно також довести, що позивач своїми власними силами зміг би отримати такий дохід, проте не отримав внаслідок протиправних дій відповідача.

Щодо останнього, то зауважимо, що дійсно, відповідно до Постанови пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» у визначенні розміру збитків у частині упущеної вигоди господарським судам слід виходити з показників, які зазвичай характеризують доходи суб'єкта авторського права. У вирішенні відповідних спорів, в яких застосовується поняття «упущена вигода», судам слід виходити з того, що на час вчинення правопорушення один контрафактний товар/примірник твору витісняє з ринку один оригінальний товар/ліцензійний примірник твору [171].

Однак такий «знижений» поріг доказування розміру «упущеної вигоди» стосується лише конкурентних відносин, коли правоволоділець або особа, якій він у законний спосіб передав авторські права, має на ринку товар/послугу із зображенням частини твору подібний до того, який реалізує правопорушник. І тому незаконна продукція дійсно «витісняє» законну. Однак, якщо автор або інший правоволоділець має лише авторські права на твір або продукцію, відмінну за своєю суттю від «незаконного реалізатора», просити суд стягнути

«упущену вигоду» за проданий товар, які автор/правоволоділець сам не зміг би продати, є неефективним способом судового захисту.

Так, наприклад, Рівненський міський суд у постанові від 22 лютого 2016 року, справа № 569/8868/15-ц, відмовив у задоволенні позовних вимог позивача в частині компенсації «упущеної вигоди» з підстав того, що вона не довела можливість отримати дохід від використання літературно-художнього персонажа «Капітошка» відповідачем саме в розмірі 412 022 грн 00 коп., і для цього нею бути вжиті всі необхідні заходи, а дохід не отримано виключно через винну поведінку відповідача [167]

Щодо інших способів судового захисту авторських прав на частину твору, варто відзначити, що, на наше переконання, вони не є достатньо актуальними для проведення окремого наукового дослідження або їхнє застосування на практико-прикладному полі не є поширеним.

3.3. Вдосконалення правових засад судового захисту авторських прав на частину твору

Детально дослідивши онтологію та закономірності розвитку, сутність, зміст, основні різновиди частини твору, особливості здійснення, прав (не лише авторських) та законних інтересів на неї, ми можемо перейти до пропозицій щодо вдосконалення судової форми захисту таких прав. При цьому варто одразу зауважити, що, як і будь-який об'єкт, захист авторських прав на частину твору може здійснюватися у межах цивільного, адміністративного, господарського та/або кримінального процесів. І процесуальна форма розгляду спорів, пов'язаних із розподілом прав на персонажа, образ, назву або, наприклад, мелодію, між собою істотно не відрізняється. Аналогічно як і немає з процесуальної точки зору різниці між захистом авторських прав на заголовки та, наприклад, авторських прав на твір архітектури, з огляду на визначеність та подібність способів судового захисту усіх об'єктів авторських прав. Зі свого боку, специфічність судового захисту прав на частину твору полягає у предметі доказування у таких справах, визначенні судом характеру

співучасті суб'єктів у процесі створення змісту частини твору і розподілі прав на них, ролі судової експертизи у процесі доказування охороноздатності частини твору, критеріях такої охороноздатності, характері зв'язку із твором, врахуванні можливості доопрацювання твору/частини твору автором, що може вплинути на обсяг прав правонабувача тощо.

З огляду на зазначене, нагальної необхідності потребує імплементація здійснених у попередніх підрозділах наукової роботи теоретичних висновків у правозастосовчу площину.

Передусім, як нами вже було аспектно зазначено у попередніх підрозділах, для забезпечення ефективного та справедливого судового розгляду спорів, пов'язаних із захистом авторських прав на частину твору, алгоритм дій суду під час їхнього розгляду повинен виглядати таким чином: 1) попереднє встановлення юридичних фактів, пов'язаних із правовим статусом частини твору; 2) дослідження доказів на підтвердження належності позивачу особистих немайнових та майнових авторських прав на частину твору; 3) встановлення факту порушення/невизнання таких прав та дослідження, чи винен відповідач у правопорушенні (у випадку якщо це становить предмет спору); 4) оцінка правомірності, належності, ефективності та обґрунтованості висунутих заявником вимог, а також загалом обраного нею способу судового захисту. Вказаний алгоритм, як вже було зауважено, яскраво простежується у справі № 916/2438/20, що була предметом розгляду Касаційного господарського суду Верховного Суду [158].

Найбільш комплексним із названих етапів дослідження доказів у справах, пов'язаних із захистом прав на частину твору, є перший – «попереднє встановлення юридичних фактів, пов'язаних із правовим статусом частини твору». У межах цього етапу судом, на нашу думку, повинні встановлюватись факти щодо: а) охороноздатності частини твору, її відповідності усім загальним та спеціальним критеріям правової охорони; б) суб'єктного складу авторів та загалом усіх осіб, які долучились до посткомпозиційного та докомпозиційного змісту частини твору, а також характер їхньої співучасті; в)

щодо окремих категорій спорів – мету створення частини твору, виділення її у самостійний об'єкт авторських прав.

Щодо першого питання, слід відзначити, що станом на теперішній час, з огляду на суттєву зміну законодавцем підходу до визначення категорії оригінальності в останній редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права», практика Верховного Суду, окремі рекомендації Пленуму Верховного Суду України, зокрема, викладені у постановах № 5 від 04 червня 2010 року та № 12 від 17.10.2012 року, дещо втратили актуальність та є частково застарілими. Адже оригінальність твору слід розуміти у її розширювальному значенні, виробленому практикою Суду ЄС і судів англо-американської правової сім'ї, та розглядати у трьох аспектах. Вказане, як і більшість із запропонованих у попередньому та цьому розділах наукової роботи способів вирішення проблем практико-прикладного характеру щодо здійснення авторських прав на частину твору, доцільно було б відобразити в окремо ухваленій постанові Великої Палати Верховного Суду «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом авторських прав на частину твору».

Водночас принцип конкретності наукового дослідження вимагає від нас чіткого закріплення теоретично вивчених закономірностей здійснення прав на частину твору у нормативній та правозастосовчій площині. І якщо пропозиції щодо внесення змін до профільного Закону вже були обґрунтовані вище за текстом, то рекомендації щодо правозастосування оптимально було б окреслити у Методиці дослідження ознак використання, відтворення та захисту частин творів. Адже, як вже неодноразово зазначалось, рішення експертних установ мають ключове значення у судових спорах, пов'язаних із захистом авторських прав на частину твору.

Відповідно, перша складова оригінальності – внутрішня, тобто доказуванню у суді підлягає факт протікання у фізичної особи інтелектуальної творчої діяльності під час створення частини твору (вказане має важливе значення, зокрема, під час встановлення правового статусу частин творів,

згенерованих автономними комп'ютерними програмами). Для суду ідентифікаторами внутрішньої оригінальності повинні слугувати два показники: а) частина твору є основоположною складовою змісту твору, його ядром, тобто саме у ній сконцентрована творчість композиції, вона і є тим творчим рішенням, яке автор виклав у композиції; б) частина твору частково відображає інтелектуальну творчу діяльність автора, котра пронизує та є підґрунтям усієї композиції.

Друга складова – зовнішня оригінальність, тобто доведенню підлягає саме унікальність, неповторність результатів інтелектуальної творчої діяльності автора. При цьому оригінальними, з формальної точки зору, слід визнавати тільки ті частини творів, котрі відображають у собі абсолютно нові, індивідуальні, самостійні інтелектуальні творчі рішення автора, котрі не є результатом машинної (нетворчої) переробки або копіювання інших творів, та є унікальними в силу неповторності природного інтелекту людини, а не мають відносну унікальність.

Третя складова – творча завершеність частини твору, котра полягає у здатності елементу відображати не хаотичний набір творчих ідей, думок та образів автора, а містити у собі системний взаємозв'язок між такими ідейними посиленнями автора, а також мати певні обриси, форму, котра не дозволяє її творчій сутності «розтікатися» між іншими елементами.

У цьому аспекті ми хотіли б звернути увагу на особливості судового захисту прав на частину твору, згенерованого комп'ютерною програмою, зокрема, на основі штучного інтелекту (далі – ШІ). На нашу думку, у спорах, пов'язаних із доведенням оригінальності твору у часи стрімкого розвитку квазі-інтелектуальних суб'єктів авторського права, суд повинен дотримуватись «золотої середини» в оцінці доказів на підтвердження обставин протікання інтелектуальної творчої діяльності під час створення частини композиції та унікальності, неповторності результатів такої діяльності. Так, якщо суд буде змішувати предмет доказування переважно на доведення протікання процесу інтелектуальної творчої діяльності у автора, то ми

отримаємо відоме рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 05.10.2016 р. у справі № 755/11029/15 (скасоване апеляційною інстанцією), у якому суд вдався до надмірної перевірки інтелектуальної творчої діяльності та зазначив, що за відсутності належних та допустимих доказів, які б підтверджували використання автором при створенні спірних фотографій певних оригінальних унікальних прийомів фотографування, оригінальних та унікальних прийомів постановки чи застосування певних унікальних технічних засобів тощо, немає правових підстав для висновку про те, що спірні фотографії є фотографічними творами (об'єктами авторського права) [172].

Зі свого боку, якщо встановити тягар доказування виключно на наявності у частині творів оригінальних результатів діяльності, правова охорона буде надаватись об'єктам, котрі насправді не є творами, зокрема, генерованими, прописаними штучним інтелектом (далі – ШІ). На нашу думку, особливо вказане питання актуально для об'єктів, створених людиною із застосуванням ШІ у випадках, у яких частина виконаної роботи ШІ є кількісно більшою. До прикладу, згадаємо комп'ютерну програму «DALL-E», котра створює неповторні малюнки та фотографії на базі текстових запитів користувачів. Так, якщо особа введе запит «фотографія будівлі юридичної академії в готичному стилі», комп'ютерна програма, компілюючи десятки картин та/або фотографій юридичних академій, закладів освіти та будівель, споруджених у готичному стилі, створить декілька відносно унікальних фотографій. При цьому, якщо особа буде повторно вводити вказаний запит в програму, нейронна мережа не буде повторюватись, а буде формувати нові неповторні фотозображення, адже кожного разу буде суммувати різну комбінацію вихідних даних.

Виникає питання, чи повинен суд визнавати вказані зображення твором або об'єктом прав «*sui generis*», адже текстовий запит формувався людиною?

Прихильники теорії авторства ШІ відповіли б, що так, і що авторське право належить людині та ШІ як співавторам або як замовнику службового твору та виконавцю [173, с. 344]. Адже в інформаційному середовищі термін

«віртуальність» набуває нового змісту, пов'язаного з так званою віртуальною реальністю, за якої суб'єкт втрачає межу між реальним і сконструйованим світом [174, с. 106].

Однак, як вже було обґрунтовано у попередніх підрозділах, у даному випадку вказаним фотографіям не повинна бути надана будь-яка правова охорона, оскільки інтелектуальна творча діяльність є унікальною властивістю, можливо, привілеєм саме людини. Відповідно, у випадках сумісної діяльності природного і штучного інтелекту творчий характер повинен виявлятися у частині роботи, виконуваної людиною. У даному випадку такою частиною є введений текстовий запит. Тобто фотографія, зображення, персонаж, образ, створений «DALL-E 2» або іншими подібними комп'ютерними програмами, отримає статус об'єкта авторських прав виключно за умови, якщо текстовий запит, який є основою для створення такої фотографії чи малюнку, є самостійно і абсолютно унікальним, неповторним, створеним творчими силами розуму, а при його введенні в комп'ютерну програму особа отримує оригінальний у всіх трьох аспектах фотографічний твір, котрий навіть у разі повторного введення не буде суттєво змінюватись.

Відмітимо, що вищенаведений висновок отриманий дедуктивним шляхом, оскільки у закордонній практиці вже активно виникають комерційні правовідносини у вказаній сфері, при цьому купівля-продаж здійснюється у більшості випадків не ілюстрацій, створених «DALL-E 2», а саме унікальних текстових запитів, вигаданих виконавцями на замовлення для їхнього наступного введення в комп'ютерну програму (для прикладу див. платформа «PromptBase») [175]. Вказане лише підтверджує актуалізоване у науковій роботі питання невідповідності вітчизняного законодавства у сфері авторського права сучасному стану розвитку правовідносин.

Таким чином, судам, визначаючи, кому належать права на твір/частину твору, згенеровані за допомогою автономної комп'ютерної програми, необхідно спочатку чітко розділити, яку частку у процесі створення об'єкта виконала людина, а яку – машина. Після чого визначити, чи створена фізичною

особою частка роботи є результатом інтелектуальної творчої діяльності, а частка роботи, здійснена автономною комп'ютерною програмою, виконана на основі творчої частки людини. Виключно у випадку, якщо відповідь на всі три із цих питань позитивна, такий об'єкт повинен отримувати правову охорону в порядку права особливого роду (*sui generis*), в якому частка, виконана ШІ, має визнаватись технічною допомогою, а частка, виконана користувачем чи розробником, – авторством. Слід зазначити, що такі об'єкти не можуть бути визнаними охороноздатною частиною твору також і з тієї причини, що вони не мають змістовно-асоціативного зв'язку із жодним твором, тобто в них не виражено мисленнєво-духовне посилення автора. Водночас це не означає, що автор у подальшому не може творчо доробити, наприклад, персонажа, згенерованого ШІ, створивши для нього сюжет, лінію розвитку, ніби «ввівши» його в окремий твір. Вказане вже активно практикується у закордонному кінематографі та книжковій ілюстрації.

Окрему увагу також слід приділити текстовим запитам, так званим «prompt», котрі навіть у випадку дійсного створення творчими силами розуму не можуть визнаватись окремим об'єктом авторських прав, оскільки вони не є творчо завершеними (за відсутності відповідної комп'ютерної програми), хоча дійсно відповідають критеріям внутрішньої та зовнішньої унікальності й іншим критеріям частини твору.

Варто також зазначити про групу критеріїв, вироблених практикою зарубіжних судів, котрі більшістю вчених помилково ставляться в один ряд з ознаками оригінальності та індивідуальної творчої діяльності, а саме «personal touch» (персональний дотик автора або творча самобутність), мінімальний творчий внесок, суттєва переробка твору та «sweat of the brow» (у поті чола). Вказані ознаки, на нашу думку, не є окремими критеріями охороноздатності твору, а лише ідентифікаторами, за якими суди можуть встановити наявність інтелектуальної творчої діяльності автора або новизни твору. Наприклад, ознака «мінімального творчого внеску» направлена на ідентифікацію такої

форми вираження мисленнєвої діяльності людини, як перехід кількісних знань у якісні.

Так, зокрема, критерій «personal touch» активно застосовується Європейським судом Справедливості, зокрема, у справі C-604/10 Football Dataco суд зазначив, що твір (у даній справі – база даних) відповідає критерію оригінальності у тому разі, коли автор має можливість виразити свою творчість в оригінальній манері шляхом прийняття вільних і творчих рішень і, таким чином, накладає його «особистий дотик» («personal touch») [56]. У рішенні по справі C-145/10 Rainer суд підтвердив позицію стосовно охорони авторським правом портретних фотографій, створених на основі інших фото чи опису зі слів за допомогою технічних засобів – фотороботів («photo-fit»), у якій застосовувався критерій оригінальності у розумінні «власного творіння автора» [58, с. 34]. Вказаний критерій застосовувався також і ВГСУ в постанові від 22.05.2012 р. у справі № 5023/9426/11, в якій суд зазначив, що назва твору є оригінальною, а саме такою, що визначає творчу самобутність автора, є продуктом його творчої думки і праці та може використовуватися самостійно [176].

Зазначений критерій разом із ознакою «мінімального творчого внеску» (сутність зрозуміла із назви) останнім часом витіснили критерій «в поті чола», а принцип «суттєвої переробки творів» найчастіше застосовується лише для встановлення оригінальності вторинних об'єктів авторського права, таких як збірники творів, переклади, похідні твори тощо. Водночас, як вбачається з тенденції розвитку інформаційних технологій, заснованих на штучних нейронних мережах, вказані критерії за відомим діалектичним принципом подвійного заперечення можуть актуалізуватись у новому змісті.

Розглянемо, до прикладу, відому претензію художників Арджея Палмера, Саймона Сталенхага до компанії «OpenAI» стосовно того, що комп'ютерна програма «DALL-E 2» без дозволу останніх застосовувала частини їхніх художніх твори [177]. Відповідно, зміст спору полягає у тому, що навчання подібних штучних нейронних мереж завжди здійснюється із

застосуванням об'єктів інтелектуальної власності інших осіб, зазвичай з відкритих баз даних, тобто без отримання попереднього дозволу авторів творів, а ШІ онтологічно не здатні вносити мінімальний творчий внесок у твір/його частину, тому відносний плагіат буде, безумовно, завжди присутнім в об'єктах інтелектуальної власності, створених ШІ. До того ж права авторів, чий твір/частина були запозичені ШІ, не дотримуються в аспекті згоди, яку надала фізична особа, зображена на фотографії, іншому художньому твору, можуть бути після її смерті відкликані – за згодою її дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає – батьків, братів та сестер [178, с. 70].

На нашу думку, вирішення вказаного спору тісно пов'язано із вже розглянутою особливістю природного інтелекту – несвідомого переходу кількісних знань у якісні, а суди можуть ідентифікувати такий перехід шляхом повернення до дещо застарілих критеріїв «суттєвої переробки твору» і «в поті чола». У такий спосіб правовій охороні підлягатимуть результати діяльності ШІ виключно у разі, якщо вони будуть створюватися в результаті суттєвої переробки творів інших авторів, тобто переробки до такого стану, за якого встановити запозичену роботу первісного автора було б неможливо або її вклад у саму композицію твору був мінімальним. Принцип «в поті чола», котрий полягає у тому, що система витрачає працю на виробництво твору та проявляє вміння [179, с. 214], у подібних спорах повинен застосовуватись субсидіарно, зокрема, судом має враховуватись, використала комп'ютерна програма в процесі діяльності два твори чи двадцять. При цьому у випадку суттєвої переробки ШІ творів інших авторів суд або інший суб'єкт оцінки доказів повинен ставитись до запозичених творів аналогічно як до творів, які застосовує людина під час несвідомого мисленнєвого процесу переходу кількісних знань у якісні, тобто не брати до уваги даний факт, виробляючи у такий спосіб певну правову фікцію допустимого ступеня використання творів ШІ у процесі інтелектуальної діяльності.

Цілком зрозуміло, що апробація викладених вище результатів є нагальною в контексті стрімкого впровадження автономних комп'ютерних

програм в усі сфери суспільних відносин та особливо у право інтелектуальної власності. Однак, їхнє аспектне закріплення у різних нормативно-правових актах, актах «soft law» є неефективним. Натомість повторно наголошуємо на потребі прийняття окремої Методики дослідження ознак використання, відтворення та захисту частин творів, у якій і відобразити викладені вище закономірності, а також інші критерії, про які буде йтися нижче за текстом.

Окрім критерію оригінальності, судом до частини твору повинні ставитись вимоги щодо: а) самостійності використання; б) наявності змістовного зв'язку із конкретним твором, його структурною частиною. Судами повинно враховуватись, що частина твору у будь-якій формі прояву може мати статус: а) несамотійності (тобто занадто тісний зв'язок між композицією і елементом); б) самостійного використання (передбачений профільним Законом ступінь тісноти зв'язку між твором та частиною, необхідний для її правової охорони); в) самостійного існування (відсутність будь-якого зв'язку між твором та частиною або вторинність такого зв'язку, як, наприклад, у похідних творах).

Зазначена градація якраз і відповідає на питання, у чому полягає різниця між незавершеним твором та частиною твору. Незавершений твір існує самостійно і не має жодного зв'язку із іншим твором або частиною. Зі свого боку, зміст частини твору, навіть найбільш комплексної та завершеної, не може бути досягнутий без дослідження змісту твору, до складу якого така частина входить.

Щодо необхідності оцінки судом наявності змістовного зв'язку із твором у спорах щодо захисту прав та законних інтересів на частину твору було зазначено вище за текстом.

При попередньому встановленні юридичних фактів, пов'язаних із правовим статусом частини твору, суд також повинен окреслювати суб'єктний склад авторів та загалом усіх осіб, які долучились до створення як посткомпозиційного, так і докомпозиційного змісту частини твору у відповідності до алгоритмів, розроблених у попередньому розділі наукового

дослідження. До прикладу, у постанові від 27 листопада 2019 року у справі № 569/8868/15-ц у спорі щодо неправомірного використання літературно-художнього персонажа твору Верховним Судом справу було передано на новий розгляд до суду першої інстанції з підстав того, що судами попередніх інстанцій не було вивчено, хто був автором частини твору: автор літературного твору, художник або вони обидва одночасно [167]. Окреслення складу співучасників створення частини твору є важливим також у спорах щодо розподілу авторських прав між автором сценарію або літературного твору та актором, котрий зіграв персонажа цього твору і, відповідно, зобразив його у зовсім іншій манері (наприклад, численні спори щодо персонажа і образів Джеймса Бонда).

В окремих категоріях спорів важливою є мета створення частини твору. Нагадаємо, що онтологічно поділ композицій на самостійні для використання елементи став для авторів самоціллю не одразу, а у зв'язку із розвитком вільного ринку, сфери послуг, реклами. Адже в результаті дій суб'єкти авторства отримували можливість виокремлювати у творі найбільш значущі частини, котрі якнайкраще для споживача передавали зміст твору або відображали його найсуттєвіші риси, а також надавати права на їхнє використання третім особам, отримуючи від цього прибуток. Відповідно, визнання частини твору об'єктом авторських прав носить суб'єктивно-об'єктивний характер: об'єктивний, оскільки, звісно, охороноздатність частини обумовлена об'єктивними критеріями, визначеними Законом; але також і суб'єктивний, адже виключно автор ухвалює рішення, чи надавати частині твору самостійне значення та можливість окремого використання. Непоодинокими є випадки, коли сторони авторського договору узгоджують як його предмет можливість використання ліцензіатом твору для, наприклад, тиражування та розповсюдження. Водночас, зробивши у межах рекламної кампанії якусь частину цього твору впізнаваною, наприклад, персонажа, ліцензіат може зіткнутись із претензією/позовом ліцензіара, обґрунтованою тим, що предметом твору був власне твір, а не його персонажі, котрі є

окремими об'єктами авторських прав. Подібні спори виникають також у разі використання ліцензіатом частини твору в іншій, ніж прямо дозволено ліцензіаром, формі: наприклад, екранізація художнього персонажа або моделювання літературного.

У таких спорах, на нашу думку, суд повинен досліджувати факт того, з якою метою, яким волевиявленням автор або інший правоволоділець укладав договір про розпорядження майновими правами: чи мав він дійсно за мету надати виключно права на використання/розпорядження змістом твору без відповідного використання/розпорядження прав на його самотійні частини; або правоволоділець мав намір надати увесь спектр прав на використання/розпорядження твору разом із усіма його елементами.

Також слід чітко дефініювати найчастіше використовувані різновиди частин твору, їхні характерні ознаки. Щодо судового захисту назв твору важливим, на наше переконання, було б закріплення закономірності, що назва не здатна містити у собі достатню кількість унікальних, якісно творчих рішень автора та мати з формальної точки зору необхідну ступінь завершеності, для визнання її самотійним твором. А тому вирішальну роль для оригінальності назви має наявність змістовного зв'язку із твором, без якої назви/заголовки повинні визнаватись суб'єктом правозастосування рядовою крилатою фразою, неоригінальною назвою або лише засобом індивідуалізації товару, послуги, тобто без надання правової охорони, подібної до твору.

Відповідно, виключно заголовки/назви, невіддільні від твору, у яких у старі слова вкладається нове значення, відповідають належному ступеню самотійності використання твору для надання правової охорони. Адже повторно наголосимо, що головною ознакою оригінальності та самотійності назви чи заголовку твору є саме здатність відображати мисленнєво-духовне послання, котре автор бажає висловити шляхом створення твору. І в цьому аспекті нам байдуже, чи є назва/заголовок афористичним, адже головне, щоб він був здатен відображати інтелектуальну творчу діяльність автора (внутрішня оригінальність), мав певну стійку форму та творчу завершеність

(наприклад, нерядове «вирване» з контексту словосполучення). Як наслідок, під час вирішення питання про охороноздатність назви твору суд зобов'язаний поставити не питання «Чи здатна назва використовуватись самостійно від твору?», а «Чи здатна назва самостійно відображати зміст твору або зміст його окремих частин?» та «Від чого залежить оригінальність назви твору: від оригінальності її самостійного змісту чи від оригінальності змісту власне твору?».

З правозастосовною метою пропонуємо вперше закріпити у Методиці дослідження ознак використання, відтворення та захисту частин творів повну дефініцію поняття «персонаж твору» – сформована інтелектуальною творчою діяльністю автора, чітко окреслена та завершена концептуальна одиниця твору, яка із сутнісної точки зору є абсолютно неповторним поєднанням сталих характеристик, таких як зовнішній вигляд, стиль розмови, поведінка, характер, одяг, мотивація, цілі, риси характеру, та застосовується автором з метою зрушення та розвитку сюжетної лінії твору. Відповідно, головною, онтологічною, відмінністю персонажа від інших різновидів частин твору є обов'язковість його внутрішньої динаміки у тому значенні, що він відображає не будь-який зміст твору, а лише той, що передається через перебіг сюжетної лінії.

При цьому зовнішня оригінальність і, відповідно, впізнаваність персонажів, на відміну від більшості різновидів частин твору, має кількісно-якісну залежність, про що свідчать доктрини «достатньої окресленості» та «story being told». Тобто чим більше окреслений, розроблений персонаж, наділений індивідуальними ознаками, тим більше вірогідність того, що він набуде абсолютної унікальності. Оригінальність персонажів, на нашу думку, повинна базуватись на діалектичній закономірності переходу кількісних ознак у якісні.

Варто також наголосити, що з точки зору правозастосування, персонаж – це опис творчого підбору саме сталих характеристик. Для набуття охороноздатності персонаж твору повинен мати творчу завершеність, щоб

його характерні докомпозиційні особливості зберігалися за ним, незалежно від твору, у якому такий персонаж фігурує, та типу композиції. Саме у такій концептуальній сталості і полягає різниця між персонажем і образом твору. Образ – це окреме бачення, певне похідне, посткомпозиційне, розуміння персонажа споживачами та авторами похідних творів. Водночас образ персонажа також може бути оригінальною частиною твору та до нього ставляться подібні вимоги щодо наявності унікальних, індивідуалізуючих ознак, створених творчими силами розуму автора. Однак, такі ознаки є похідними, такими що ніби «накладаються» на базисні характеристики персонажа, вигадані його творцем.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження сутності категорії «частина твору», її загальнотеоретичного, нормативно-правового та правозастосовчого розуміння, умов правової охорони, що у сукупності визначає правові засади регулювання її використання, сформовано такі висновки.

1. Історично поділ твору на умовно самостійні частини було запроваджено на законодавчому рівні з метою відокремлення правових режимів використання і охорони прав на об'єкти та їх частини, створені авторами спільно.

2. У результаті вивчення категорії «частина твору» за допомогою діалектичних співвідношень «ціле та частина», «форма та зміст» запропоновано під частиною твору розуміти структурно-організаційний, внутрішньо і зовнішньо динамічний елемент або сукупність елементів твору, здатних містити у собі і відображати частково або повністю зміст твору, а саме духовно-мисленевий посыл автора, мати чітку, стабільну і незмінну відносно зовнішніх явищ форму, проте надзвичайно мінливий зміст, котрий у процесі переходу з композиційного у посткомпозиційний рівень може істотно змінюватися, та призначених для встановлення асоціативного зв'язку між чуттєво-конкретним сприйняттям споживачем товару, послуги або іншого об'єкта асоціації із сформованим у пам'яті споживача уявленням про прочитаний/побачений твір.

3. На «докомпозиційному» рівні, коли твір не завершено, частина є невід'ємним елементом змісту твору, тобто лише однією зі складових форми відображення ідеї, теми, основної думки автора, або виконує функцію так званого «міжелементарного зв'язку». На композиційному, коли твір повністю завершено, частина являє собою змістовний і структурний елемент такого твору. На «посткомпозиційному» рівні, після того як твір вже повністю сформовано, коли споживач сприйняв зміст твору у повному обсязі, частина, генеруючи у читача/слухача асоціації із сутнісним наповненням твору, може

набувати, суб'єктивно для останнього, значення самотійної форми відображення твору і, відповідно, «зовнішньо логічної» форми відображення мисленево-духовного посила автора.

4. Змістовними особливостями частини твору, які дозволяють виокремити її від інших споріднених понять, є: а) частина твору є одночасно структурно-організаційним та змістовним елементом твору; б) здатна повністю або частково відображати зміст твору, що на практико-прикладному рівні можна ідентифікувати за вираженням у такому елементі творчості, особистості автора; в) має чітку, стабільну та незмінну форму; г) частина обов'язково зберігає сутнісний і формальний зв'язок зі змістом твору; д) здатна змінювати своє призначення в процесі розвитку та набувати самотійного від твору змісту; е) основним практико-прикладним призначенням частини твору є встановлення асоціативного зв'язку між чуттєво-конкретним сприйняттям частини твору, об'єктом, в якому вона використовується, зі сформованим у пам'яті споживача уявленням про прочитаний/побачений твір.

5. Критеріями охороноздатності частини твору є: а) оригінальність у трьох аспектах; б) здатність до самотійного використання; в) наявність змістовного зв'язку із твором; г) об'єктивна форма вираження.

6. Оригінальність частини твору складається із трьох підкритеріїв.

Перший – вимога до сутності і процесу створення частини твору. Внутрішня оригінальність (вимога наявності творчого характеру) акцентує увагу на внутрішньому, а не зовнішньому вираженні твору; на суб'єктивному, а не об'єктивному; на якості процесу мислення, а не на якості його кінцевих висновків. Саме тому критерій «інтелектуальної творчої діяльності» вимагає від автора під час створення композиції проявити мисленеві творчі здібності в тому чи іншому обсязі, залежно від різновиду твору, однак, є байдужим до результатів такого процесу.

Внутрішній аспект оригінальності тісно пов'язаний із властивістю діалектичної частини відображати зміст цілого, тобто мисленево-духовне

посилання, ідею, основну думку, творчу самобутність, котру автор бажає передати читачу за допомогою твору.

Другий – зовнішня оригінальність, тобто доведенню підлягає саме унікальність, неповторність результатів інтелектуальної творчої діяльності автора. При цьому оригінальними, з формальної точки зору, слід визнавати тільки ті частини творів, котрі відображають у собі абсолютно нові, індивідуальні, самостійні інтелектуальні творчі рішення автора, котрі не є результатом машинної (нетворчої) переробки або копіювання інших творів та є унікальними в силу неповторності природного інтелекту людини, а не в силу унікальності скопійованих та перероблених, наприклад ШІ, інших творів/їхніх частин.

Третій – творча завершеність частини твору, котра полягає у здатності елементу відображати не хаотичний набір творчих ідей, думок та образів автора, а містити у собі системний взаємозв'язок між такими ідейними посиланнями автора, а також мати певні обриси, форму, котра дозволяє відрізнити їх від інших частин твору.

7. Критерій самостійного використання слід розуміти як здатність використовувати частину твору окремо від композиції у комерційній, промисловій, науковій та інших сферах суспільної діяльності без втрати змістового значення такої частини та її асоціативно-відображального зв'язку із твором.

Сутність вимоги самостійного використання частини твору полягає у тому, що змістовний зв'язок між твором та частиною, з одного боку, надає останній оригінальність та творчу завершеність, проте з іншого – обмежує своїм існуванням таку самостійність. Оскільки, якщо зв'язок між частиною та твором буде надто тісним, частина не зможе використовуватись самостійно, а якщо такого зв'язку між твором та елементом не буде зовсім, то частина, за наявності у ній значного ступеня оригінального змісту, буде визнаватись окремим твором, а за відсутності такого змісту – не буде підлягати жодній правовій охороні.

8. Виокремлено три основні ступені «відокремленості» частини від твору, які впливають на можливість та способи її використання:

- несамотійність - занадто тісний зв'язок між композицією і елементом, що унеможлиблює виокремлення та самотійне використання частини твору без завдання шкоди цілісності твору або частині та втрати сутнісного навантаження;

- самотійність використання - ступінь зв'язку між твором та частиною, який передбачає можливість виокремлення частини твору зі збереженням її сутнісного наповнення та без втрати цілісності твору, за наявності асоціативного взаємозв'язку між частиною та твором;

- самотійність існування – ступінь зв'язку, при якому частина має самотійне значення та сутнісне наповнення незалежно від твору, до складу якого вона входить (наприклад, у похідних творах, збірниках тощо).

9. Розмежовано категорії «незавершений твір» та «частина твору». Незавершена композиція, навіть за відсутності закінченого сюжету або змісту, є оригінальним доробком автора, котрий містить та відображає у собі самотійні творчі рішення останнього. Зміст частини твору, навіть найбільш комплексної та завершеної, не може бути досягнутий без дослідження змісту твору, до складу якого така частина входить. Оригінальна частина твору в силу існування критерію «творчої завершеності» на відміну від твору є змістовно сформованою.

10. Враховуючи, що частина твору, згенерована комп'ютерною програмою, як і твір в цілому, не має ознаки творчого внеску автора та є неоригінальною, правовий режим «*sui generis*» має бути поширено на таку частини твору. З метою врегулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з генеруванням частин твору комп'ютерною програмою запропоновано доповнити частину 1 статті 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» абзацом другим у такій редакції: «Право особливого роду (*sui generis*) розповсюджується на частину неоригінального об'єкта,

згенерованого комп'ютерною програмою, у разі її використання окремо від об'єкта, у складі якого вона згенерована».

11. Характерна відмінність назви/заголовку як частини твору полягає у тому, що має структурну специфічність, адже технічно виділяється із загальної будови композиції твору; за своєю формою є надзвичайно лаконічною та семантично обмеженою, через що стандарт доказування оригінальності та самостійності є вищим, ніж в інших елементах композиції твору. Внаслідок формальної обмеженості у декілька слів або словосполучень оригінальність частини твору прямопропорційно залежить від того, наскільки легко у ній проглядаються якісно неповторні творчі рішення автора, а не кількісна сукупність зовнішньо унікальних ознак, що може бути прийнятним, наприклад, для персонажів твору.

12. Персонаж – це сформована інтелектуальною творчою діяльністю автора, чітко окреслена та завершена концептуальна одиниця твору, яка із сутнісної точки зору є абсолютно неповторним поєднанням сталих характеристик, таких як зовнішній вигляд, стиль розмови, поведінка, характер, одяг, мотивація, цілі, риси характеру, та застосовується автором з метою зрушення та розвитку сюжетної лінії твору.

Головною відмінністю персонажа від інших різновидів частин твору є обов'язковість його внутрішньої динаміки у тому значенні, що він відображає не будь-який зміст твору, а лише той, що передається через перебіг сюжетної лінії. Як наслідок, персонаж твору зазвичай є активним, розвивається прямопропорційно розвитку сюжету твору (за винятком окремих випадків, наприклад, неодухотворених персонажів).

Для набуття охороноздатності персонаж твору повинен мати творчу завершеність, щоб його характерні, композиційні особливості зберігались за ним, незалежно від твору, у якому такий персонаж фігурує, та типу композиції. Саме у такій концептуальній сталості і полягає різниця між персонажем і образом твору. Персонаж і образ не є тотожними поняттями, а співвідносяться як зміст та одна із форм його відображення. Образ – це окреме бачення, певне

похідне, посткомпозиційне, розуміння персонажа споживачами та авторами похідних творів. Цілісно сприйняти образ споживач здатен лише після повного прочитання/побачення твору (що типово для всіх різновидів частин твору) та лише у зв'язці із персонажем (що притаманно виключно образу).

13. Використання частини твору передбачає вчинення щодо неї дій, визначених законом або договором, на посткомпозиційному рівні з комерційною або без комерційної мети творцем або третіми особами, які набули такі права.

Умови та способи використання частини твору залежать зокрема від таких умов: суб'єкт використання (творець, треті особи, які набули право на використання на підставі закону чи договору); строк дії майнових прав та твір, частина якого підлягає використанню; мета використання (комерційна, без комерційної мети).

Механізм здійснення авторських прав під час використання частини твору – це система взаємопов'язаних способів і засобів, що забезпечують реалізацію волі та інтересів творця (його правонаступників) шляхом вчинення дій щодо визначення статусу частини твору, її ролі у творчому результаті, форм її втілення у матеріальних носіях та визначення на підставі цього обсягу правомірних дій щодо частини твору з боку третіх осіб.

14. З метою забезпечення прав та інтересів творців та користувачів частини твору як учасників договірних відносин у сфері використання частини твору, запропоновано доповнити абз. 2 ч. 2 ст. 48 Закону України «Про авторське право та суміжні права» в такій редакції: «Якщо об'єктом договору щодо розпоряджання майновими правами є частина твору, у договорі зазначаються відомості про твір, частина якого є об'єктом договору, а також її детальний опис».

15. Вибір способу судового захисту авторських прав та законних інтересів, порушених у зв'язку з неправомірним використанням частини твору, має відбуватись з урахуванням таких особливостей правового регулювання та використання частини твору: а) потенційна невизнаність

частини твору охороноздатною (адже такі критерії охороноздатності, як оригінальність, самостійність, творча завершеність, наявність змістовного зв'язку із твором, не є абсолютно визнаними, і їхня «притаманність» частині твору повинна доводитись у кожному окремому випадку); б) частина твору може захищатись у межах судового розгляду як самостійний об'єкт авторських прав або як складова іншого об'єкта інтелектуальної власності чи засобу індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг; в) частина твору може бути проміжним результатом інтелектуальної творчої діяльності, а тому спір між сторонами може виникнути у зв'язку із доопрацюванням автором частини твору, суттєвої переробки її змісту тощо; г) частина твору має різnorідні зв'язки із твором, іншими частинами твору, похідними від первинної частини елементами твору, а тому зміна правового статусу частини твору може впливати на названі об'єкти авторських прав; д) на композиційному та посткомпозиційному етапах визначення змісту частини твору співучасть осіб може мати зовсім різний характер, необмежений лише індивідуальним авторством та співавторством; е) чинне законодавство, як і судова практика, не містить чітких дефініцій різновидів частин твору, як-от персонаж, назва, образ, заголовок тощо; є) визначальну роль у дослідженні питання охороноздатності частини твору відіграють експертні установи.

16. Судові спори, пов'язані із визнанням авторських договорів щодо використання частини твору, або їхніх окремих положень недійсними, переважно виникають з таких підстав: 1) сторони не узгодили, що частина, котра є предметом договору, визнається ними обома об'єктом авторських прав; 2) сторони не окреслили характерні юридично значимі ознаки, за якими частину твору слід визнавати оригінальною, самостійною і творчо завершеною; 3) сторони не вказали, у змістовному зв'язку із яким твором, його частиною, перебуває охороноздатна частина твору; 4) сторони не узгодили період фіксування змістовних властивостей, асоціативно-відображуваного розуміння частини твору (відповідно до характеристик на композиційному рівні, на посткомпозиційному рівні) тощо, що має важливе практичне

значення у спорах щодо неправомірного використання частини твору у видозміненому контексті, або самого твору у такий спосіб, котрий істотно змінює позиціонування частини твору, щодо використання якої укладено договір.

17. Алгоритм дій суду під час розгляду таких справ передбачає: 1) попереднє встановлення юридичних фактів, пов'язаних із правовим статусом частини твору (визначення відповідності частини твору усім загальним та спеціальним критеріям правової охорони; суб'єктного складу авторів та загалом усіх осіб, які долучились до формування посткомпозиційного та докомпозиційного змісту частини твору, а також характер їхньої співучасті); 2) дослідження доказів на підтвердження належності позивачу особистих немайнових та майнових авторських прав на частину твору; 3) встановлення факту порушення/невизнання таких прав та дослідження, чи винен відповідач у правопорушенні (у випадку якщо це становить предмет спору); 4) оцінка правомірності, належності, ефективності та обґрунтованості висунутих заявником вимог, а також загалом обраного нею способу судового захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Івакін О.В. Діалектична філософія : монографія. Вид. 2. Одеса : Фенікс, Суми : Університетська книга, 2004. 440 с.
2. Філософія : навч. посібник. Ю.М. Вільчинський, Л.В. Северин-Мрачковська, О.Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с. URL : <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/3349> (дата звернення : 28.04.2025).
3. Штефан А.С. Авторське право і суміжні права : особливості правової охорони, здійснення та захисту : монографія. Київ : НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2017. 150 с. URL : <http://ndiiv.org.ua/Files2/Monogr.avtor.%20pravo%20i%20sumiz.%20prava.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).
4. Кочина О.С. Історія становлення та розвитку захисту авторського права та суміжних прав. *Молодий вчений*. 2014. № 7 (10). С. 150-153. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/7/40.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).
5. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, прийнята 9 вересня 1886 року, ратифікована Законом України від 31 травня 1995 року № 189/95-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення : 28.04.2025).
6. Віжанська Л. Історія становлення авторського права у світі та в Україні. URL : <https://biblio.lib.kherson.ua/istoriya-stanovlennya-avtorskogo-prava-u-sviti-ta-v-ukraini.htm> (дата звернення : 28.04.2025).
7. Іващенко В.А. Українське радянське законодавство з охорони авторських прав (1917 – 1925 рр.) Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. 2014. С. 14-17. URL : https://eprints.cdu.edu.ua/31/1/IP_2014.pdf (дата звернення: 28.04.2025).
8. Цивільний кодекс Української РСР : Закон Української РСР від 18.07.1963 № 1540-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06/conv#Text> (дата звернення : 28.04.2025).

9. Андрощук Г.О. Економічна значимість авторського права. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. Вип. 1. 2008. С. 8-31 URL : http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2008_1/2.PDF (дата звернення : 28.04.2025).

10. Christopher Cruz. Original 'Tetris' creators reveal the game's wild espionage origin story. 2023. URL : <https://www.rollingstone.com/tv-movies/tv-movie-features/tetris-interview-gaming-alexey-pajitnov-henk-rogers-russia-espionage-nintendo-taron-egerton-1234704767/> (дата звернення : 28.04.2025).

11. Бондаренко С.В., Кожарська І.Ю. Право інтелектуальної власності: підручник : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. 416 с. URL : https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/27/bondarenko_kozharska.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

12. Про авторське право і суміжні права : Закону України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення : 28.04.2025).

13. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення : 28.04.2025).

14. Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні : Указ Президента України від 18.09.1992 р. № 479/92. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/92#Text> (дата звернення : 28.04.2025).

15. Майданик Л.Р. Функції авторського права : поняття і зміст. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 14-18. URL : <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2018/3/4.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

16. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення : 28.04.2025).

17. Мельник М.О. Школа правового реалізму та можливості використання її надбань у вітчизняній юриспруденції. Дисертація на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук (доктора філософії) за спеціальністю

12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2012. 235 с.

18. Стабільність і динамізм законодавства : поняття, співвідношення, засоби забезпечення : монографія. Суходубова І. В. ; наук. ред. О.В. Петришин. Харків : Право, 2016. 228 с. URL : https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2016/Suhodubova_2016.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

19. Приходько Л.Ф. «Сирітські твори» як об'єкти авторського права : поняття, правовий режим використання. *Статті та повідомлення*. 2022. С. 29-57. URL : <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/154/117> (дата звернення : 28.04.2025).

20. Лопатнюк В.А. База даних як об'єкт правової охорони. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 03. С. 261-266. URL : https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/06/APP_03_2025-part-1.pdf#page=261 (дата звернення : 28.04.2025).

21. Дзиба Б.О. Цифровізація, штучний інтелект і охорона баз даних : виклики і перспективи законодавства. *Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності. 2025. С. 1-8. URL : <http://cpdcipr.kpi.ua/article/view/327799/317618> (дата звернення : 28.04.2025).

22. Івакін О.В. Діалектична філософія : монографія. / вид. 2. перепрацьоване і доповнене Одеса : Фенікс, Суми : Університетська книга. 2007. 440 с.

23. Музика Т.О. Оригінальність твору як оціночне поняття за чинним законодавством України про авторське право та з урахуванням сучасної інформаційної етики. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 5. С. 22-27. DOI <https://doi.org/10.32782/39221546> (дата звернення : 28.04.2025).

24. Кулініч О.О. Умови надання правової охорони творам та окремим їх елементам. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 441-449. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_58_72 (дата звернення : 28.04.2025).

25. Харитонova О.І. Літературні та наукові твори як об'єкти авторських прав. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 100-104. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chas_2016_21_23 (дата звернення : 28.04.2025).

26. Касяненко Є.В. Теоретико-правова характеристика форм громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Питання теорії... *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 4. С. 71-79. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2017_4_10 (дата звернення : 28.04.2025).

27. Гурочкіна В.В. Емерджентність – феномен складних економічних систем. Економічні науки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 6. Том 1. С.60-68 URL : <https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/14-13.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

28. Рудяченко О. Квітка-Основ'яненко. Саморобний талант. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3075063-kvitkaosnovanenko-ii-samorodnij-talant.html> (дата звернення : 28.04.2025).

29. Сердюков. І. Поетичні дива кінематографу. Як знімав Олександр Довженко. URL : <https://chas.news/current/poetichni-diva-kinematografu-yak-znimav-oleksandr-dovzhenko> (дата звернення : 28.04.2025).

30. Сорока К.О. Основи теорії систем і системного аналізу : навч. посібник. ХНАМГ, 2004. 291 с. URL : https://eprints.kname.edu.ua/10895/1/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7_1_8%D0%BD.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

31. Цікаві факти про Простоквашино. URL : <http://mixo.com.ua/2021/08/26/tsikavi-fakti-pro-prostokvashino/> (дата звернення : 28.04.2025).

32. Постанова Верховного Суду від 08.05.2018 р. № 369/9557/15-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74120728> (дата звернення : 28.04.2025).

33. Шалінська І.В. Ознаки та види актів «м'якого права». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2013. Випуск 23. Частина І. Том 1, С. 104-107. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6594/1/%D0%9E%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%9A%D0%98%20%D0%A2%D0%90%20%D0%92%D0%98%D0%94%D0%98%20%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%86%D0%92%20%C2%AB%D0%9C%E2%80%99%D0%AF%D0%9A%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%90%C2%BB.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

34. Методика проведення судових експертиз літературних творів від 02.03.2012 р. (реєстраційний код 13.1.1.01) : Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України. URL : <https://rmpse.minjust.gov.ua/search> (дата звернення : 28.04.2025).

35. Решота В.В Акти Верховного Суду у системі джерел адміністративного права України. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2017 С. 59-64. URL : <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/36/35/> (дата звернення : 28.04.2025).

36. Білоус-Осінь Т.І. «М'яке право» у системі джерел фінансового права України. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 69-71. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/items/17f2e4d3-a0f8-4161-9cda-8a3d54537135> (дата звернення : 28.04.2025).

37. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text> (дата звернення : 28.04.2025).

38. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Постанова Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. № 12. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text> (дата звернення : 28.04.2025).

39. Постанова Вищого господарського суду України від 29.05.2007 р. у справі № 20/434. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/700485> (дата звернення : 28.04.2025).

40. Постанова Верховного Суду від 21.02.2018 р. № 331/213/14-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72489451> (дата звернення : 28.04.2025).

41. Веренко В.Г. Чи можна, як та коли використовувати назви творів, не порушуючи авторських прав. *Закон і Бізнес*. 2017. URL : <https://zib.com.ua/ua/129686.html> (дата звернення : 12.03.2024).

42. Томаров І.Є. Презумпція оригінальності твору : потрібна чи ні? *Legal Shift:efficient legal content*. 2019. URL : <http://www.legalshift.com.ua/?p=1332> (дата звернення : 28.04.2025).

43. Остапчук В.І. Загальні питання авторського права і суміжних прав. *Науково-практичний журнал «Інтелектуальна власність»*. 2003. № 2. URL : <https://synergy.ua/zagalni-pytannya-avtorskogo-prava-i-sumizhnyh-prav/> (дата звернення : 28.04.2025).

44. Штефан О.О. Поняття об'єктів авторського права та критеріїв його охороноздатності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2006. № 6. С. 3-8. URL : http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2006_6/1.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

45. Право інтелектуальної власності : акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. закладів / Орлюк О.П., Андрощук Г.О., Бутнік-Сіверський О.Б. та ін ; за ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.

46. Підпригора О.А., Підпригора О.О. Право інтелектуальної власності України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 334 с.

47. Бондаренко С.В. Авторське право та суміжні права. Київ : Інститут інтелектуальної власності і права. 2008. 288 с. URL : https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2021/Bondarenko_Avtorske_pravo_2008_288.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

48. Клейменова С.М. Співвідношення понять «оригінальність» та «творчість» як ознаки об'єктів авторського права. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство*. 2023. Том 25. Випуск 2 (37). С. 1-9. DOI [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2023-25-2\(37\)-1](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2023-25-2(37)-1) (дата звернення : 28.04.2025).

49. Доценко С.І. Про природний та штучний інтелект кібернетичних систем. *Радіoeлектронні і комп'ютерні системи*. 2019. № 3 (91). С. 4-18. URL : <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/4515/1/%d0%94%d0%be%d1%86%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

50. Доценко С.І. Інтелектуальні системи : принципи евристичної самоорганізації процесів смислового мислення та смислової діяльності. *Радіoeлектронні і комп'ютерні системи*. 2020. № 2 (94). С. 1-18. URL : <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/4518/1/%d0%94%d0%be%d1%86%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

51. Крушельницька Я.В. Фізіологія і психологія праці : навч. посіб. Київ : КНЕУ. 2000. 232 с. URL : <https://buklib.net/books/21923/> (дата звернення : 28.04.2025).

52. Справа «Eva-Maria Painer v Standard VerlagsGmbH and Others». URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=115785&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=19015> (дата звернення : 28.04.2025).

53. Харитонов О.І. Літературні та наукові твори як об'єкти авторських прав. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 100-104. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2016_21_23 (дата звернення : 28.04.2025).

54. *Naruto v. Slater*, No. 16-15469 (9th Cir. 2018). United States Court of Appeals for the Ninth Circuit. 2018. URL : <https://cdn.ca9.uscourts.gov/datastore/opinions/2018/04/23/16-15469.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

55. Пояснювальна записка від 25.05.2021 р. до проєкту Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 5552 від 24.05.2021 р. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/730925> (дата звернення : 28.04.2025).

56. Справа «Football Dataco Ltd and Others v Yahoo! UK Ltd and Others». Case C-604/10. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62010CJ0604> (дата звернення : 28.04.2025).

57. Справа «Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening». case C-5/08 URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62008CJ0005> (дата звернення : 28.04.2025).

58. Майданик Л. Поняття оригінальності твору в авторському праві : досвід ЄС, України та інших зарубіжних країн. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 32-36. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/10/7.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

59. Рішення Господарського суду Харківської області від 14.08.2017 р. у справі № 922/1900/17. URL : <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68311267> (дата звернення : 28.04.2025).

60. Колесниченко Н.О., Старчук О.В. Доктрина «sweat of the brow» в теорії права інтелектуальної власності. *Розвиток суспільства та науки в умовах цифрової трансформації*. 2022. С. 121-123. URL : <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68311267> (дата звернення : 28.04.2025).

61. Шендрик І. Оригінальність як критерій охороноздатності частини твору : доктринальні та правореалізаційні аспекти. *Юридичний вісник*. № 5. 2024. С. 274-283. DOI http://yurvisnyk.in.ua/v5_2024/33.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

62. Постанова Верховного Суду від 07 квітня 2020 року у справі № 522/8925/17. URL :

<http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=88832688&red=1000037b6191158e2189bdaa5c793a0ef41a51&d=5> (дата звернення : 28.04.2025).

63. Рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 26 січня 2016 року у справі № 369/9557/15-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55438350> (дата звернення : 28.04.2025).

64. Лаговська О.С. Проблеми і перспективи розвитку законодавства у сфері права інтелектуальної власності щодо захисту прав на хореографічний твір і постановку. Від громадянського суспільства – до правової держави: Тези VII Міжнародної наукової Internet-конференції студентів та молодих вчених. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. С. 279-283. URL : <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=f762ee517ab55623078e2d2a1536904e5111fdd8#page=279> (дата звернення : 28.04.2025).

65. Ульянова Г.О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. 2015. 445 с. URL <http://hdl.handle.net/11300/2749> (дата звернення : 28.04.2025).

66. Шендрик І.С. Особливості правового статусу об'єктів, створених комп'ютерною програмою. Проблеми цивільного права у постпандемічну добу : матер. круг. столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) [Електронне видання] / укл. : І.В. Давидова, О.В. Шамота ; за ред. : Є.О. Харитонova, І.В. Давидової ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса, 2023. С. 85-88. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7229eaf5-60c3-4ca9-8f65-b01a6287c0dd/content> (дата звернення : 28.04.2025).

67. Стефанчук Р.О. Сучасні проблеми формування системи особистих немайнових прав у сфері авторства. Цивілістичні читання з проблем права інтелектуальної власності, присвячені пам'яті професора О.А. Підопригори : 18.04.2007 р. : збірник наукових доповідей та статей. К. : Лазуріт-Поліграф, 2008. 304 с.

68. Інтелектуальна власність : словник-довідник / за заг. ред. О.Д. Святоцького. У 2-х т. : 1. Авторське право і суміжні права / за ред. О.Д.

Святоцького, В.С. Дроб'язка. Уклад. : В.С. Дробязко, Р.В. Дроб'язко. К. : Ін Юре, 2000. 356 с.

69. Петренко І.В. Охорона та захист авторських прав на назву літературного твору. Судова практика в Україні та інших країнах. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 1. С.16-26 URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/812164> (дата звернення : 28.04.2025).

70. Петренко І.В. Особливості реєстрації авторського права в Україні та інших країнах світу. 2019. № 1. С. 25-32. URL : <https://doi.org/10.33731/12019.162731> (дата звернення : 28.04.2025).

71. Постанова Вищого господарського суду України від 01 липня 2008 р. у справі № 39/418 пд. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/1802529> (дата звернення : 28.04.2025).

72. Троцька В.П. Винятки та обмеження майнового авторського права відповідно до законодавства Великої Британії та України : порівняльний аналіз. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 3. 2020. С5-15 URL : <http://uran.inprojournal.org/article/view/214635> (дата звернення : 28.04.2025).

73. Справа «Francis Day v. Twentieth Century Fox». URL : <https://www.casemine.com/judgement/in/56b49623607dba348f016e1d> (дата звернення : 28.04.2025).

74. R. Deazley & K. Patterson, Guidance Note: Copyright in Titles and Newspaper Headlines, 2nd. (2017). URL : https://paperzz.com/doc/7984169/copyright-in-titles-and-newspaper-headlines?utm_source=chatgpt.com (дата звернення : 28.04.2025).

75. Справа «Shetland News v. Shetland Times» : Opinion of Lord Hamilton. URL : <http://www.linksandlaw.com/decisions-87.htm> (дата звернення : 28.04.2025).

76. Справа «Fairfax Media Publications Pty Limited v Reed International Books Australia Pty Limited FCA 984». URL : <https://www.cleardocs.com/clearlaw/intellectual-property/newspaper->

copyright.html?srsId=AfmBOoqcadMImB5nttMFQrxfxyzXlv-Q-XEQOG9HonpwR3JlaHIfJ4wX (дата звернення : 28.04.2025).

77. Справа «Infopaq International A/Sv. Danske Dagblades Forening (C-5/08)». URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62008CJ0005> (дата звернення : 28.04.2025).

78. Справа «Newspaper Licensing Agency v. Meltwater 2010 EWHC 3099 (Ch) and EWCA Civ 890 (CA)». URL : <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=153302&doclang=EN> (дата звернення : 28.04.2025).

79. Рішення Солом'янський районний суд м. Києва від 05 лютого 2015 року у справі № 2-962/15. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/42652499> (дата звернення : 28.04.2025).

80. Постанова Вищого господарського суду України від 29 травня 2007 р. № 20/434. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/700485> (дата звернення : 28.04.2025).

81. Рішення Рівненського міського суду від 22.10.2015 року у справі № 569/7389/15-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/52839263> (дата звернення : 28.04.2025).

82. Веремко В.Г. Можна, як і коли використовувати назви творів, не порушуючи авторських прав? URL : <https://paporotnik.com.ua/ua/blog/mozhno-kak-i-kogda-ispolzovat-nazvaniya-proizvedeniy-ne-narushaya-avtorskih-prav> (дата звернення : 28.04.2025).

83. Шендрик І.С. Самостійне використання частини твору як умова її охороноздатності. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 6 (66). С. 167-172. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.6.24> (дата звернення : 28.04.2025).

84. Могелюк А. Чому не кожен слоган може бути торговельною маркою і до чого тут креатив. URL : https://jurliga.ligazakon.net/news/223184_chomu-ne-kozhen-slogan-mozhe-buti-torgovelnouy-markoyu--do-chogo-tut-kreativ (дата звернення : 28.04.2025).

85. Реєстрація авторських прав на персонаж. URL : <https://www.inventa.ua/ua/blog/1365-reiestratsiia-avtorskykh-prav-na-personazh-2/> (дата звернення : 28.04.2025).

86. Міснік Н. Герой чи ні? Як не порушувати інтелектуальну власність в рекламі. URL : <https://prjctr.com/mag/pravo-na-obraz> (дата звернення : 28.04.2025).

87. Кузьменко Т.С. Правова охорона додаткових компонентів бренду. Т.С. Кузьменко. *Актуальні проблеми політики*. 2009. № 38. С. 608-614.

88. Жигалова К.С. Захист прав на нетрадиційні об'єкти авторського права. Одеса, 2018. 36 с. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/items/da6aa4c3-5a93-4136-b095-ba103324d8f2> (дата звернення : 28.04.2025).

89. Справа «DC Comics v. Towle, No. 13-55484 (9th Cir. 2015)». URL : <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca9/13-55484/13-55484-2015-09-23.html> (дата звернення : 28.04.2025).

90. Постанова Верховного Суду від 05 серпня 2021 року у справі № 761/13278/16-ц. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/98812653> (дата звернення : 28.04.2025).

91. Постанова Верховного Суду від 02 червня 2020 року у справі № 916/807/19. URL : [URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89595251](https://reyestr.court.gov.ua/Review/89595251) (дата звернення : 28.04.2025).

92. Schreyer Amanda. An Overview of Legal Protection for Fictional Characters: Balancing Public and Private Interests. *Cybaris: Vol. 6 : Iss. 1 , Article 3,* 2015. 48 pages. URL : <https://open.mitchellhamline.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1043&context=cybaris> (дата звернення : 28.04.2025).

93. Справа «Balt. Orioles v. Major League Baseball Players Ass'n». URL : <https://case-law.vlex.com/vid/baltimore-orioles-inc-v-888140533> (дата звернення : 28.04.2025).

94. Справа «Nichols v. Universal Pictures Corp.». URL : <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/45/119/1489834/> (дата звернення : 28.04.2025).

95. Справа «Warner Bros. v. Columbia Broadcasting System». URL : <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/102/141/1382637/> (дата звернення : 28.04.2025).

96. Справа «Anderson v. Stallone». URL : <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/california/cacdce/11uspg2d1161/4104269/55/87-0592.html> (дата звернення : 28.04.2025).

97. Томаров І.Є. Сучасне авторське право : межі захисту творів в судовій практиці. Legal High School Kyiv, 2018. URL : https://lhs.net.ua/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2018/02/1_Suchasne-avtorske-pravo-mezhi-zakhystu-tvoriv-v-sudovii-praktytsi.-Tomarov-Ilarion-radnyk-kerivnyk-praktyky-intelektualnoi-vlasnosti-Vasyl-Kisil-i-Partnery.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

98. Справа «Metro-Goldwyn-Mayer v. American Honda Motor Co.». URL : <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/900/1287/2262232/> (дата звернення : 28.04.2025).

99. Справа «DC Comics v. Towle». URL : <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca9/13-55484/13-55484-2015-09-23.html> (дата звернення : 28.04.2025).

100. Справа «Detective Comics, Inc. v. Bruns Publications». URL : <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/28/399/1811206/> (дата звернення : 28.04.2025).

101. Шендрик І.С. Природа та сутність художнього образу як об'єкту авторських прав. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.) / НУ «ОЮА» ; за заг. ред. С.В. Ківалова ;

відп. за вип. М.Р. Аракелян. Одеса, 2024. С. 683-684 URL : <https://hdl.handle.net/11300/28085> (дата звернення : 28.04.2025).

102. Справа «New Line Cinema Corp. v. Russ Berrie & Co.». URL : <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp2/161/293/2388504/> (дата звернення : 28.04.2025).

103. Справа «Marvel Characters, Inc. v. Kirby». URL : <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca2/11-3333/11-3333-2013-08-08.html> (дата звернення : 28.04.2025).

104. Справа «Universal City Studios, Inc. v. Nintendo Co. Ltd.». URL : <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/615/838/1515073/> (дата звернення : 28.04.2025).

105. Потоцький М.Ю. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні : загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Харків, 2009. 20 с.

106. Якубівський І.Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2019. 520 с. URL : <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/dysertatsiia.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

107. Безклубий І.А., Міщенко О.П. Поняття та зміст способів здійснення авторських прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2012. Вип. 20. С. 216-219.

108. Горбась Д.В. Здійснення суб'єктивних цивільних прав фізичних осіб : поняття, способи, межі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2009. 20 с.

109. Щербина Б.С. Здійснення авторських прав в Україні та ЄС. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 88-94 URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/2_2018/part_1/17.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

110. Харитонova О.І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 346 с.

111. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення : 28.04.2025).

112. Справа «Joshua Ets-Hokin v. Skyy Spirits Inc.». URL : <https://caselaw.findlaw.com/court/us-9th-circuit/1294395.html> (дата звернення : 28.04.2025).

113. Цивільне право України: навчальний посібник / за ред. Є.О. Харитонova, Н.Ю. Голубєвої. К. : Істина, 2009. 280 с.

114. Черевко П.П. Загальні особисті немайнові права автора в механізмі правової охорони твору. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №4. С. 126-131. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267301/263288> (дата звернення : 28.04.2025).

115. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 28.04.2025).

116. Галайда О. Джонні Депп програв суд Ембер Херд, і Warner Bros за це вигнали його з ролі Гріндевальда у франшизі Гаррі Поттер. Фанати обурені подвійними стандартами кіностудії. 2020. URL : <https://glavred.net/stars/fanaty-warner-bros-trebuyut-vygnat-ember-herd-s-rol-i-mery-10219979.html> (дата звернення : 28.01.2025).

117. Хамходера О., Піть І. Суб'єктивний публічний інтерес : теорія та прикладні перспективи. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : «Юридичні науки». № 1 (35). 2021. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/97625fa5-1239-47be-ae59-0c67434bea16/content> (дата звернення : 28.01.2025).

118. Якубівський І.Є. Використання твору в авторському праві України. *Право та інновації*. 2015. № 4. С. 65-71.

119. Підопригора О. А., Святоцький О. Д. Право інтелектуальної власності : акад. курс : підруч. для студ. вищ. навч. закл., 2004. 672 с. URL : <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/Yakubivskyy12.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

120. Шендрик І.С. Обсяг і зміст механізму здійснення авторських прав на частину твору : теоретичний та праксеологічний виміри. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 665-669. URL : http://lsej.org.ua/10_2024/10_2024.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

121. Акулов Ю.В. Обмеження майнових авторських прав на твори: проблеми теорії та практики : дис. ... док. філософ. : 081. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2013. 232 с. URL: https://scc.knu.ua/components/com_chronoforms7/chronoforms/uploads/336028/Diss_2023_EDITED_fin.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

122. Троцька В.П. Умови вільного використання творів з метою створення освітніх матеріалів та дистанційного навчання. Теорія і практика інтелектуальної власності. №4-5. 2023. С. 28-37 URL: <http://uran.inprojournal.org/article/view/289638> (дата звернення : 28.04.2025).

123. Право інтелектуальної власності : Акад. курс : Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с. URL : <https://studfile.net/preview/5131201/> (дата звернення : 28.04.2025).

124. Вербицька А.О. Твір архітектури як об'єкт авторського права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2018. 238 с. URL : https://scc.knu.ua/upload/iblock/369/dis_Verbytska%20A.O..pdf (дата звернення : 28.04.2025).

125. Справа «Lone Ranger, Inc. v. Cox». URL : <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/124/650/1506772/> (дата звернення : 28.04.2025).

126. DC Comics, Inc. v. Filmtion Associates. URL : <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/486/1273/1754107/> (дата звернення : 28.04.2025).

127. Elizabeth J. As Published in The Marin Lawyer, An Official Publication of the Marin County Bar Association. URL : <https://crownllp.com/blog/the-case-of-the-character-conundrum-the-marin-lawyer/> (дата звернення : 28.04.2025).

128. Ульянова Г.О. Деякі питання співавторства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. С. 145-151. URL : <http://www.apdp.in.ua/v53/22.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

129. Венедіктова І.В. Обмеження авторських прав. URL : <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2014/03/Venediktova.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

130. Справа за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) : Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 № 18-рп/2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v018p710-04> (дата звернення : 28.04.2025).

131. Рішення Апеляційного суду міста Київ від 16 січня 2017 року у справі № 753/19860/14-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64308481> (дата звернення : 28.04.2025).

132. Рішенні Апеляційного суду міста Київ від 11 грудня 2017 року у справі № 753/19860/14-ц. URL : https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/71074766?utm_source=chatgpt.com (дата звернення : 28.04.2025).

133. Слома В., Москалюк Н. Межі та обмеження здійснення цивільних прав. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. С. 109-114. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/47685/1/Слома.PDF> (дата звернення : 28.04.2025).

134. Шендрик І.С. Захист прав на частину твору : досвід України в умовах цифровізації у світлі міжнародних стандартів. *Право та державне управління* : збірник наукових праць. 2024. № 3. С. 325-330. URL : http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2024/3_2024.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

135. Штефан А.С. Охорона і захист авторських прав : теоретичний аспект. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 4. С. 3-17 URL : http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2010_4/shtefan_o.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

136. Логвиненко М.І., Диковець А.В. Правові проблеми захисту авторських прав від піратства в мережі інтернет. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 2. С. 5-11. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2020_2_2 (дата звернення : 28.04.2025).

137. Шишка Р.Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. 37 с.

138. Право інтелектуальної власності : підруч. / А.В. Аксютіна, Л.В. Межевська, О.В. Нестерцова-Собакарь та ін. ; за заг. ред. та передм. Т.В. Ярошевської. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 336 с. URL : https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4fmb_pravo/Pravo-intel.-vlasostiAksyutina-2022.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

139. Погрібний С.О. Визначення способу захисту цивільних прав та інтересів. Суддя Верховного Суду Погрібний. Верховний Суд. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent_Pogribnyi_sposib_zahistu.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

140. Ромась Д.С. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як захід цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права. *Київський часопис права*. 2021. № 4. URL : <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/87/80> (дата звернення : 28.04.2025).

141. Якімова А. Неефективність способу захисту порушеного права як підстава для відмови в позові. 2024. URL : <https://unba.org.ua/publications/9371-neefektivnist-sposobu-zahistu-porushenogo-prava-yak-pidstava-dlya-vidmovi-v-rozovi.html> (дата звернення : 28.04.2025).

142. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 серпня 2018 року у справі № 925/1265/16. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/76474144> (дата звернення : 28.04.2025).

143. Постанова Верховного Суду від 25 вересня 2019 року, справа № 753/2187/17. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/C015758> (дата звернення : 28.04.2025).

144. Мацегорін О.І. Поняття та зміст захисту цивільних прав. Часопис Київського університету права. 2011. № 3. С. 143-147.

145. Лубчук О.Д. Охорона прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір : дис. ... д-ра філософії : 081. Львів, 2022. 241 с. URL : https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/07/diss_-Lubchuk.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

146. Омельченко Г.В., Шевченко В.А. Захист авторського права : поняття та класифікація форм та способів захисту авторського права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 3. С. 51-53. URL : http://lsej.org.ua/3_2017/15.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

147. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / відп. ред. Я.М. Шевченко. Київ : КНТ, 2007. 626 с.

148. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2136-19> (дата звернення : 28.04.2025).

149. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3477-15> (дата звернення : 28.04.2025).

150. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15> (дата звернення : 28.04.2025).

151. Рішення ЄСПЛ від 19 січня 2023 року у справі «Коротюк проти України» (Заява № 74663/17). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i51#Text (дата звернення : 28.04.2025).

152. Діденко Л.В. Еволюція права на правову допомогу та його значення в контексті доступу до правосуддя. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 12. С. 416-418. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/95> (дата звернення : 28.04.2025).

153. Галупова Л.І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2021. 207 с. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/items/8d3b790f-f715-413d-9715-2f049f756028> (дата звернення : 28.04.2025).

154. Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 04 листопада 2022 року № 199/355/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107118809> (дата звернення : 28.04.2025).

155. Oksana Safonchyk, Larysa Didenko, Natalia Denysiak. Correlation of civil legal principles and civil procedural in Ukrainian legislation. *Revista Cuestiones Políticas*. 2021 vol. 39, № 69. P. 476-491 URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7ddeb6ec-989d-4e5d-bc4b-8890141a2624/content> (дата звернення : 28.04.2025).

156. Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_international/2014/295/oj/eng (дата звернення : 28.04.2025).

157. Кирилюк А.В. Види порушень авторських прав у мережі інтернет. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО*. 2012. Випуск 19. Том 2. С. 117-121.

158. Попелюшко В.О. Стратегія і тактика захисту в судовому розгляді справи. *Вісник Академії адвокатури України*. 2008. Вип. 12. С. 96-98 URL :

<https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3714/1/Popeliushko.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

159. Постанова Верховного Суду від 23 червня 2021 р. у справі № 916/2438/20. – URL : https://opendatabot.ua/court/97903298-6f92fc085e5cdf1782f1cb897435e082?utm_source=chatgpt.com (дата звернення : 28.04.2025).

160. Новосад А.С. Щодо питань захисту цивільних прав та інтересів. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. 2017. С. 112-114 URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/01_12_2017/pdf/32.pdf (дата звернення : 28.04.2025).

161. Зеров К. Судова заборона як спосіб захисту авторського права. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. №1. С. 40-49 URL : <https://doi.org/10.33731/12019.162738> (дата звернення : 28.04.2025).

162. Бабич І.Г. Визнання права як спосіб захисту цивільних прав. *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред. : д. ю. н., проф. Є. Харитонova, д. ю. н., проф. І. Давидової; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2022. С. 77-80. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/78d1ae7c-4a56-4383-82e9-d37f07292fae/content> (дата звернення : 28.04.2025).

163. Рішення Господарського суду міста Києва від 27 листопада 2024 р. у справі № 910/11219/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123639982> (дата звернення : 28.04.2025).

164. Постанова Львівського апеляційного господарського суду від 10 жовтня 2006 року у справі № 1/418-5/95. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/175479> (дата звернення : 28.04.2025).

165. Штефан А.С. Цивільно-правові способи захисту авторського права і суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 2. С. 41-51.

166. Веб-ресурс «Протокол». Спосіб захисту права «заборонити органу управління вчиняти ПЕВНІ дії в майбутньому» не передбачений законом, тому така вимога НЕ задовольняється судом (ВСУ у справі № 6-951цс16 від 24 травня 2017 р.). URL : https://protocol.ua/ua/vsu_sposib_zahistu_prava_zaboroniti_organu_upravlinnya_v_chinyati_pevni_dii_v_maybutnomu_ne_perebcheniy_zakonom_tomu_taka_vimoga_ne_zadovolnyaetsya_sudom/ (дата звернення : 28.04.2025).

167. Рішення Рівненського міського суду від 22 лютого 2016 року у справі № 569/8868/15-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56037267> (дата звернення : 28.04.2025).

168. Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights. *Official Journal of the European Union*. 195, 2.6.2004, p. 16-25. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-DE/ALL/?uri=CELEX:02004L0048-20040430> (дата звернення : 28.04.2025).

168. Якубівський І.Є. Заборона неправомірного використання об'єкта як спосіб захисту майнових прав інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. № 12, 2017. С. 69-72. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/16.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

169. Компенсація як спосіб захисту авторського права і (або) суміжних прав за новим Законом України «Про авторське право і суміжні права». URL : <https://pravo.ua/kompensatsiia-iak-sposib-zakhystu-avtorskoho-prava-i-abo-sumizhnykh-prav-za-novym-zakonom-ukrainy-pro-avtorske-pravo-i-sumizhni-prava/> (дата звернення : 28.04.2025).

170. Постанова Верховного Суду від 30 березня 2020 року у справі № 523/9870/18-ц. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88522729> (дата звернення : 28.04.2025).

171. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text> (дата звернення : 28.04.2025).

172. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 05 жовтня 2016 року у справі № 755/11029/15. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/61941382> (дата звернення : 28.04.2025).

173. Міліцина К. Об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту і штучним інтелектом безпосередньо, та авторське право США. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 343-346. URL : <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/65.pdf> (дата звернення : 28.04.2025).

174. A. Kodynets, E. Kokhanovska. Protection of intellectual property in development conditions of the information society. *Science and Innovation*. 2021. № 17 (1). p. 103-112. *Scopus*. DOI : <https://doi.org/10.15407/scine17.01.103> (дата звернення : 28.04.2025).

175. AI Prompt Marketplace. URL : https://promptbase.com/?srsltid=AfmBOooomU5jz6_1p9Td7H-_QDyCXGZTnfZu5cxreshpUuRbMEkha17H (дата звернення : 28.04.2025).

176. Постанова Вищого господарського суду України від 22 травня 2012 року у справі № 5023/9426/11. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/24303321> (дата звернення : 28.04.2025).

177. Algorithms Can Now Mimic Any Artist. Some Artists Hate It. Will Knight. URL : <https://www.wired.com/story/artists-rage-against-machines-that-mimic-their-work/> (дата звернення : 28.04.2025).

178. Кодинець А. Здійснення і захист інформаційних прав особи при проведенні фото- та відеозйомок. *Право України*. 2022. № 9. С. 61-72. DOI : <https://doi.org/10.33498/louu-2022-09-061> (дата звернення : 28.04.2025).

179. Швантнер М., Сесицький Є. Правова охорона творів, які генеруються системами штучного інтелекту : досвід ЄС, Великої Британії та США. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 210-219. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_4_47 (дата звернення : 28.04.2025).

180. Шендрик І.С. Фотографічний твір у системі об'єктів авторського права. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття : синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С.616-618. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/32c187ac-ae9b-4bd7-834e-e38643c7d947/content> (дата звернення : 28.04.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шендрик І. Оригінальність як критерій охороноздатності частини твору: доктринальні та правореалізаційні аспекти. *Юридичний вісник*. 2024. № 5. С. 274-283. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v5_2024/33.pdf.

2. Шендрик І.С. Захист прав на частину твору: досвід України в умовах цифровізації у світлі міжнародних стандартів. *Право та державне управління*. 2024. № 3. С. 325-330. URL : http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2024/3_2024.pdf

3. Шендрик І.С. Обсяг і зміст механізму здійснення авторських прав на частину твору : теоретичний та праксеологічний виміри. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 665-669. URL : http://lsej.org.ua/10_2024/10_2024.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

4. Шендрик І.С. Самостійне використання частини твору як умова її охороноздатності. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 6 (66). С. 167-172. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.6.24>.

5. Шендрик І.С. Особливості правового статусу об'єктів, створених комп'ютерною програмою. *Проблеми цивільного права у постпандемічну добу* : матер. круг. столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) / укл. : І.В. Давидова, О.В. Шамота ; за ред. : Є.О. Харитонova, І.В. Давидової ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса, 2023. С. 85-88. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7229eaf5-60c3-4ca9-8f65-b01a6287c0dd/content>

6. Шендрик І.С. Фотографічний твір у системі об'єктів авторського права. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття : синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 616-618. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/32c187ac-ae9b-4bd7-834e-e38643c7d947/content>

7. Шендрик І.С. Природа та сутність художнього образу як об'єкту авторських прав. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.) / НУ «ОЮА» ; за заг. ред. С.В. Ківалова ; відп. за вип. М.Р. Аракелян. Одеса : Фенікс, 2024. С. 683-684 URL : <https://hdl.handle.net/11300/28085>

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Окремі ідеї, тези, аргументи і висновки дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія». Результати дослідження оприлюднено у доповідях на: круглому столі «Проблеми цивільного права у постпандемічну добу» (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) – заочна участь; міжнародних науково-практичних конференціях: «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) – заочна участь та «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.) – заочна участь.

«30» квітня 2025 року

При викладенні вищезазначених дисциплін були враховані положення дисертаційного дослідження щодо поняття та характерних ознак частини твору, правового статусу персонажу, способів судового захисту частини твору.

Крім того, рекомендовано до використання в навчальному процесі такі публікації:

1. Шендрик І.С. Самостійне використання частини твору як умова її охороноздатності. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 6 (66). С.167-172. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.6.24>
2. Шендрик І.С. Оригінальність як критерій охороноздатності частини твору: доктринальні та правореалізаційні аспекти. *Юридичний вісник*. 2024. № 5. С.274-283. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v5_2024/33.pdf
3. Шендрик І.С. Захист прав на частину твору: досвід України в умовах цифровізації у світлі міжнародних стандартів. *Право та державне управління : збірник наукових праць* / [за ред. О. В. Покатаєвої]. – Запоріжжя : КПУ, 2024. – № 3. – С.325-330. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2024/3_2024.pdf
4. Шендрик І.С. Обсяг і зміст механізму здійснення авторських прав на частину твору: теоретичний та праксеологічний виміри. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2024. №10. С. 665-669. URL: http://lsej.org.ua/10_2024/10_2024.pdf
5. Шендрик І.С. Особливості правового статусу об'єктів, створених комп'ютерною програмою. *Проблеми цивільного права у постпандемічну добу* : матер. круг. столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) [Електронне видання] / укл.: І.В. Давидова, О.В. Шамота ; за ред.: Є.О. Харитонова, І.В. Давидової ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса, 2023.– С.85-88. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7229eaf5-60c3-4ca9-8f65-b01a6287c0dd/content>
6. Шендрик І.С. Фотографічний твір у системі об'єктів авторського права. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.)* / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – Т. 2. – С.616-618. URL:

<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/32c187ac-ae9b-4bd7-834e-e38643c7d947/content>

7. Шендрик І.С. Природа та сутність художнього образу як об'єкту авторських прав. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / НУ «ОЮА» ; за заг. ред. С. В. Ківалова ; відп. за вип. М. Р. Аракелян. – Одеса : Фенікс, 2024. – С.683-684 URL: <https://doi.org/10.32837/11300.28085>

Голова комісії:

Мінас АРАКЕЛЯН

Члени комісії:

Людмила КУЗНЕЦОВА

Олена ХАРИТОНОВА